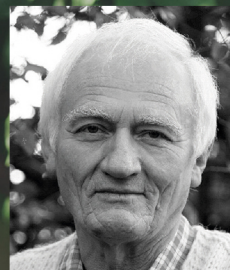

MAGYAR NAPLÓ

XXX. ÉVFOLYAM 2018. JÚLIUS
www.magynaplo.hu

„Önmagunkat
megváltani
egyetlen
mozdulattal”

OLÁH JÁNOS

„a szeku nem
apácakolostor”

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

„egyenként
megcsodálván /
kinek-kinek szíve
járását”

IANCU LAURA

Szilágyi
Domokos
sorsköltésze

BERTHA ZOLTÁN

„haza úgy lesz,
ha a / tájban
megismernek”

CSILLAG TAMÁS

„Nem akartam, hogy bezárjanak
a mesedobozba”

Interjú Mirtse Zsuzsával

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

„nincs változás anélkül, hogy útra ne kelnénk”

1929. május 12-én az Otthon Írók és Hírlapírók körének rendezvényével kezdetét vette az első Magyar Könyv Hete. Balassa József, a kör elnöke mondott köszöntő beszédet, majd zenei program következett, végül Kosztolányi Dezső olvasott fel. Másnap, a hivatalos megnyitón gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter ünnepi beszéde hangzott el a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében, majd Vörösmarty Mihály *Gondolatok a könyvtárban* című verse. Az ezt követő napokban tíz százalékos kedvezménnyel lehetett könyvet vásárolni Pest utcáin, s az írókkal is találkozhatott a nagyközönség.

Csaknem három emberöltő telt el azóta, és csupán egyetlenegyszer, 1957-ben nem tartották meg az Ünnepi Könyvhétet. Ebben az évben feloszlatták az Írószövetséget, és súlyos büntetéseket szabtak ki a kor irodalmi személyiségeire. Változtak az idők, de szellemiségében mit sem változott a könyves rendezvény: nagyszabású könyvvásár és beszélgetések, előadások, társművészeti produkciók keretében hivatott népszerűsíteni az olvasást, lehetővé téve a személyes találkozást is az írókkal.

Rendhagyónak bizonyult az idej, 89. Ünnepi Könyvhét és 17. Gyermekkönyvnapok megnyitója: Berg Judit mondott köszöntő beszédet, aki meseíróként elsősorban a gyerekek körében népszerűsíti az olvasást, és sokak számára ismerős, hiszen könyveit „kötelezőként” olvassák a kicsik – nagy kedvvel – az iskolában. Berg Judit kifejtette: nemcsak az írókat, de a fordítókat, szerkesztőket, illusztrátorokat, tervezőket, vagyis az egész könyvszakmát ünnepeljük. No meg persze az olvasókat, a friss gondolatokra kíváncsiakat. Emlékeztetett rá, hogy a XIX. század végéig a mesék elsősorban a felnőtt közönségnek szóltak, a szájról szájra adott történetekben óriási tudásanyag gyűlt össze. „A mesékből megtanulhatjuk, hogy kellő akarattal és elszántsággal bárkiből válhat hős, a céljaink eléréseért keményen meg kell küzdenünk, és nincs változás anélkül, hogy szimbolikusan vagy szó szerint útra ne kelnénk.” A József Attila-díjas író szerint a könyvünnep üzenete, hogy „írjunk, olvassunk és beszéljünk, hogy minél jobban megértsük magunkat, egymást és a világot. Olvassunk a gyerekeinknek, neveljük őket olvasóvá, hogy érdeklődő, gondolkodó, humánus felnőtté válhassanak.” A szombat estét nem úsztuk meg szárazon: az előző évekhez hasonlóan idén is a Magyar Naplóval sétahajóztunk ki az irodalom nyílt vizére.

Simon Adri

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kó Pál, Salamon Konrád,
Szakály Sándor, Vasy Géza

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: **Jánosi Zoltán**

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: **Bíró Gergely** (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt,
Budapest, VIII. ker. József krt. 70.,
Józsefvárosi Galéria)
Mobil: (70) 421-9580
E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Bolla Eszter (szerkesztő)

E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Kondor Péter (szerkesztő)

E-mail: kondorpeterjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3417

Mórocz Gábor (Könyvszemle, tanulmány)

E-mail: moroczgaborn@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3192

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Parragi Zoltán (ügyintéző)

E-mail: parragizoltan@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János

(ügyvezető)
E-mail: titkarsag@iroszovetseg.hu

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Máttyás László**

*

A címlapon: **Mirtse Zsuzsa**
(Fotó: Nerpel Nikoletta)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Simon Adri: „*nincs változás anélkül, hogy útra ne keljünk*” 1

SZEMHATÁR

Füst Milán: <i>Este van; Magyar Könyörgés</i>	3
Jánosi Zoltán: <i>Szécsi Margit keze</i>	4
Lackfi János: <i>A gondoskodás zsoldára</i>	7
Oláh János: <i>Feljegyzések</i>	9
Hegedűs Imre János: <i>Tibi, a szekus</i>	11
Iancu Laura: <i>Máriusz öcsémhez</i>	20
Oláh János: <i>Rajz és textil</i>	21
Kókay Krisztina: <i>Vonások a jelenhez, jövőképhez</i>	22
Bertha Zoltán: „ <i>Csak az igaz, ami végtelen</i> ”	23
Szikra János: <i>hiába mondja; Azért a Táncsics utcai fű...</i>	25
Lezsák Sándor: <i>Harangöntő a parlamenti folyosón</i>	26
Csapody Miklós: <i>Baka István – Széchenyi nyomában</i>	27
Erős Kinga: <i>Önkéntes számvetés</i>	31
Ircsik Vilmos: <i>Úton</i>	34
Rácz Gábor: <i>A Roskilde-fjordnál; Kapcsolat</i>	39
Oláh András: <i>valaki elmegy csak hirtelen; nem lehetsz</i>	40
Lajtós Nóra: <i>Tűz és víz</i>	41
Péntek Imre: <i>A „homo Danubicus” öröksége</i>	43
Fecske Csaba: <i>Maréknyi hamu; Küzdelem a szóért; Settenkedő idő</i> ...	44
Bolla Eszter: <i>Borz mégsem ment világgá. Interjú Fecske Csabával</i> ...	45
Csillag Tamás: <i>Legyen; Tisztábbat sajátoménál; Mig más százfelé</i> ...	47
Mirtse Zsuzsa: <i>A félszívű fű</i>	48

NYITOTT MŰHELY

Bíró Gergely: „*Nem akartam, hogy bezárjanak a mesedobozba*”
Beszélgetés Mirtse Zsuzsával 53 |

KÖNYVSZEMLE

Kodolányi Gyula: <i>Az örök újrakezdés mezői</i> <i>Lukács Sándor: A kezdetek utcája</i>	62
Zsille Gábor: <i>Hagyományhű merészség</i> <i>Falusi Márton: Halálos szótövek kertje</i>	63
Bene Zoltán: <i>Részecskék a csúcson</i> <i>Kötter Tamás: Ikea, vasárnap</i>	65
Udvardy Zoltán: <i>Nem csak képzelt nagyság</i> <i>Borbély László: Finita la commedia</i>	67
Hamar Péter: <i>A hajlékról és a hajléktalanságról</i> <i>A te neved, rendező: Domokos János</i>	68
Varga Viktor: „ <i>20 dkg valóságot, legyen már olyan szíves!</i> ” <i>A befogadó kamera – Beszélgetések magyar dokumentumfilmekkel</i>	69

Szerzőink 70 |

Lapszámunkat Kókay Krisztina textilművész és grafikus munkáinak reprodukcióival illusztráltuk.

Szomorúan tudatjuk, hogy **Kányádi Sándor** (1928–2018), a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas költő, a Magyar Írószövetség Örökös Tagja június 20-án elhunyt. Emlékét kegyelettel megőrizzük!

FÜST MILÁN

Este van

*Mire rám mutatnál: nem vagyok.
 Akár a csillag, mely lefut a tétovák előtt: olyan volt életem.
 Oly hamari volt csakugyan, oly gyors és hebehurgya ez a lét...
 Bizony én el sem tudom hinni, hogy e kuszaság,
 E hegyén-hátán bennem tornyosuló összevisszaság most nyugalomra tér.
 S elrendeződik-e? – felelj rá, hogyha tudsz.
 Nagy ivben esteledik körülöttem mindenütt.
 Az ég is tágul, gömbölyűbb a föld
 S mi apró-cseprő volt: felszívatik.
 S egyetlen hang dong: hogy este van.
 S egy ujj mutat az ég felé, hogy ott az én utam, mégiscsak ott,
 Mert jó valék.
 Mert rossz nem tudtam lenni... ama nagy parancsokat
 Nem törtem meg, ha ingadoztam is...
 Így volt-e, mondd? Felelj rá, hogyha tudsz.
 S a borús ég is meghasad vigasztalásomúl,
 Egy kis derű is lám, mégiscsak jut nekem...*

*A messzeségben, ott, hol domborúl a Csendes Óceán
 S mint órjás cet csillog a tenger háta,
 Ott képzellek el zöld sziget és zöld árnyékaid,
 Hol többé semmi sincs. Ott ferdén fordul el
 A föld a semmiség felé. Vigyél el még oda.
 Még hazát is találok ott a vég előtt, én hontalan. Jöttöm hírére tán
 Akiről álmodék, élémbe fut. Már várnak ott... s ez jól esik.
 Így lesz-e, mondd? – Felelj rá, hogyha tudsz.*

(Nyugat, 1933, II, 6.)

Magyar Könyörgés

*Ó mért nem küldöd sugárod,
 Ó mért nem küldöd sugárod,
 Isten, mennyei kardodat.*

*Ó mért nem küldöttél látnokot,
 Hunyt szemmel ki vezetni szokott,
 Rettenetes lángoszlopot.*

*Mit mutassunk? nyitott sebeket,
 Sáros, szeges, nyüves szíveket,
 – Megalázottat ki szeret.*

*Emeld fel még egyszer a főnket,
 Gyűjtsd össze megtört kis erőnket,
 Könyörgeni hogy tudjunk előtted.*

(Nyugat, 1923, I, 634.)

E két verssel emlékezünk Füst Milánra, aki 130 évvel ezelőtt, 1888. július 17-én született.

JÁNOSI ZOLTÁN
Szécsi Margit keze

Úgy néztem magamra mindig,
 ahogy csodára nézni illik,
 csodára, az ember fiára,
 kezeire nyírott hajára.

Alkothat-e galaxist az ember? Ha a világ materiális természetét nézzük, aligha, de ha a szellemiekre tekintünk, akkor már korántsem ilyen egyértelmű a válasz. A művészet és a tudomány is galaxisokat teremthetnek, amelyek orientálnak, mértéket adhatnak értelmünknek, és lakóikká is fogadhatnak bennünket. A költészet erejéből bizonyos, hogy telik ilyen galaxis-alkotó képességre, s bizonyosság számomra az is, hogy a huszadik század második fele magyar lírájának az egyik legpompásabb világmindenséget felépítő költője Szécsi Margit volt. Pedig származása, életkörülményei, történelmi kora jóval inkább a porszemek közé, porszemsorsra kényszerítette volna, nem pedig kozmikus építkezésre.

Szécsi Margitban a belső erő és az őt a szülei – Szélig Ferenc műbútorasztalos-mester és a 103 évet megélt Pálfi Margit – részéről körbeölelő szeretet igen hamar szárnyakat növeszt a szegénységből. József Attila szavait idézve, „hétszer szüli meg” azt a szárnyas akaratot, amely a „strandokra” ment angyalok helyett fölemeli, egyre magasabbra viszi a porszemek közül az egykori kislányt, s majd ezeket a szavakat lélegzi ki a Történelem helyett is az ajkain: „Szárnyaink legyűrjük a vonzást. / Isten velünk. / Madári csontokkal bordás / mellkasunk s az égi aranyház. / Emelkedünk” (*A repülés géniusza*).

Mert igen sokszor a Történelem helyett is lélegeznek a szavak. Mert volt itt véres, fekete parancsa a Történelemnek a világháború előtti, majd az azt túlélő ember, köztük a még jóformán gyermek Szécsi Margit számára is. „Az adót nem bírtuk fizetni. Jöttek a végrehajtók, elvitték az ágyat... Egyéb nem volt, csak a priccs meg a gyalupad.” „Télen, a hidegben két sült krumpli volt a zsebemben, az melegített” – emlékezik. A gyermekkor színes forgatagából, álmaiból, az apa asztalosműhelyéből, az iskolák virágos udvaráról, a korai csavargások vad szabadsá-

gából, a gyermekkorból épp kinőtt Szécsi Margitot hamar a sors üszkösebb arca felé fordító Történelem előbb világháborús fegyverropogással, aztán az ötvenes évek test- és lélekgyilkolásával, majd 1956-ban a lelkére rárobbantott Hazával roncsolta, fojtogatta. Végül a diktatúra betonfalaira festett üzenetekkel adta ki számára a parancsot a „Hogyan élj?”; a „Miképpen maradhatsz itt az Ember fia?” kérdéseivel való folytonos szembesülésekre. De az Idő igen korán megkapta Szécsi Margit szájából a választ. Ami nem lehetett más, mint alig száz évvel korábban Európa legbátrabb vagányáé: Petőfi Sándoré. Akire Szécsi Margit, még 1956 előtt, saját önarcképét is a Petőfiére festve, egyszemélyes indulójával így emlékezett: „Dörög halál-légió, / űztök engemet elébe, / vérző mellem szegényes / rózsahadaknak vezére. // [...] Arkangyal-vállam sovány, / arkangyal-vállam sovány. / Szívem: a zsúfolt haza. / Nincs ennél nagyobb magány. // Eltiport énekek / haldokolnak a mellemben. / Senkise hal meg helyettünk, / senkise hal meg helyettem” (*Petőfi*).

A halálra szánt légió élén, a hazugság „trombitáit összesöprő” elszántsággal, „Betlehem-bluest” dúdolva, derékig, majd nyakig gázolva a „Vadak jegyében” – szemben a „Nagy Virágvágó Géppel” – így állt vers-seregei élére Szécsi Margit a szabadság és a tisztesség szabadcsapatát vezető modern Jeanne d’Arc-öltözetben, egy életellenes létben: a „fölsleges fájdalomak korában”, mindvégig tiltakozva, mindhalálig lázadva ellene. Hol versekben, hol kézzel írott s a hatalomnak feladott levelekben, hol nyilvánosan elmondott szavakban. Az ország és Európa teljes sorsára nyitotta rá lelkiismeretét és tehetségét. Személyes élete és ügyei fölé kezdettől odaemelte az „ember” és „a haza” jelszavait, és ez a fogalompár egyszer s mindenkorra eligazította az árulók között, a történelmi káoszban, a sebeket termő időben. Hiszen ezt tanulta az apai asztalosműhelyben, az életükkel a hazát és a szeretetet szolgáló munkások, a szorgalmas és tiszta fejű emberek: az asztalosok, a képfestők, a varrónők, a kovácsok s más iparosok, a gyári robotolók; a boltgárkertészek, a magyarok és a szabadságra villogó szemű cigányok között. Ezt tanulta anyjától, apjától, nagyszüleitől, a Munkásotthon dalárdájától, a teljes világteremtést felidéző ünnepeiktől. „Emlékszem én a szeretetre és tudom: ennél több nem juthat ki az embernek. És hálás, meg boldog vagyok, hogy ilyen gyönyörű gyerekkorom volt. Mert szerető szüleim és nagyszüleim éppen nekem jutottak!” „A pince-

Elhangzott 2018. május 28-án, Szécsi Margit 90. születésnapján, Pestszentlőrincen, az életműre emlékező kiállítás megnyitójaként.

lakás-műhelyben mennyezetig érő karácsonyfánk volt. [...] Karácsonyfáinkon a Világegyetem lakozott, csillagképekkel, állatsereglet-űző és pásztoroló tömegekkel, ölelkezőkkel s felkelőkkel. Ha akkor kipusztul a Föld: újra népesítette volna képzeletünk.” S ezt tanulta később Zugló, Pest iskoláiban, dunapentelei segédmunkásként, majd Pécsen, s ismét a fővárosban, az örökké a lázadó igazságot a lelkükben dédelgetők között forogva, a „fényes szellők” nemzedékének a világot holnapra csak azért is megforgatni akaró lendületétől. S ezt tanulja anyósától és apósától is, a szentlőrinciekhez hasonló módon kifosztott és megalázott falucskától, Felsőiszkáztól, s erre ismer rá Nagy László bajvívó erejében is. Ennek a mindkettejüket formáló erőnek a tükrében ismernek igazán egymásra, és ebbe szeretnek belehalhatatlanul. „Csak meg ne halj, csak meg ne haljak, / csak el ne vássunk túlkorán, / arany sarkantyúk a világon, / az isten vágató lován” (*Arany sarkantyúk*) – dúdolja Szécsi Margit Nagy Lászlónak, aki, mikor lerajzolja Szécsi Margit tollat fogó karsú kézfejét, a párizsi, lázadó lelkű leány: Jeanne-Marie kezét remekműű versbe foglaló Arthur Rimbaud szimbolizáló erejét is meghaladóan mutatja meg ebben a kézben, majd a zászlóval kezében paripára ültetett Szécsi Margit-rajzában az el nem porladó, a ki nem irtható nemzeti küldetést. Balassi kopjafogó, Zrínyi Miklós pennát és szablyát egyszerre markoló, Petőfi *Nemzeti dal*t fogalmazó harcos kezét és a magyar történelem sorssal viaskodó elszántságát.

A korban üldözött emberségről Szécsi Margit összefoglaló nagy tanulságokkal így adott beszámolót az Ember fia teremtőjének: „A színjátszó vadászatot / Urunk, töröld le. / Ne zengjünk a nagy Körmosolyhoz / odagyötörve. // Arany irhánkkal a mohók / vágya beteljen. / Legyen elég a szőr, a vér – / Lelkünk ne kelljen. // [...] / Lehessen a Vadak jegyében / rohanni árván. / Órizz minket a gyalázat / galaktikáján” (*Vadok jegyében*).

A föld egyik felén eluralkodott és akkor még legyőzhetetlennek látszó „gyalázat galaxisa” ellen Szécsi Margit költészete új galaxis építésébe fog. Ezt a galaxist lázadó, büszke gondolatokból, a tiltakozás bátor üzeneteiből, az Ember fiának sorsát egészében és tisztaságában látni akaró bizalmából s szellemének a teljes lét értelmét átvilágítani képes erejéből építi fel lelkében. Majd lefordítja magyar nyelvre, és verseiben a nemzet közkincsévé teszi. Olyan világot teremt az elrontott helyett, amelyben méltóan lehet

alkotni, amelyben érdemes élni, s amely a vasfüggöny mögött is – mert onnan a kozmikus történelembe szabadulva – diadalmasan sugározza szét az ember küldetésének legékesebb vonásait. Így lesz Szécsi Margit egyszerre költő ezen a földön és „költő a Holdban”, a „liliomos bolygó” és a „kavics-repülő” álmodója és a „csillagos Golgota” énekese is, aki a „félbe maradt szívárvány” helyett teljeset akar.

Szécsi Margit a Tóth Erzsébettől méltán „vers-katedrálisoknak” nevezett hosszabb verseiben s rövidebb munkáiban: dalaiban, sőt anagrammaiban is egy kontraszt világegyetemet teremt a tönkrezúzott közép-európai és hazai léttel szemben. Ellentörténelmet sugároz az elvadult történelem vérben forgó szempárja elé, szelíd kezének tollat emelő mozdulatával leleplező és egy kor szégyenét feltáró tükröt tart az új nagyúri hatalom énképe elé és szolgálóinak szeméhez. Ebben a másik, az „igazi” galaktikában a barátságok, a jóra szövetkezések tündöklő halmazából állnak össze gyönyörű szerkezetű bolygók. Az ember valódi érdekeiért elvégzett tettek, megalkotott művek lesznek körülöttük a napok és a holdak, a föld alól is kiemelt, a jeltelen temetőkből is fényre vont igazi emberi értékek válnak a csillagokká. A sötét és rideg résekbe világító tekintetek fényesednek törhetetlen lámpásokká, és a humánus: a gonosz elleni küzdelem lesz közöttük a gravitáció. Az $E = mc^2$ törvénye pedig, példázva, hogyan lesz a szavakból erő, e tiszta üzeneteket meghallók sokaságából kihajtó, a történelmet és az embert újraképezni akaró energiáknak a rendszerváltozásig s még tovább hullámzó korpuszskuláiban lüktet tovább.

Íme, ott van a Kondor Béla-üstökös, ez itt az Illyés Gyula-csillagzat, az ott a Bartók-napsütés, erre pedig a Csoóri Sándor-, a Huszárk Zoltán-, a Molnár Edit-sugárzás bővülése látszik, amott pedig a Nagy László- és a Heisenberg-fényözön. Ez a Faragott Somfatejút, a Fekete Gitár-égőv – mutat fel a költőnő keze izgalmas galaxisának egy-egy terepnumára. A fél világot zsarnoksága alá gyűrő Rémületben egyetlen kéz, Szécsi Margit tollat tartó kicsike keze a legpontosabban jelöli meg ennek az új galaktikának a középpontját is. Ez a fókusz nem lehet más, mint Magyarország, és abban egyetlen szó: a *szabadság*. Innen, e hazából indulnak el, és ide is ereszkednek vissza e kozmikus szárnyalás asztronautái: a gondolatok, a hűségek, a kiáltások, a tiltakozások, a tagadások, a zendülések, a barátságok és a szerelmek szkafandereibe öltözött versek, hogy tanúsítsák, tudatosítsák

Szécsi Margit Szigligeten, 1977-ben (fotó: Nagy András)

újra és újra: „a haza – még mindig – nem eladó!” S az ember, e földi fókuszban most a magyar ember s annak „elherdált fényes nemzedékei” pedig nem játékszerek, a történelem próbababái, ólomkatonái, tömegével letaglózható barmai, örökké félreüthető sakkfigurái: a történelem nyomorultjai, hanem maguk a csodák. Igen, az Ember fiai. S ekként kell nézni rájuk, óvni és szeretni őket és a hazájukat ebben a mindig személyre is szabott történelemben és a személynként is megkapott felelősségtudatban. „Verseim az örök külvárosból jöttek fel az emberi jussért, hozzájárulni az egyetemeshez – írja a költő 1984-ben. – Tündér biztonsággal lebegve a golgotai porzenitben: megsejtek és megítélni áhítok mindent, ami bennünket nem szeretni, de megalázni, felhasználni, idomítani akar – mindent, ami szárnyakat tarol. Hazám a porból-való ének.”

Így szól a versekben visszhangzó, s később (2005-ben) a Magyar Örökség Díjával is elismert, poézissé ragyogtatott Szécsi Margit-etika, a költeményekben „kivirágzott kéz”. Így szólt már a szegénység partjairól a halhatatlanság kozmosza felé kötéláncosként lépkedni kezdő Szécsi Margit ajkán is. Ez csillogott a szájához emelt jászolbeli szalmaszál végén, amelyen át kamaszkorától fújni, alkotni kezdte ennek a szuverén galaxisnak a „Szent Búborékát”: kozmikus nővé szeretetét. Amely már évtizedekkel ez-

előtt (1975-ben) a modern, a mainál is jobb Európa látomásából üzent a szűkebb szülőföldjén cseperedőknek: „Európa a gondolkodó és előre tekintő emberben van. A humánus tervezőkben és a humánus cselekvőkben. [...] Az európai gondolat József Attilában van és a pest-szentlőrinci olvasóköri asztalosában, aki hasznosítja a nevezett felismeréseit. [...] Szeretném, ha gyerekkorom hagyományait, a nagy proletár-udvar ösbölcső-jellegét látnám megújulni, persze a szegénység nélkül. Az édesanya-udvart, ahol minden ember-

nek egyenlő esélye van, ahonnan el lehet indulni, legkisebb királyfiként, ahol minden ifjú ember szentség és reménység.”

S most lépünk közelebb galaxisának itt, e kiállításon az utókor részéről kiválóan rekonstruált modelljéhez, hallgassuk szavait, figyeljük arcának vonásait, amelyek születésének kilencvenedik évében is éppen olyan elevenek, mint amikor a szentlőrinci gyermekkor elemi vágyait megidézve papírra vetette küldetésének eleve a Logoszra, a világ világosságára néző elemi vonásait: „Mi volt a leggyönyörűbb ifjúságom éveiben? – kérdezi. – A világosság. Mit nélkülöztem volna legjobban? A világosságot. Kicsiny házakban élt a lakosság, a nap akadálytalanul tört be az ablakon, ajtón, a fásszín vén deszkafalán... [...] Még télen is fényesség volt. Nem tudok emberéletre nagyobb büntetést, mint szegénynek lenni hidegben és sötétben.”

Szécsi Margit hideg és sötét ellen pörlekedő élete és költészete nagyszerűen igazolja: a tiszta lelkek és a figyelmes arcok fényében jár jelenünkben is. S a múlhatatlan ifjúság nevében ugyanazt kiáltja felénk, mint legelső verseinek egyikében: „Vigyázz – a kilincsek mögött / megesznek dúsgazdag rabok. / Kifent, ezüst fényezetés / pengéje alatt álmodok” (*Kifent, ezüst fényezetés*).

Álmodjon még sokáig bennünk, innen kilépve is, Szécsi Margit öröksége!

LACKFI JÁNOS

A gondoskodás zsoltára

Édesanyám ünnepére

*Uram,
nagy itt a forgalom,
késés nélkül röpdösnek
a menetrend szerinti angyalok,
míg a vizek mélyén
cikáznak szemhéz nélküli szemek,
melyekkel a világot
szüntelenül nézegeted.*

*Rezzenetlen szemed
bekukkant időnként a nők méhébe is,
az anyavirág szemének
lehunyt szirmai mögé,
hol új életre huzalozódnak a testek,
ezek az elektromos tekercesek,
ezek a DNS-láncok selyemszálaiba
göngyölgetett kis rózsaszínű hernyók.*

*Uram, kihoztál az anyaméh fogságából,
a köldökszinór és méhlepény
húsozfazekai mellől,
kivettettem a hideg világba,
rideg világba, ólmos világba,
kivettettem az izzó világba,
hol napfénytócsákban áll a láva.
Ki ladikom volt, és áthozott a nagy vízen,
otthont szőtt mikörénk,
forró gombostüvel vigyori figurákat
karcolt műanyagpoharunkba,
elalvás előtt ágyunk felett
mesefoszlány lengedezett,
az előszobaszekrényben
sünök laktak,
nyammogva ették a túrót,
ropogtatták a szarvasbogarakat,
kinn a fákon tyúkok aludtak,
hatalmas, tollas díszpárnák,
rájuk hajtotta fejét a hold,
a kertben cselgáncsosok
apritották egymást,
döngött a pázsitfüves tatami,*

*a fejetlen kertitörpe üreges testét
pincebogarak lakták,
a szekrényekben rendkívül olcsón
vásárolt mákdaralók, diódaralók
sokasága, melyekből utánozhatatlan
anyai bejgli tekergett ki.*

*A konyhában kialvatlan,
mulatástól beesett szemű
írók, költők verték az asztalt,
szidták a rendszert, egymást,
a besúgókat, a dilettánsokat,
a szerkesztőket, a kritikusokat,
az Istent, a világot, a Forma 1-et,
a Tirannosaurus rexet,
mely folytonosan leharapja
azoknak az alkotóknak a fejét,
akik kósza ösztöndíjnyinál magasabbra
merik növeszteni zsiráfnyakukat.*

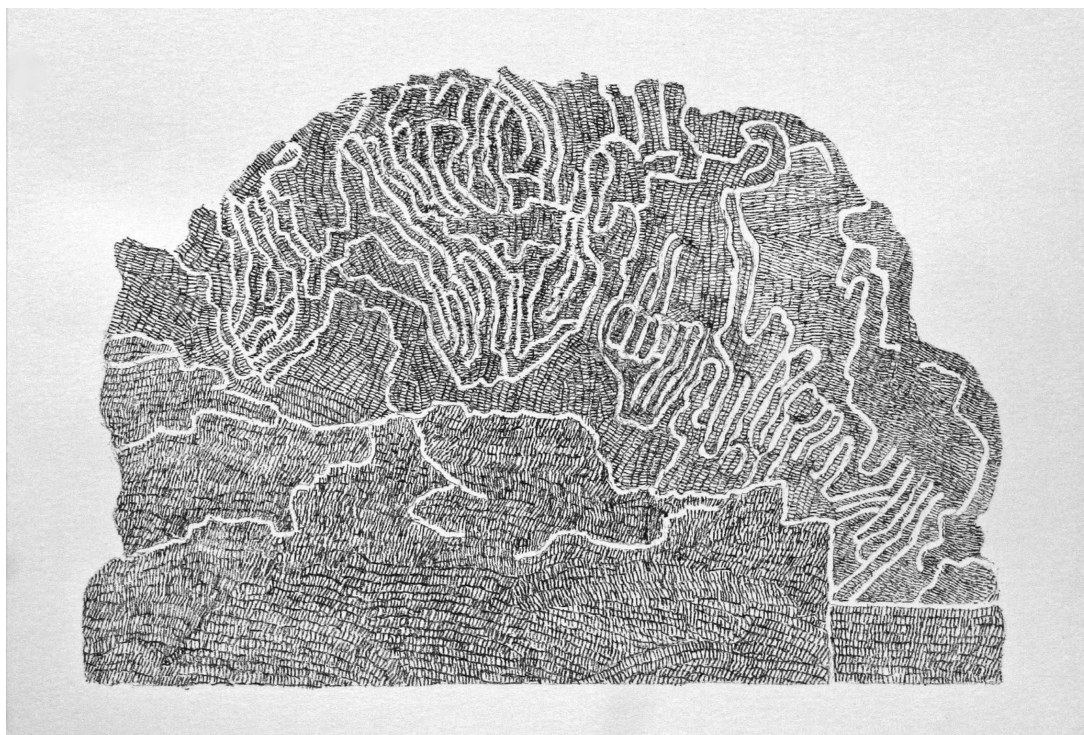
*De persze mindig újránőtt a fejük,
az egyik négykézláb szaladt ki
Wartburgunk elé, szájában fűcsomó,
a másik forró hóban pillangóúszott,
a harmadik egy bogrács gulyáslevest
borított a fejére kalapnak,
a negyedik röptében kapta el a Jupitert,
akármilyen magasra rúgtam is az égen.*

*A nappaliban huszárok vagdalkoztak,
néha elkapta bokámat egy indián,
övéről dögszagú skalpok csüngtek,
lémentem a pincébe, ahol a pálinkásüvegek
és ládányi körték közt Nemo kapitány
szorgosan összegezte mérőműszereinek
eredményét, ha pedig kinéztem
a templomot körbeölelő hófehér
dombokra, loncsos bundás nábobok
pufogtattak farkasokra,
és a fagyos kásába kacskaringós
miniszteri aláírást kanyarított a vér.*

→

*Uram, ez volt a világ kezdete,
elválasztottad egymástól a mákost és a dióst,
és láttad, hogy ez jó,
elválasztottad a tyúkoktól a galambokat,
ez is jó volt,
a magatartás hármassokat a szorgalomhármassoktól,
és láttad, hogy ez már nem annyira jó,
én meg közben felfaltam a súlyzókat,
telelövöldöztem a céltáblákat eperrel,
betonnal töltött lufikat röptettem az égbe,
míg a korrektúrázatlan kéziratlapok halmai felett,
az űrszélben keringő mosott zoknik felett,
a terrorakciókat kitervelő playmobil-emberkék felett,
a kertben termett paradicsomok felett,
a gondoskodás alakzatai felett
élt és uralkodott anyám.*

*Uram,
nagy itt a forgalom,
késés nélkül röpdösnek
a menetrend szerinti angyalok,
míg a vizek mélyén
cikáznak szemháj nélküli szemek,
rezzenetlen tekinteted
édesanyámról le ne vedd!*

Régi kert

OLÁH JÁNOS
Feljegyzések

(2009. 11. 20. – 2011.11.01.)

Visszagöngyölíteni

Mindent vissza kéne göngyölíteni. Kezdetben volt a szó, tudjuk, vele kezdődött a teremtés. Nekünk már csak a némaság maradt. Ez a teremtetlen világ. Mint oroszlánszáj ásít mögötte a káosz.

A létet érteni

Éjféltajt egyedül a szobámban szeretem hallgatni a csöndet. Millió jelentés sugárzik belőle, millió titokká kódolt jelentés. Szerencsére egyikük sem várja el, hogy a megfejtésével próbálkozzam. És én sem érzek késztetést e kilátástalan vállalkozásra. A csönd a semmi rokona. S mindketten a várakozás gyermekei. A céltalan várakozásé, amely maga a nyugalom. Szavak nélküli párbeszéd a mindenséggel. Valamire várni evilági gyarlóság, egyrészt a csalódástól való félelem, másrészt a nyereségvágy fertőzi meg, maga a modern idegbaj. A létet érteni nem, csak érzéklni lehet. Akik fogalmi dühvel faggatják, egyre jobban eltávolodnak tőle. Igazával, teljességével egészében csak – feltételezem, mert azt nem merem kimondani, hogy emlékezem – a magzat lelkében van jelen.

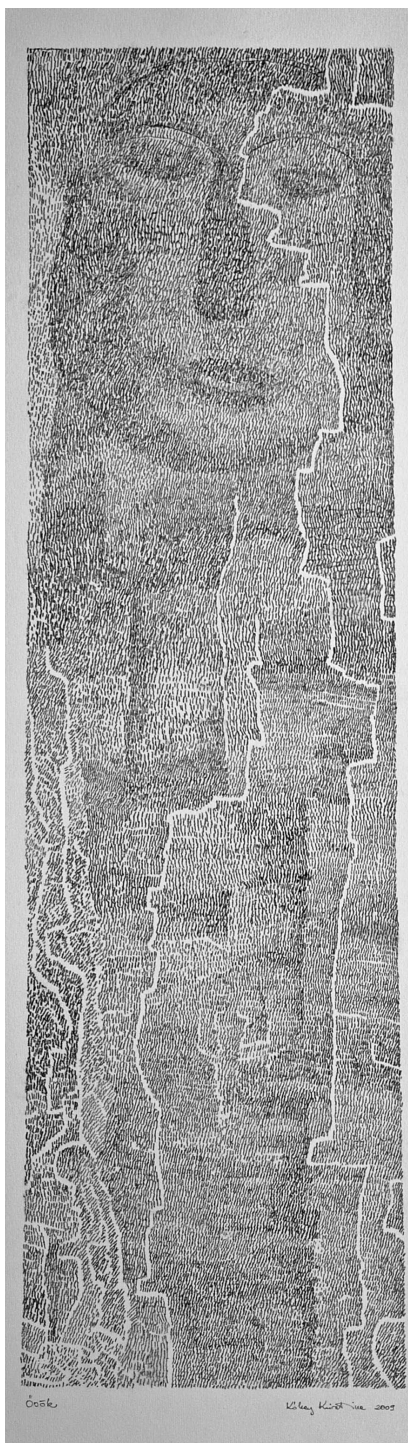
Erre a jelenlétre mindannyiunknak figyelni kéne, de nem figyelünk. Pedig talán érdemes volna kíváncsiságunkat születésünk misztikus pillanata felé terelni. Megértenünk emlékezetét. A születés előtti csöndet. Több tízmillió éves nemzedékláncára fűzött önmagunkat. Ha másért nem, hát halálra szánt létünk vigasztalásául.

Ezekkel a korábban meg nem jelent írásaimmal emlékezünk folyóiratunk főszerkesztőjére, aki két évvel ezelőtt, 2016. július 25-én hunyt el.

Önazonosság-tudat

A kultúra egy-egy közösség önazonosság-tudata. A magyar kultúráról gondolkodva fel kéne tenni a kérdést, létezik-e még a magyar nemzetben önazonosság-tudat? Hiszi-e még e kárpát-medencei, hajdan az egész térséget államalkotó erőként meghatározó közösség, hogy önmagát megőrizve, értéktudatát vállalva képes ellenállni a pusztításra törő erőknek, a környező államok közvetlen, Európa s az újraeledő orosz pánszlávizmus közvetett magyarirtó törekvéseinek, de legfőképpen a saját lelkét megfertőzött

önpusztító szenvedélynek? Kínos feltenni ezt a kérdést. Kínos, mert őszinte választ rá aligha lehet kapni. Szavakban semmiképpen. A tettek meg eddig is beszédesen vallottak: hatmilliós magzatgyilkosság csak az országhatárokon belül; a pillanatnyi jobblét reményében vállalt beolvadás; az ugyanezen késztetés sarkallta szétáramlás a nagyvilágba; az idegen, hol a szovjet, hol az európai doktrínák előtti elvtelen hajbókolás; a nemzeti összetartozás érzésétől, ezt az összetartozás-tudatot erősítő kulturális értékektől való távolságtartás, elfordulás. Mindezt egészében jóvátenni már semmiképpen nem lehet. Önmagunkat megváltani egyetlen nagy áldozattal, ahogyan '48-ban, '56-ban megpróbáltuk, ha volna is rá hajlandóságunk, mint ahogyan nincs, ma még nagyobb képtelenség, mint akkor volt, azokban a hősi, de akkor is – mint Széchenyi *A' Kelet népében* a Kossuth ellen folytatott vitában '48 esetében megjósolta – bukásra ítélt pillanatokban. Apró, kiábrándító, méltatlan küzdelmekben kellene helytállnunk. Mindez csak úgy volna lehetséges, ha a leggyarlóbb egyéni döntések pillanatában sem tévesztenénk szem elől a nemzeti lét egyelőre még előttünk lebegő, de egyre távolodó, bár sokunk által közelíteni remélt horizontját.

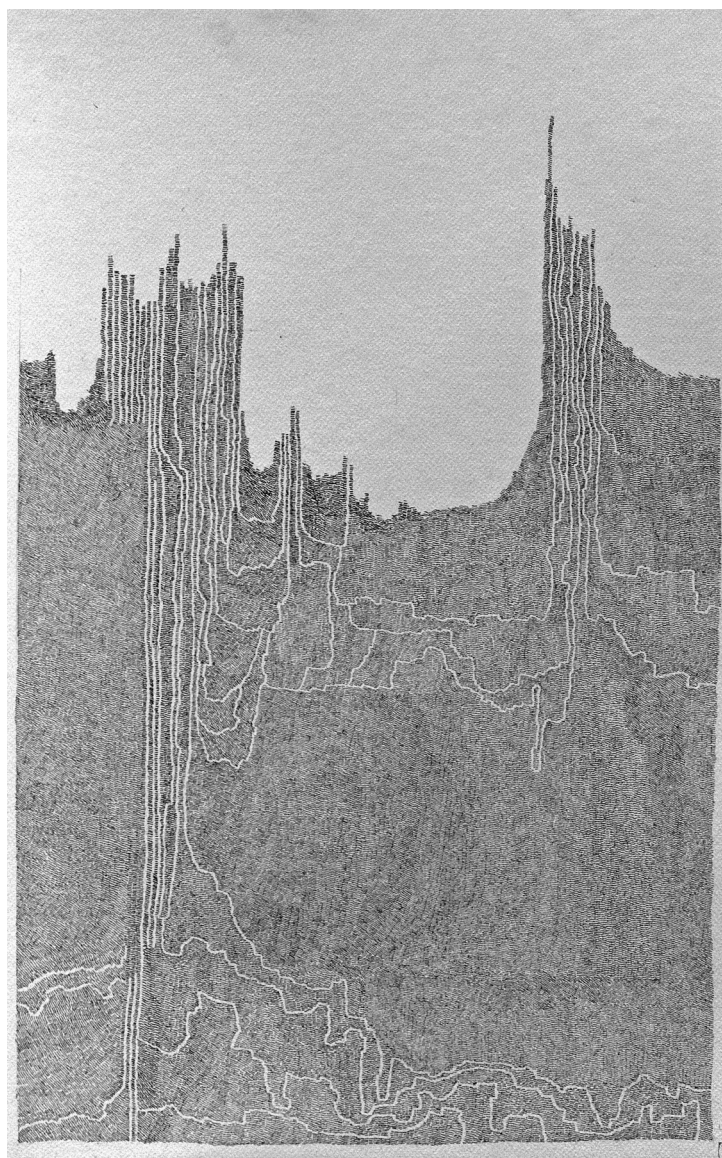

Ősök I. (pasztel)

Világóra

Azoknak a bizonytalansági tényezőknek a száma, amelyek a jelenlegi világcivilizáció létét – benne a mi sokszorosan kárvallott, mégis kivételezett (gondoljuk csak bele, hány nyelv, hány nemzeti kultúra bukik a semmibe évente) életfeltételeinket, s ennek függvényében egyéni fennmaradásunkat – veszélyeztetik, matematikailag alig kifejezhető nagyságrendre rúg. Ennek ellenére szinte semmi jele nincs annak, hogy e fenyegetettség ténye, s a közepette kibontakozó lét drámájának fölismerése eljutna a tudatunkig. Mi, az emberiség, a nemzet s az egyén is, visszataszító pökhendiséggel élvezzük vagy éppen szenvedjük a pillanatot. Nincs bennünk veszélyérzet. Alázat a mindenséggel szemben, amely mérhetetlen követelözésünket egyelőre türelemmel viseli. Lehet, ha volna, se odázhathnánk el az előbb-utóbb mindenképpen bekövetkező számadást. S a végzetet.

Hiszen azt kezdetektől tudjuk, minden mítosz erre tanít: a földgolyó léte, az evilági emberi jelenlét, ahogyan saját létünk is, véges. Legbelül azt is tudjuk, csupán a költői képzelet hiú ábrándja, hogy a vég közeledtén majd tovább szállunk „a művelhető csillagokba.” Vörösmarty csak ránk, magyarokra s a Szent Korona által érintett földre gondolt, amikor azt írta: „A nagy világon e kívül nincsen számokra hely; / Áldjon vagy verjen sors keze, / Itt élned, halnod kell.” Be kell látnunk: e megállapítás ránk, magyarokra nem, az emberiségre azonban mindenképpen igaz. Be vagyunk zárva e földgolyó vonzáskörébe. Az erőknek be kellene látniuk: saját jólétük elvtelen hajszolása, a gyengék elpusztítása helyett a lét ősforrását kellene óvniuk, hogy legalább addig enyhét adjon, akár szűkösöt is, mindannyiunknak, ameddig a világóra e földi lét végpillanatát a csillagok állása szerint el nem üti.

Fohász

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Tibi, a szekus

Akkor ment el a hangja, amikor Nagyerdő patakában behajolt egy mezei kútba, s hosszan ivott. Megundorodott a sok édes ordától és puliszkától, amit reggel, délben, este kapott a majortól, ezért megsózta mind a kettőt, úgy megsózta, hogy csíptek, ettől szomjazott veszettül, de a víz jéghideg volt, begyullasztotta a torkát, berekedt, nem tudta uszítani a kutyákat a juhok után, ő futott lélekszakadva, terelte vissza, ha azok a sarjúmezők felé nyomakodtak. A búzát behordták már a gazdák, kivirágzott a tarló, azon legeltetett, de két vagy három vékony parcellában ott volt még a sarjú, azt mondta a gazdája, nehogy beléengedje a juhokat, mert összetöri azt a macskapofáját. Kapott ő tőle verést éppen eleget, legtöbbször a tökéletlen fejés miatt, de neki az fájt, hogy mindig a macskapofáját emlegette, pedig látta magát elégszer a mezei kutak vizében, emberarc nézett vissza rá ebből a tükörből, nem macska. Igaz, a szakálla már kiütkezött, amit borotválni kellett volna, de mivel húzza le, ha nincs borotvája?

Vasárnap meglátogatta az anyja, sípolt a tüdeje, amíg kimászott Kerekmező tetejére, s onnan be a merdek lejtőn Nagyerdő patakába, hozott pánkót, csörögét, de egy falat sem ment le a torkán, s beszélgetni sem tudtak, mert Tibinek csak rekedt hörgés jött ki a torkán.

– Na, hagyd csak el – mondta az anyja –, fejszét emelek én arra a bolond, félkegyelmű apádra, jöjjön ő ide, legeltesse ő a juhokat, ne járja a bolondját az istentelen kommunistákkal. Új világot akar, s nem gondol arra, hogy tönkreteszi a fiát. Még be sem töltöttem a tizenhatodik évedet, s már elszegődtetett ennek a lator ravai majornak.

Több beszéd nem esett, Tibi ott maradt lenni, a mélységben a némaságával, a juhaival és a kutyáival, az anyja négykézláb mászott ki a tetőre, s döcögött haza a bolond urához s apró gyermekeihez, Tibi volt a legnagyobb, azért fogták ilyen korán kenyérkeresetre.

Rossz híre volt ennek a ravai majornak, úgy hajkurászta a fiatal menyecskéket, mint kopó a nyulakat, pontos nyilvántartást vezetett, melyik fiatalasszonynak dolgozik az ura a bányaságon, melyiknek vágja a fát a szászkezdí erdőkön, egyszer rajtakapta egy ilyen hazatoppánó, fadöntő férj, s istenmáriásan el-

látta a baját, úgy megsuhintotta, a kórházban rakták össze, a fejsze nyoma megmaradt, a hatalmas forradás úgy nézett ki, mintha két homloka lett volna, de ez sem térítette észhez, nagy volt az étvágya, nem tudott uralkodni magán.

Mégis megválasztották minden évben, mert senki olyan jó sajtot nem csinált, mint ő, Kecskés András, húsvétkor járta a házakat, összegyűjtötte az oltókat, az volt az ő titka, a jó oltó, attól a sajtjai kívül sárgák lettek, mint az arany, belül fehérek, mint a hó.

Derék, magas ember volt, piros arcú, világoskék szemű, az orra hosszú, s a kicsi, keskeny bajusza alatt állandó hamis pisolygás vibrált, nem csoda, hogy boldultak érte az asszonyok.

Tibi hamar kiismerte András bá' természetét, meg is értette, mert már őt is feszítette hajnaltájt a férfiaság, ezért vállalta, hogy éjszaka egyedül virraszt a juhok mellett a komárnyék alatt, még farkasokkal is verekedett.

A major rendszerint hajnaltájt jött vissza a faluból, volt rá eset, hogy elaludt a fejszéken, s a földre spriccelte a juhok csecséből a tejet. Fejés után megfőzte az üstben az óriáspuliszkát Tibinek, az iztron-gahajtó gyerekek és a kutyáknak, vágott egy nagy szelet édes ordát, a sajtához nem volt szabad nyúlni, kellett a gazdáknak, azután végignyúlt a majorház keskeny heverőjén, s aludt délig. Amikor fölébredt, kiemelte a nagy dézsából a megoltott tejet, prés alá tette azt a klintában, hogy folyjon ki a savó, s kifőzte az édes ordát. Ebből állt a napi munkája, este, sötétedéskor indult éjszakai vadászatra.

Tibi legeltetett napnyugtáig, mert a déli fejest már kihagyták, ősszel elég este-reggel tépdetni szegény juhok tögyét, s ennek olyan haszna is volt, hogy a hüvelykujja meggyógyult, elmúlt a gennyes seb, ami az erőltetéstől keletkezett. Legtöbbször emiatt, a fejés miatt kapott pofonokat a gazdájától. Benyúlt András bá' a megfejt juh alá, s ha még kemény volt a tögye, ha még volt benne tej, öklével verte Tibi fejét, hatalmas tenyerével az arcát.

– Elmeddülnek a juhok, te gazember, ha nem fejed ki az utolsó cseppig. Amennyit benne hagysz ma, annyival kevesebbet ad holnap.

Nem tehetett róla, annyira fájt a megkelt hüvelykujja, hogy ordítani tudott volna torkaszakadtából.

Volt egy kedves kutyája, a Fordíts, azért adta neki ezt a különös nevet, mert ha rákiáltott, hogy Fordíts!, a fiatal szuka a juhok elé rohant, ugatott vesztül, ráugrott a kolomposokra, s megtérítette a nyáját.

Kényelmes volt így legetetni, de unalmas, azzal verte agyon az időt, hogy hangosan beszélgetett Fordítscsal. Persze, amikor még nem vette el a hangját a kút jéghideg vize.

– Látod, Fordíts! Azt mondják, kutyavilág, azt mondják, kutyás a ló, vagy hogy megkutyálta magát a menyecske, kutyának való ez az élet. Pedig milyen jóra való teremtés vagy te, éppen csak beszélni nem tudsz. Őrzöd hűségesen ezeket a juhokat, holott semmi hasznod nincs bennük. Úgy figyelsz minden fütytyentésemre, mint gyerek az anyja szavára, éjszaka vásárra viszed a bőrödöt, ha jönnek a farkasok. Emlékszel? Egyszer még medve is lecommogott a havasból. Szívesen cserélnék veled, akkor nem kellene hazamenni, nem kellene hallgatni apám s az elvtársai kiabálását, azt vitatják, kit kell megtenni kuláknak, s kit nem, kit kell kinevezni osztályellenségnek, s kit nem. Azért gyűléseznek nálunk, mert apám párttitkár lett, s ő nagyon büszke erre, élet és halál ura vagyok, mondogatja. Igaz, volt olyan kommunista, aki húzogatta a száját, hümmögött, hogy éppen Bihalas Gyurka lett a falu első embere – így hívják a háta mögött az apámat, mert bivalyokat tart –, de a rajon öt akarta, s az ellen nem volt apelláta. Ugye, te nem szeretnél élet és halál ura lenni, Fordíts? Ugye, a kutyák nem neveznek ki maguk közül senkit párttitkárnak? Hogy is nézne ki egy olyan derék kutya, mint amilyen te vagy, Fordíts, ha egyik reggel arra ébredne, hogy párttitkár? Édesanyám siránkozását se jó hallgatni otthon, ő a kályha mellett, a kamrában tesz-vesz, matat, s imádkozik, bocsássa meg Szűz Mária, Szent József és Jézus Krisztus az urának ezt a sok vétket. Az Istent nem meri megszólítani, ennyi bűnt mégsem vallhat be közbejárók nélkül az Úrnak, ha más nem, a Szűzanya mégiscsak szól egy jó szót értünk, hogy ne jussunk egytől egyig a gyehenna tüzére. Mintha egy bivalyt s egy lovat fogtak volna a szekér elé, úgy néznek ki az én szüleim, Fordíts. Nagyon vallásos az édesanyám, s apám vadul tagadja az Istent! Fordíts, te szerencsére nem tudod, mi a vallás, mi a politika, mi a kulák, ki a párttitkár, ki az osztályellenség, de örülj, hogy nem tudod, addig vagy boldog kutya. Képzeld el, milyen lenne a kutyavilág, ha olyanok lennétek, mint az emberek? Mit szólnátok hozzá? Azt mondanátok, ugye, hogy na, ez embervilág. Volt valaha legalább egyetlen egy kulák-kutya? Ugye, nem? A kutya teljesen alkalmatlan arra, hogy kulák legyen, egyet sem hurcoltak el közületek munkatáborba. Aztán az édesanyám szentjeivel se vegyülj

össze, Fordíts, kilógnál nagyon a sorból. A Biblia tisztátalan állatnak tartja a te fajodat, kóboroltak az őseid, mert senki nem fogadta be őket, s döghúson éltek, még a nyomorult Lázárnak is arcpirító szégyen volt, hogy a kutyák nyalták a sebeit.

Ült Fordíts a hátulján könnyedén, a földet alig érintve támaszkodott a két első lábára, fülét hegyezte, s úgy nézte a gazdáját, mintha értette volna, hogy az mit mond. Valódi korcs kutya volt, Isten a megmondhatója, hány faj keveredett benne, szívós, kitarító, figyelmes, a fekete foltok is úgy oszlottak meg a fehér bundáján, ahogy azoknak meg kell oszlani, a bal lapockája, a jobb hátsó combja, egyik lába és a farka volt fekete, a füleit hol lekonyította, hol égnék meresztette, attól függően, hogy Tibitől milyen parancsot kapott.

De most, hogy csak hörgés jön ki a gazdája szájából, futkározik ide-oda, vizslatja a bokrokat, vinnyog keservesen, s a társait, mert még volt András bá'-nak két juhász-kutyája, elverte maga mellől, bizonyára azért, mert azok semmit sem tudnak a gazdája nagy bajáról.

Ilyenkor, ősszel csipősek a reggelek és az esték, a hóharmat már megérintette a kaszálókat, a tarlókat, lekonyult a szarkaláb tarka szirma, mohó állatok a juhok, vadul harapdálják a fűtorzsákat, megkeresik a gabona lehullott szemeit, még a bokrokról a rügyeket is lerágnak, az árok szélén két cserefáról hull a fényes makk, azt úgy ropogtatják, mint a vaddisznók, a vackorfa alatt, ahol delelni szoktak, vastagon áll a kásás termés, az a csemegejük, egész nap összekapartak annyit, hogy este tele bendővel hajtotta be őket Tibi a kosarakba.

Ez most már így lesz Szent Mihály napjáig, akkor hazahajtják a nyáját, szétosztják a gazdáknak a juhokat, s ő is megkapja, már ha megkapja, Kecskés Andrástól a fizetését. Híres fősvény volt András bá', de vele csak nem fog ujjat húzni, jól tudja, hogy az apja párttitkár lett, még egy goromba szó miatt is megütheti a bokáját.

Így teltek el szeptember utolsó napjai, reménykedéssel, várakozással, a hangja is kezdett visszatérni, amitől Fordíts viselkedése megváltozott, ugrált, viháncolt, s ha gazdája kiejtette száján az ő nevét, úgy rontott neki az elcsángáló juhoknak, mint egy oroszlán.

Megérkezett végre Szent Mihály, a pásztorok legkedvesebb szentje – ő fújja majd a harsonát a végítélet napján, mondogatta az anyja –, hazahajtották

a nyáját, minden kapu előtt állt valaki, s számolta a jószágot. Nem mutatkozott hiány, s ettől olyan jókedvű lett a gazdája, hogy őt is behívta a kocsmába, és egy-egy deci monopol pálinkát rendelt. Tibi még soha nem ivott tömény italt, nem tudta, hogy azt kóstolgatni kell, úgy hajtotta le, mint a vizet, emiatt aztán kótyagos fejjel állított be az anyjához s a testvéreihez. Az apja szervezte valahol a kollektívet.

Sírtak örömkben a testvérei, Margit, Peti, Kató, Áronka, az anyja is könnyezett, de már taszította is be a kamrába, s húzta le róla a ruhát:

– Olyan bűdös vagy, fiam, nehogy megutálkozzanak tőled a kicsik.

Tibi ezt nem érezte mostanig, annyira megszokta a juhanyé, a savó, a sós orda, a pállott gyapjú szagát, ledobott hát magáról mindent, s egy lavórban tetőtől talpig megmosakodott. A férfiaság minden jele kiütött már rajta, ezért az édesanyját nem engedte be, amikor teljesen meztelen volt.

Jól telt az első hét itthon. Furcsa volt, hogy ágyban alszik, furcsa volt, hogy nem barangol árkon-bokron keresztül a juhokkal, de hiányzott Fordíts, mert András bá' nem adta ki a kezéből.

Szűk volt a ház, aminek ősszel csak egy szobáját lakták, a kicsi udvaron, a csűrben s a pajtában zajlott az életük, a kert egy részét elmosta a patak, az apja kirendelte a kulákokat közmunkára, azok hatalmas oszlopokat vertek le, s kerítést fontak, a kerítés mögé sok szekér töltést fuvaroztak, követ, kavicsot, földet, így mentették meg a titkár elvtársat, hogy ne vigye el a víz, hogy ne mossa ki a fundamentumát a patak áradáskor, de azért nedves volt a pincelakás, az ágy alatt kicsi kutacsát ástak, s abból kimerték kannával a vizet, amikor meggyűlt.

A bivalyokat kellett ellátni, Tibi apróra vágta a szecs kavágón a törökbúza kóróját, így sokkal jobban megették azt, fát vágott, még a főzésben is segített az anyjának, csak hét végén nem találta a helyét, kiállt a kapuba, köszönt az embereknek, azok mondták, hogy megnőttél, Tibi, igazi legény lett belőled a Nagyerdőn, mehetsz szombaton a bálba.

Ez volt az ő nagy gondja. A bál. Az a szokás járta a faluban, hogy a fiú elmegy a lányos házhoz, megkéri szépen a szülőket, engedjék el a táncba szíve választottját, úgy fog vigyázni rá, mint a szeme fényére, s éjfél előtt már itthon lesznek.

Az édesanyjához fordult tanácsért, mert Sorosán György felesége, Róza nén híres volt a nagyeszéről, jártak is hozzá gyakran tanácsot kérni féltékeny fér-

jek, félrejáró asszonyszemélyek, összezördült házasképek, hoppon maradt vénlányok, s ő higgadtan, bölcsen eligazította őket, igaz, elmondattott mindenkivel legalább egy-két olvasónyi imádságot – én is csak közvetíték köztetek és az Úristen között –, mondta.

– Édesanyám! Elmennék Nagypál Mancihoz, megkérném a szüleit, engedjék el velem a táncmulatságba. Gyerekkorom óta ő a szeretőm.

Megnémult az anyja, olyan ijedtség és szomorúság ült ki az arcára, amilyent Tibi azon még soha nem látott:

– Ne menj, fiam, te sehová. Nem akartalak búsítani, ezért nem szoltam mostanig, de a keresztanyjától azt üzenté Mancsi, ne tedd be többet a lábad a házukba, nem kell neki egy bűdös pakulár, van már más szeretője.

Tibi elsápadt. Kibírt ő mindent, az éjszakai hideget a komárnyék alatt, a viaskodást a vadakkal, a csontig hatoló őszi ködöt, az egész nap szitáló esőt, de ez a hír úgy döfte keresztül, mint egy dárda. A mellkasába fúródott, a szíve tájékán érzett erős nyilallást.

Kifordult az ajtón, s a csűr felé vette az útját.

Sorosán Róza nem ok nélkül volt a falu esze. Tudta, mi zajlott le egy perc alatt a fia lelkében, indult utána szaporán, s ahogy kinyitotta a csűrkaput, lefuttott fejéből a vér, a két lába gyökeret eresztett.

Tibi az odorba felnyúló hosszú létra közepén állt, egy istráng egyik végére hurkot vetett, a másik végét éppen akkor kötözte hozzá a létra fokához.

– Jézus! Én Krisztusom! Hát hagyod te ezt? – sikoltotta, felrohant a fiához, s lerántotta a lábánál fogva, mindketten leestek a csűr kemény földjére, de a létra felhorzsolta az édesanya arcát, omlott a vére, bizonyára emiatt nem jött indulatba Tibi, némán ültek a földön, hallgattak, végül magasba csapott a férfibanat, Tibi úgy üvöltött fel, mint egy farkas, amelyet kivert a falka, szó nem hagyta el az ajkát, csak ez a magas, vékony tutulás jött a torkából, az ajkait még hegyesebbre csücsörítette, s trombitált vadul, kiadta magából nemcsak Nagypál Mancit, hanem az egész nyomorult életét, a bivalyokat, a párttitkár apát, a majorházat, a macskapofát, amit annyit emlegetett András bá', a komárnyékot, a csuromvizes kocsókat, a bűdös juhszarokat, a zúzmarás hajnalokat, még az éjjel-nappal imádkozó anyját is.

Soha nem beszéltek erről a szörnyűségről. Mindketten tudták, csak ott benn, a tudat mélyén lapulhat meg a gondolat nélküli gondolat, az ordas hiány,

a nagy, sűrű fájdalomkőd, ami elborította Tibit, s szinte a másvilágra küldte. Ez a titok úgy láncolta össze az anyát és a fiát, mint ahogy a gályarabokat láncolták egymáshoz valaha.

Különös haszonnal járt a csűrben lezajlott tragédia. Amikor este Sorosán György hazajött a családjához, a felesége azt csinálta, amit megígért Tibinek a juhok mellett, valóban fejszét fogott rá. Kiment a favágóra, megragadta a balta nyelét, visszament a házba, fölemelte a feje fölé, s tiszta, csengő, nyugodt hangon kiáltotta:

– Hát ide figyelj, te eszeveszett futóbolond! Itt, a gyermekeid előtt hasítom ketté a fejedet, ha holnap nem fogod meg a Tibi kezét, nem mész bé vele a rajonhoz, s nem kéred meg a te pártos elvtársaidat, hogy vegyék föl az agronómus iskolába. Már megkezdődött a tanítás, de nektek, kommunistáknak nincs törvényetek, mint ahogy Istenetek sincs. Tibi éles eszű, behozza a kéthetes lemaradást.

Úgy látszik, a piros színű párttagsági könyvecskéhez nem mellékeltek a bátorságot, Sorosán Gyuri szabályosan maga alá vizelt, az istállóban cserélte le a gatyáját, de ismerte a feleségét. Ha az elhatározta, hogy szent asszony létére a gyilkosság legnagyobb bűnét elköveti a fia miatt, akkor meg is teszi.

Másnap reggel rákésződtek, kevés cókmozót kellett csak összepakolni, s a délelőtti busszal bementek a rajoni központba.

Tökéletesen működött a bolsevista dominó. A rajoni titkár, miután meghallgatta kedvenc emberét, Sorosán Györgyöt, fölemelte a telefonkagylót, kérte a központtól az agronómus iskola titkárságát, odarendelte az igazgató elvtársat, s könnyedén, mintha csak kirándulásra toborozna tanulókat, kijelentette:

– A mai naptól Sorosán Tibor az intézet tanulója. Fél óra múlva jelentkezni fog az apjával. Megértette, igazgató elvtárs?

*

Úgy szállt el Tibi feje fölött a két év, az agronómus iskola két esztendeje, mint tavaszi szél a zöldellő bükkösök, kankalinos kaszálók fölött. Arra oktatták őket, miképpen kell, ha kikerülnek innen, úgy megszervezni a termelést a most alakuló kollektív gazdaságokban, hogy azok hatalmas hasznot hajtsanak az államnak, s közbizalmat teremtsenek a tagoknak. Növénytant és állattant is tanítottak, aminek Tibi nagyon örült, annak viszont nem, hogy a faluban, ahányszor csak hazament vakációra, megkérdezték az emberek:

– Na, Tibi, igaz, hogy te ugró mókus leszel?

Ez legalább annyira bántotta, mint a macskapofa, amit annyiszor emlegetett a gazdája, a major. Kicsit sok volt neki a macska után a mókus.

A második tanév vége felé kapták meg a sorozó-cédulát, menni kellett a tisztelvtársak elé, s azok elosztották őket, mint összel, Szent Mihály napján a juhokat: ez gyalogos lesz, ez tűzér, ez ejtőernyős, ez tankos, ez hidász, ez topográfus, ez felderítő és így tovább.

Sorosán Tibor, mindenekelőtt az apja érdemei miatt, a securitate alakulathoz került. Akkor hatalommal bírt ez a szervezet, hogy a hadsereg egy részét is hozzácsatolták, s a besorozott katonák különleges kiképzést kaptak.

*

A kaszárnya tizenöt kilométerre volt a fővárostól, földszintes, nyomasztó épület, semmivel sem különbözött a kollektív gazdaságok istállótól, lapos, suta tetőzet, oldalt apró ablakok, a két bütüjén két széles ajtó, benn, az óriáshodályban emeletes vaságyak, középen folyosó, itt zajlott a napi program egy része, lefekvés, villanyoltás, reggel öltözködés, mosakodás, sorakozó, irány a konyha, onnan a gyakorlótér.

A tiszték a fővárosból jártak ki, s ez rangot jelentett, gögösen, fennhéjázva, enyhén raccsolva beszéltek, s az ország különböző zugaiból idetoborzott újoncok vakon teljesítettek minden parancsot.

Tibinek ez természetes volt. Megszokta, hogy aki rangosabb, mint ő, az rendelkezik vele, az apja, de főleg András bá' mellett előképzést kapott, és az agronómus iskola bentlakása sem volt éppen mennyországi. Úgy simult bele a programba, mint egy természet a boly életébe: a menetelés, a kúszás, a vigyázás, gázárcban a szuronyroham, a céllövészet, az éjszakai riadó gyermekjáték volt számára, itt vette igazán hasznát sanyarú gyermekkorának.

Három hónap elteltével hívatta a hadosztály politikai tisztje az irodájába.

– Sorosán elvtárs – szólította meg –, úgy határozunk, hogy a katonai szolgálat elvégzése után sem engedjük el a kötelekből. Ön kiválóan beszél magyarul, habár – remélem, tudja – a Sorosán román eredetű név, s a securitátának óriási szüksége van a kisebbségek nyelvét jól ismerő káderekre. Az ön apja párttitkár, már ez a származás is garancia, hogy elánnal fogja szolgálni a pártot, a román hazát, a szocializmus ügyét, de nem mint agronómus – látja, mindent tudunk magáról –, hanem mint az államvédelmi rendőrség tisztje.

Tibivel fordult egyet a világ, megszedült, úgy rémlett, elmozdult a politikai tiszt háta mögött, a falon az ország első emberének képe, mintha megrezdült volna kiadós tokája.

Azt tudta, hogy végzetes lenne most azonnal visszautasítani a javaslatot. Itt nincsenek javaslatok, itt csak parancsok vannak. Amit ez a fővárosi ezredes fölvezetett neki, az nem más, mint az ő jövője élete. Tönkreteszik, agyon gyötrik a kiképzésen, ha vakon nem indul el a kijelölt úton.

– Gondolkodási időt kérek, ezredes elvtárs – nyögte ki végül. – Bármennyire is megtisztelő, amit ön felajánlott, nem lehet egyik pillanatról a másikra dönteni. Az életéről van szó.

– Csodálkozom, Sorosán elvtárs, hogy gondolkoznia kell egy ekkora kitüntetésen. Százak, ezrek kapnának utána két kézzel. Most elmehet, majd még hívjuk.

A katonai szolgálat hátralevő részét kábult fejjel és zaklatott lélekkel végezte. Hetente hívták, mindig más és más személy állt szóba vele, ne váljon megszokottá a gyözködés, hivatkoztak magas rangú személyekre, még a belügyminiszter elvtárs is tud magáról, mondták, nagy fizetést és lakást ígértek, s amikor még ezek után sem adta be a derekát, durván nekirontottak az édesanyjának.

– Pontos értesüléseink vannak Sorosán Rozália vallásos bódulatáról – mondták –, gondunk lesz arra, hogy egy ilyen fekete varjú ne tudja tovább fertőzni a falu s a környék öntudatos dolgozóit.

Ez volt a legfájdalmasabb ütés. Nagyon szerette az édesanyját, úgy lógott rajta, mint pók a fonalán. Éjszaka fetrengett az emeletes vaságyon, zavaros álmai voltak, amelyekben az édesanyja többször megjelent, mutatójával fenyegette, ne állj be a gyilkosok közé, Tibi, ne döf a lándzsát Krisztus urunk oldalába.

Nem az álmoképek, nem az anyja mutatója, hanem az elméleti oktatás idézett elő gátszakadást nála. Miután lejárt a kemény kiképzés a gyakorlótereken és a lőtereken, beültették őket az iskolapadokba, és

tanrend szerinti előadásokat tartottak. Azoknak az üzenete rövid volt és tömör:

A szocialista rendszer magasabb rendű minden más eddigi rendszernél.

Romániában a kommunista párt olyan tökéletesen ülteti át a gyakorlatba a marxista ideológiát, amely az egész világ számára példamutató.

Ezt a csodálatos vívmányt kell nekünk, katonáknak, főleg a securitate hadi alakulatának minden eszközzel megvédeni.

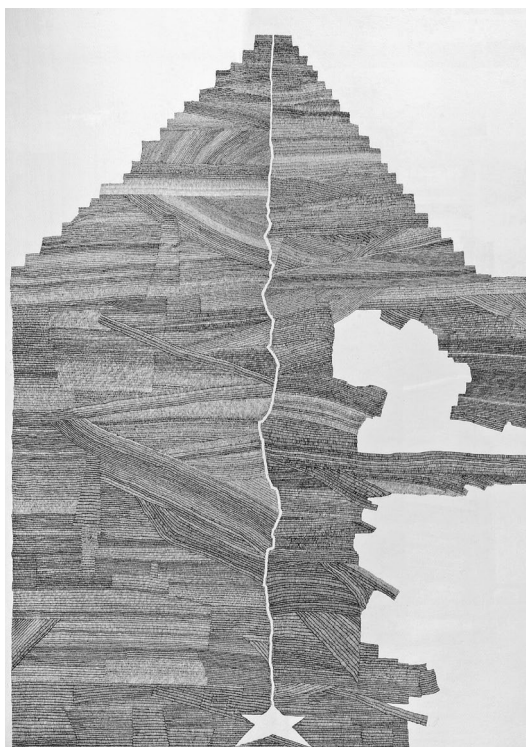
Kíméletlen harcot kell vívni a papok, a kulákok, a városi burzsoázia még megmaradt tagjai ellen. Hazaárulók, nyugati ügynökökkel kollaborálnak, feketéznek, szabotálják a termelést, csúfot üznek az ideológiai nevelésből. A párt egyedül nem tud megküzdeni ilyen alattomos ellenséggel, két szárnyra van szüksége, az egyik szárnya a hadsereg, másik a securitate.

Ez a két szárny garantálja a sas repülését – gyakran éltek ezzel

a hasonlattal –, fölemelkedünk a károgozó varjak, a csipelő verebek fölé, ebből a magasságból tisztán látjuk a jövőt.

Egyszer még a félelmetes híriű szekus tábornok is leereszkedett szédítő magasságából. Amikor fellépett a katedrara, megvillant nadrágja két oldalán a szemkápráztató piros sáv, a legnagyobb rang jele a hadseregnél. Térképet feszített ki, vékony pálcát húzott végig a határvonalon, és arról beszélt, mekkora veszély fenyegeti az országot háború esetén Nyugat felől, az ösellenség – a népet nem nevezte meg – harapni akar országunkból, a szent román földből, veszélyeztetni integritásunkat, s ennek az ösellenségnek a szövetségesei a köztünk lapuló hitleristák, horthisták, revizionisták, pillanatra sem vehetjük le a szemünket róluk.

Tibit nem a hazafias pátosz győzte meg. A statisztikákra figyelt, arra, hogy hány szegény sorsú gyerek tanul állami ösztöndíjjal, hány munkáscsaládot juttattak lakáshoz, hány ezer falusi nincstelen rúgta le lábáról a bocskort, s költözött a városokon gomba módra kinövő blokkházakba.

1956–2006

S innen, a securitate osztályterméből valóban az látszott, hogy a párt és a munkásosztály diktatúrája milliók jogait garantálja, s csak a maroknyi osztályellenséget zúzza szét. Az ő élete is ezt példázza, ha nem jön ez az új világ, ott ragadt volna András bá', Fordíts, a bűdös juhok s az apja alattomos szemű bivalyai mellett.

S volt még egy ok, amelyik megingatta. Az oktató tisztek minden alkalommal személygépkocsin vagy motorkerékpárral jöttek ki a fővárosból, ünnepélyesen gurultak be a kaszárnyaudvarra, merev nyakkal, távolba pillantó tekintettel szálltak ki, mintha ufókon érkeztek volna idegen bolygókról erre a sáros földre. Az idősebbek Pobedával, a fiatal oktatók IZS motorkerékpáron robogtak, a tábornok Csajka gépcsodával úszott be, mint egy fekete hattyú.

Sóvárogva nézték a katonák az ablakból ezt a bevonulást, s arról ábrándoztak, talán egyszer ők is egy IZS motorkerékpár nyergébe pattanhatnak föl, talán még volán mellé is ülhetnek...

Tibi a katonai szolgálat utolsó hetében jelentkezett, és megírta a belépési nyilatkozatot.

Elhatározta, szekus lesz.

Nem volt könnyű döntés. Látszólag lényegtelen semmiségek is taszították, lökték. Eszébe jutott a macskapofa, amivel annyiszor csúfolta a gazdája, eszébe jutott az ugró mókus, amit ráragasztott a falu.

– Hát nem! Azért sem! Nem leszek se macskapofa, se ugró mókus, a hatalom eszköze leszek, odasújtok azoknak, akik meg akarják akadályozni, hogy a sas magasra szálljon. Az arcomat ezerszer megvizsgáltam, jó, igaz, a szájam hegyesre csücsörödik össze, mintha csőröm lenne, de nem mindig, és az állkapcsom – emiatt csúfolnak macskapofának – mintha elsorvadt volna, de azért emberarc az én arcom, füleim kicsik, szempilláim rövidek, a két apró szemem, mint két szurokcsepp, feketén csillog. Majd ha hatalom lesz a kezemben, megszépülök én, talán még a gögös Nagypál Mancsi sem üzeni akkor, hogy nem áll szóba egy bűdös pakulárral.

*

Miután lejárt a sorkatonai képzés, a megyeszékhelyre nevezték ki alhadnagyi ranggal. Egyenruhát is kapott, de azt csak nemzeti ünnepeken használhatta, a szekusok civilben jártak. Otthon, tükör előtt sokszor felpróbálta, a két vállpánt, a feszes zubbony, a nadrág, a derékszíj, a fényes csizma teljesen megváltoztatta, a macskapofa-ugrómókus Tibiből fess fiatalember lett. Hónapok múltával az arca is kitelt,

mert a securitate központi konyháján jól főztek, anynyit ehetett, amennyit akart, s a munka sem ölte meg, folytatták a kiképzését, a szekus szakma csinját-bínját ismertették az oktatók.

Hogy kell az emberekkel bánni? Ez volt a fő kérdés.

Barátságos, kedves lenni, de bratyizni, lepaktálni szigorúan tilos!

Alkoholt lehet fogyasztani munkavégzés közben is, ha az a gyanúsított személy nyelvét oldja meg.

Tájékozódni kell a családok helyzetéről. A nagy válságba került emberek könnyebben befoghatók.

Ha megromlott valahol egy házastársi kapcsolat, felkarolni, vigasztalni kell a férfit – a nőt nehéz beépíteni, vagy nem érdemes –, vele kell néhány pohár ital mellett elbeszélgetni.

Az elhagyott, megkeseredett feleségek viszont gyakran vádolják, s feljelentik a volt férjüket. Odafigyelni!

Feltétlenül beépíteni egyéneket az egyházközségekbe! Ha sikerül ígéretekkel, zsarolással meggyőzni a presbitérium valamelyik tagját, az aranyfogásnak számít.

Tibi a lehallgató készülékek szövegeit fordította naphosszat. Nagy szükség volt olyan szekusra, aki mindkét nyelvet, a románt is, a magyart is tökéletesen ismeri. Ült a securitate laboratóriumában, nyomkodta a magnó gombjait, és írt.

Az elején megrázta, amit hallott. Nyomorult emberek mondták el keserveiket kocsmákban, boros asztal mellett, házastársak beszéltek gyanútlanul, mert nem tudtak az elhelyezett poloskáról, még a katolikus egyház gyóntatószékei sem maradtak a szeku hatáskörén kívül.

Fő célpontnak számít minden író, költő, képzőművész, közülük kerülnek ki a párt és az állam legádázabb ellenségei, nyugtalan, bomlasztó elemek, azt mondják el egymás között, amit a cenzúra miatt nem tudtak nyilvánosságra hozni. Megtörésükre még a kábítószert sem zárták ki, s ha sikerült bejuttatni egyet-egyét az idegszanatóriumba, onnan már csak egy lépés az elmeógyógyintézet.

A papok, a kulákok már annyira óvatosak lettek, hogy poloskákkal nem lehet egyetlen szót se rögzíteni tőlük. Őket beépített személyekkel, provokátorokkal kell megközelíteni.

A besúgóhálózat kiépítéséhez kapta a legalapobb magyarázatot.

– Ezek nélkül a fontos személyek nélkül vakok és süketek vagyunk – mondták az előadók. – Rábeszé-

léssel, meggyőzéssel, fenyegetéssel, anyagi juttatással és minden más eszközzel fülest kell fogni! Legjobb, ha bajba jutott ember kerül a markunkba, védelmet nyújtunk neki, még a peres ügyét is megszüntetjük a törvényszéken, ha szükséges. Sok száz olyan egyén dolgozik nekünk, akiknek a börtönben lenne a helyük.

Tibi megrendüléssel élte át mindezt. A katonaságnál a kiképzők még gyakran hivatkoztak a pártra, a szocializmus kristálytisza eszméire, de itt, a póre gyakorlatban már nem. Kérlelhetetlenül elbánni mindenkivel, aki a másik oldalon áll.

– A szekus olyan, mint a sebész – mondták. – Annak is, ha reszket a keze, műhibát követ el. Nekünk rezdülés nélkül kell kivágni a fekélyeket társadalmunkból.

Az igazi sokkot a pincesor jelentette. A megyei securitate alatt vizsgálati fogság működött, válogatott verőlegényekkel. Terepjárókon hordták be az embereket, rendszerint éjszaka, alacsony fapadokra fektették őket, kezüket, lábukat lekötözték, és gumibottal végigverték rajtuk. Kezdték a talpakkal, folytatták a vesék tájékával, s a fej döngetésével fejezték be. Máskor hátratekert kéznél fogva a falakon lógó vaskarikákra kötözték fel az áldozatot. Szó nélkül. Vallatás nélkül. Ez csak az előkészítő volt. Utána feloldozták, illetve leakasztották, és magára hagyták őket, hogy puhuljanak. Sokszor napokig töprenghetett, vívódhatott a fogoly, hogy mindez miért történik vele.

– Így érzük el – hangzott ismét az oktatás –, hogy ezek a fekete lelkek önmaguktól jönnek rá az elkövetett bűnökre, és azt is bevallják, amit álmukban láttak. Az osztályellenség álmában sem nyugszik.

Amikor Tibi először lépett be a verőszobába, fiatal, izmos falusi legény feküdt a deresen, kulácfiú, mondták, először a talpát verték, aztán a hátát. Némán tűrte, de amikor a fejére zuhogtak az ütések, ordítani kezdett. Szavak nélkül, teljes tüdővel, torkaszakadtából üvöltött, mint a vadak. Erős, öblös hangja volt, az egész pincesor hallotta. Ez is benne volt a szeku forgatókönyvében, egyik áldozat üvöltésével puhítani a többi foglyot.

Aznap éjszaka nem aludt. Fetrengett az ágyban, nézte az ablakot, mikor világosodik. Semmilyen illúziója nem volt, amikor a katonaságnál megírta a belépési nyilatkozatot, tudta, a szeku nem apácakolostor, de nem számított erre a lélektelen szadizmusra. A verőlegények lenn, a pincében nem tudták, milyen bünt

követett el az, akit ütni kell, ők csak az előkészítő munkálatot végezték. Megpuhították az áldozatot, a kihallgatást másnap, vagy napok múlva bonyolították le fenn, az irodákban, kényelmes karosszékben pöffeszkedő tiszték.

Itt is asszisztált Tibi, mielőtt bedobták volna a mélyvizetekbe. Hárman-négyen támadtak rá az áldozatra, keresztkérdések zuhatagával hozták zavarba, s szünetet csak akkor tartottak, amikor látták, mézesmázás szavakkal érzékeny húrokat is meg lehet pendíteni a lelkében, talán még a besúgást is vállalja.

A szeku embereit szakosították. Egyik az ipari zónáért felelt, a gyárakat járta, külön parancsban kapta, nem szabad kímélni a munkásokat sem, ha azok eltévelyedtek a helyes útról, mások a tanügyi munkát követték nyomon, itt volt a legnagyobb szükség a besúgókra, ha sikerült egy-egy tanulót rávenni arra, hogy a belső zsebében lehallgató készüléket hordjon, nyert ügye volt a szekunak. A tanár minden elejtett szavát rögzítette. Rendszerint apákat sodortak bajba, s a fia vagy a lánya azzal próbálta megmenteni, hogy vállalta a kollaborálást.

A felkészítések egy részét a fővárosban tartották, szigorú titoktartást követeltek a tisztektől mindarról, ami ott elhangzott.

– Egy szekusnak két élete van. El kell felejteni, meg kell tagadni az első, a civil életben eltöltött éveket – hangzott a szigorú parancs. – A feleség, a gyerek, a rokon, a barát más szerepet kap ebben a második életükben, ugyanúgy kell felhasználni információ szerzésére a családtagokat, mint az idegeneket.

– Keményen bánni a nemzeti kisebbségekkel! – Ez volt a másik titkos utasítás. – Célunk a homogén román nemzet megteremtése, ezért ki kell válogatni, meg kell figyelni, időnként be kell hívatni kihallgatásra a vezetőket, a nacionalista főkolomposokat. Egy-két éjszakai virrasztás a securitatén észhez téríti őket, és riadalmat kelt másokban.

Jelentős pénzalappal rendelkezett a szeku, annak egy részét lekenyerezésre fordította. Ritkán kaptak pénzt a besúgók, de ajándékot igen. Százezrek számára jelentett komoly gondot a tűzifa, mert államosították az erdőket, emiatt különleges érték volt a gázpalack. A butélia. Anélkül nem lehetett főzni, azt osztogatták a leghűségesebb munkatársaknak.

Személygépkocsit csak várólistával, két-három év múltán kaptak az állampolgárok. Wartburg, Trabant, Moszkvics, Lada.

Egy telefonfelhívás elegendő volt valamelyik illetékes elvtárstól, hogy a besúgó előreugorjon ezen a várólistán. Ez az illetékes elvtárs rendszerint valamelyik magas rangú szekus katonatiszt volt.

Tibi az elején könnyű reszortot kapott. A szektásokat felügyelte a tartományban, akik, meglepő módon, nem sorvadtak, nem pusztultak a diadalmos szocializmus vörös zászlaja alatt, hanem szaporodtak, terjedtek, mint a járványos betegségek.

Szakirodalmat olvasott és jegyzetelt, azokra a bűnökre figyelt, amelyek az államhatalom ellen irányulnak, egyesek megtagadják a katonai szolgálatot, van olyan szekta, amelyik szabotálja a véradást, a prédikátorok valutát csempésznek, nyugati konszernnek, alapítványok pénzét zsebelik be, világvégi hangulatot keltenek, hirdetik az üdvözülés egyetlen, általuk kikiáltott módját, szabotálják a mezőgazdaság szocialista átalakulását és így tovább.

Emlékezetes maradt az első őrizetbe vétel. Az első letartóztatás. Ilyesmit nem lehet elfelejteni. Éjfél tájban érkezett egy szektás prédikátor lakására, s amikor kinyílt az ajtó, csőre töltött pisztollyal belépett. A prédikátor nagykabátban, kalappal a fején, kis táskával a kezében állt az előszobában, és mondta:

– Már vártam magukra. Mehetünk. Édes lesz a szenvedés, amit hitemért el kell viselnem.

Ez sem suhant el fölötte hatás nélkül. Ez a békés, konok mártírium.

De volt nehezebb esete is. Elbújtak előle, keresni kellett a főkolompókat szalmakazalban, meszesgödörökben, szénapadláson, egyeseket befalaztak.

Ha kemény volt az ellenállás, ütni kellett. És Tibi ütött! Arcba, gyomorszájba vágott. Kezdetben szokatlan volt, felkavarodott a gyomra, de megszokta. Egy idő után jelentkezett az oktatók által emlegetett különös érzés: az élvezet.

Csattant a tenyér az emberarcon.

Puha részekbe, gyomorszájba csapódott az ököl.

Ágyékba robbant a cipőorr.

Gyönyört érzett!

Irgalmatlan, kemény keze volt. Egy idő után csontkezü szekusként emlegették.

Féltek tőle.

Amilyen mértékben távolodott az emberektől, úgy melegedett össze a pisztolyával. Ez is különös volt. Jólesett megfogni a nyelét. Izgalmas volt megtölteni golyókkal a tölténytárat. Az éjjeliszekrény fiókjában tartotta, máskor a párnája alá dugta. Összeszoktak. Tibi és a pisztoly. Valamikor macskulás botot markolt

a kezében a juhok mellett, most a pisztoly agyát szorítja. Mekkora különbség!

*

Három év telt el így. A securitate tagjainak titkos bankszámlája volt, kamatmentes kölcsönt vehettek föl a tisztek, egy év után megvette élete álmát, egy robosztus IZS motorkerékpárt, a részletek törlesztését alig érezte meg. Azzal járta a terepet.

Vendéglőkben kosztzott, az alkoholtilalom nem vonatkozott rá, rendszerint egy-két deci rumot ivott szódával. Ezt már kéretlenül is hozták a pincérek, annyira ismerték.

Hozzászokott a pénzhez, a fényűző élethez. A nőnél is sikerei voltak, egy sem mondta róla, hogy macskaképző.

Amikor megnősült, háromszobás lakosztályt kapott az úgynevezett szekus blokk harmadik emeletén. Helga, a felesége egészségügyi asszisztens volt, három év alatt két gyereket szült, a férje munkájának részletei nem érdekelték, végezte a dolgát. Rangot és jómódot jelentett akkor egy lánynak, ha szekushoz mehetett feleségül.

Jártak társaságba is, lakodalmakba, keresztelőkre hívták meg őket, de amikor Tibi belépett, hirtelen elhallgattak, témát váltottak.

És ittak. Sokkal többet ittak, mint máskor, mint amikor Tibi nem volt ott. A hullarészeg férfiakat hazatámogatták az asszonyok, s átkozták Tibit, a szekust.

Közömbösen, megkérgesedett lélekkel vette tudomásul, hogy megszűnt addigi világa, gyermekkori barátok nem köszöntek neki, rokonok tértek ki előle, ha találkozott velük az utcán, egyedül az édesanyja átka tudta még megérinteni a lelkét.

– Megátkozlak, Tibi – mondta Sorosán Róza, amikor először rohogott be az IZS-zsel az udvarukra. – Megátkozlak, s kitagadlak, nem vagy az én gyermekem, menj innen, az Antikrisztusok között van a helyed.

A küszöbön állt, két kezét fölemelte a feje fölé, olyan volt, mint egy ókori papnő.

Tibi még próbálkozott néhányszor, szerette volna kiengesztelni az anyját, mert nagyon szerette, de az, ahányszor meghallotta az IZS dubogó, dübörgő hangját, bezárkózott a kamrájába, s addig ki nem jött, amíg a fia ott volt.

A testvéreit tudta valamennyire magához édesgetni, főleg a fiúkat, Peti és Áron közben nyurga kamaszok lettek, felültette őket a motorkerékpár hátsó ülés-

sére, s egyenként meghordozta őket, úgy robogtak végig a falun, hogy a libák gágogva repültek szerzettség, emberek, gyermekek ugráltak be a sánca. A testvérei kipirult arccal nézték, hogy száguldanak el mellettük a házak, a fák, csak a sebesség érdekelte őket, nem voltak elég érettek ahhoz, hogy hatalmas bátyjukat megítéljék.

Ez volt Tibi egyetlen sikere abban a világban, amelynek hátat fordított, amelyikkel szembe fordult: az IZS-robogás a két öccsével.

Aztán gyérültek a látogatásai otthon, s egy idő után kimaradtak. Úgy tekintett régi világára, mint a bányász a kőfalra, akinek a föld gyomrában a nemesérc érnek utolsó foszlánya is megszűnt, s maradt a meddő kőzet. Tompán, lélektelenül temetkezett bele a szakmájába.

Már hadnagyi rangja volt, amikor hívatta a megyei securitate főnöke.

– Sorosán elvtárs – mondta –, önnek sürgősen Bukarestbe kell utaznia. A Keleti-Kárpátokban ellenforradalmi bandák verődtek össze, fegyveres felkelést szerveztek népi demokráciánk ellen. Egy orgazda bujtogatta őket, valamilyen csobán, az látta el őket sajttal, hogy ne pusztuljanak éhen. A fegyvereket is nála dugták el, amikor szorult a hurok, amikor a hadsereg és a milícia elitalakulatai bekerítették őket. Ez a csobán összevissza beszél, iratai nincsenek, nem szólal meg, csak magyarul, egyik zavaros vallomásaiban az ön nevét említette. Szembesítésre van szükség, azonnal induljon, a szolgálati autó és a sofőr rendelkezésére áll.

Nehéz útja volt. Kóválygott benne az egész élete, zavaros, ködös képek meredtek szembe vele. Már ismerte annyira a szekus mesterséget, hogy tudta, nyomás alatt, sok hatására olyan büntetést vállalt be az áldozat, amelyet nem követett el. Vajon nemcsak próbára akarják tenni? Vajon nem a magyarsága a bűne? Az nem lehet, mert ő felső utasításra kérvényt nyújtott be a bíróságra, románosította a nevét, az „s” betűk alá behelyezték a farkincákat, és a Tibor helyett a kemény hangzású Tiberiu került az aktáiba: Tiberiu Șoroșan.

Tehát ő magyarul beszélő román.

Végtelennek tűnt az út, de megérkeztek. Szótlansága a román sofőrnek is feltűnt, megkérdezte, nem érzi jól magát a hadnagy elvtárs, de ő háritott, azt mondta, szakmai gondokon töpreng.

A fővárosi securitate épületében egyenesen a pincébe vezették. Belépett a verőterembe, a falba erősít-

tett karikán, hátrakötözött kezeinél fogva egy ember lógott. Arca véres volt és megkínzott, de Tibi azonnal felismerte: András bá'. Kecskés András, az egykori gazdája.

Erre nem számított. Annyira váratlan volt a ravai major felbukkanása, hogy eltompult idegei belerándultak. Naponta ütött, rúgott, pofozott, de az áldozatok idegenek voltak.

Most, itt a gyermekkorra vicsorított szembe vele. Hányingert érzett. Gyomra felöklendezte a majortól kapott pofonokat, a megkelt hüvelykujját, az éjszakai verekedést a vadakkal, Fordítsot, a kutyát, egyetlen társát a nyomorúságban.

– Te vagy az, Tibi? – nyöszörögte Kecskés András. – Rád ismerek a macskapofádról. Hát te szekus letél? Bárcsak vertem volna ki a szemed, s törtem volna el mind a két kezéd, hogy ne tudj hóhérkodni.

Ez magához térítette. A vér az agyába tódult, előntötte az indulat.

A verőlegényekhez fordult, s fahangon mondta románul:

– Kecskés András ez az ellenforradalmár, a ravai csobán. Gyermekkoromban nála voltam pakulár. Hitvány, kegyetlen ember, ne kíméljétek.

Még vetett egy pillantást egykori gazdájára, felrémlett, milyen asszonybolondító szép arca volt valaha, aztán megfordult, s lassú lépésekkel elhagyta a kínzótermet.

A verőlegények folytatták megszokott munkájukat.

Ahogy távolodott, még hallotta András bá' vinnyogását, elnyújtott üvöltését, átkozódását. Őt átkozta.

A folyosón történt vele valami. Először zsibbadást, aztán erős nyilallást érzett jobb felől a fejében, az arca megmerevedett. Megsúrolta a fájó részt, de még ruganyos léptekkel ment föl a földszinten lévő irodába, hogy beszámoljon bukaresti kollegáinak Kecskés Andrásról. Az ő személyazonosítása miatt hívták ide.

Amikor leült az ezredessel szemben a székre, újból jelentkezett a koponyájában az erős fájdalom. A nyelve nehezen forgott a szájában, s néhány zavaros mondat után lefordult a székről.

A katonakórházban tért magához. A felesége ült mellette, őt rendelték oda az illetékes elvtársak, hogy gondozza a férjét, hisz egészségügyi asszisztens.

Tőle, Helgától tudta meg, hogy agyvérzés érte. Stroke.

– Talán beszélni tudsz majd – mondta Helga –, mert bal oldalt van az agyban ez a központ, s téged jobb oldali gutaütés ért.

IANCU LAURA

Máriusz öcsémhez(Petőfi Sándor: *István öcsémhez* nyomában)

*Londont csak térképen láttam,
úgy hallom: szép, sok ott a fajtám.
Ha messzelátó volnék: egyenként megcsodálnám
kinek-kinek szíve járását.
Hangom felforrósodott
féltesttől, félelemtől – ne vedd zokon, testvér!
Megszokott dolog ez – hideg és reszketés
szüremlik itt is a távolba szakadt ember bőréből.
Sűrűn cserélem a gúnyám,
hogyan egynek tetsszen a sok közül.
Hozzám hasonlót ha meglátsz,
ülj le mellé, búsulj vele,
mintha csak véled esne meg
a baj. És halld meg a halálbeszédű ember szavát:
erre a Földre nincs orvosság,
csak igen súlyos mentőöv: a szeretet.
Nevetek, ha elgondolom:
sírással is jól laktunk otthon,
midőn apa levelét olvastuk volna
anyánk ölében egyszerre mind a hatan...
Almot hozott a krajovai tinta,
aztán az elcsontosító böjtre megjött a reggel,
karnyújtásnyira meleg
Nappal, húshagyókeddel.
A fakeresztet ma is markolászom
meg-megránduló kézzel, metrón, villamoson,
hogyan tűztől, víztől s hirtelen
haláltól megmentsen Isten.*

*Beszoroztam a nyolcat nyolccal,
ekkora áldást ember el nem bír!
Neveitekkel litániázom –
imák imája ez nekem.
Tékozló fiúk vagyunk mind.
Ürességet utánoz most az ég,
leghosszabb éjszakánk magunkra ér...
Nem kíván szemem-szám
többet, mint ami van,
csak az utam legyen szabad,
a szűk kapu elég tágasan,
s hogy Ott, köztetek forgolódjam majd!
Járomba fogjuk a tört szarvú vén Cifrát,
felszántjuk a Kertet, elvetjük a búzát.*

OLÁH JÁNOS
Rajz és textil

A sérülékeny, esendő, bizonytalan személyesség művészi vállalásához mindig is némi vakmerőség szükségeltett. Kókay Krisztinával kapcsolatban azonban hamis a vakmerőség emlegetése, csöndes beletörődéssel, természetes derűvel vállalja a végletekig személyes megnyilatkozás kockázatát. A belső tulajdonságai és művészi lehetőségei között létrejött kapcsolat már-már rövidzárlatszerű közvetlenséggel éli és jeleníti meg.

Talán éppen ezért fontos annyira számára a rajz. A rajz, amely az ő felfogásában nem az ábrázolás és nem a kifejezés eszköze, hanem a belső lelkiállapotról készült közvetlen jelentés. Ezek a rajzok nemcsak megjelenésükben hasonlítanak az elektrokardiogramokhoz, lényegükben is. Mindent a lehető legegyszerűbb közlés, a vonal rezdülése mond el. Ez a lehető finom, lírai rajzművészet idegenkedik minden programtól, minden áttételtől, nem ábrázol, nincsenek ideológiai, művészetelméleti vonzódásai, semmi más nem akar lenni, csakis önmaga. A rajz különben is a képzőművészet legszemélyesebb tartománya, olyasféle műfaj, mint az irodalomban a napló. Ez a rajzokból összeálló vizuális napló sokszoros fénytörésben, de számító stilizálás nélkül vetíti vissza fényét az alkotóra.

Látszatra egyszerű világba lépünk. A kéz bizonytalanságát és lendületét közvetítő vonal, az érintés erejét és gyöngédségét tolmácsoló tónus és a papír fehérsége vesz körül csupán. E hármasság egyensúlya vagy egyensúlyának felbomlása hozza létre a motívumokat, amelyek finom belső határokat idéznek, selyem, háló, víztükör ráncaira, eső kuszaságára, szélfúvás képzetére utalnak. Olyan felületekre bukkanunk, amelyekkel találkoztunk valahol és valamikor, egy köztes – két érzés, két cselekvés közötti – pillanatban. A kinyilvánított érzések, a megszületett cselekvések szétszakítják ezeket a felületeket. Az absztrakt, megszerkesztett rend ugyanúgy idegen tőlük,

mint a látható világ leképezésének vizuális szabályaihoz való alkalmazkodás. A tónus és a papír kihagyott fehérsége csak kiegészítő, kísérő eszköz, a rajzok lelke a vonal, védtelensége, szabálytalansága, kiszolgáltatottsága egy halk drámát jelenít meg, a megnyilatkozás és az elrejtőzés drámáját. Titokra utal, a létezés titkára, amelynek minden élőlény a birtokosa, de amelyet megfejtteni mégsem tud soha senki.

A nagy vásznak a rajzokból merítik képi világukat, de áttételek folytán a finom jelzések itt jelképekké alakulnak. Többnyire falakat jelenítenek meg. Ezek a falak sohasem valódiak. Anyagtalanok és lebegnek. Mindig valamiféle rés nyílik rajtuk. Hol a romlás hajszálrepedései, hol szabályos kapuk, beomlások, kicsiny ablakok, átjárás egy másik világba. Ez a másik világ azonban nem mutatkozik meg, csak sejteni lehet. Egyszerre vannak jelen benne a megbocsájtás kékje, a minden este királylányt vacsorázó szörny, a hét világgömbön egyetlen lendülettel átnyíló táltos, és a mítikus öntudat egyéb, soha egészen meg nem érthető kellékei. Mindez sejtelmes, de az innenső világ látszólag olyannyira jól ismert – lehet, véget nem érő félreértések sorozatán alapuló – praktikuma se több. Egyetlen bizonyosság van, a fal, ami elválaszt. Elválaszt és összeköt egyszerre. Akár a sejt-fal, amely félig átjárhatóságával az élet lehetőségét teremti meg. Az itt látható falak egyén és egyén, belső és külső, múlt és jövő, civilizáció és pusztulás, emlékezet és felejtés között épülnek. Fölrémlik bennük a műkénei labirintus öles köveinek durva arabeszkje, a füstfakította, restaurálatlan ravennai korakeresztény kápolna mozaik égboltja, a repedezett szikes puszta, az indián földisten arca, a kukoricacső szemeinek egymás melletti szorongása, az eleven test sejtjeinek lépszerkezete. A hatás is végletek között vibrál. Első pillanatra monumentális, de igazán a finom részletekben él. A mítoszokban gyökerező maradandóságra utal, miközben a gyerekkori, porba rajzolt ábrák megvesztegető mulandóságát sugározza.

A látvány a keletkezés tájaira hívja vissza a nézőt, olyan vizuális képzeteket idéz, amelyekkel az álom, az emlékezet, a képzelet színterein mindenki naponta többször is találkozik, de amit maradandóan papírra, vászonra, selyemre kivetítve – az az érzése – most láthat először.

Elhangzott Kókay Krisztina egy régebbi kiállításának megnyitóján, a budapesti Dorotya utcai Galériában, 1992. július 8-án.

KÓKAY KRISZTINA

Vonások a jelenhez, jövőképhez

Mindennapi lelki szükségletemmé vált, hogy rajzoljak, folyamatosan rajzolhassak, ha más teendők veszik el az időt, akkor türelmetlenné válok. A rajzokból aztán gobelin lesz, vagy festett, rajzolt textilkép, ha úgy adódik. Egyszerre egy művön, illetve egy témán dolgozom. Amikor egy gondolat vagy téma foglalkoztatni kezd, nem hagy nyugodni, ezért megpróbálom több rajzon keresztül értelmezni, ennek

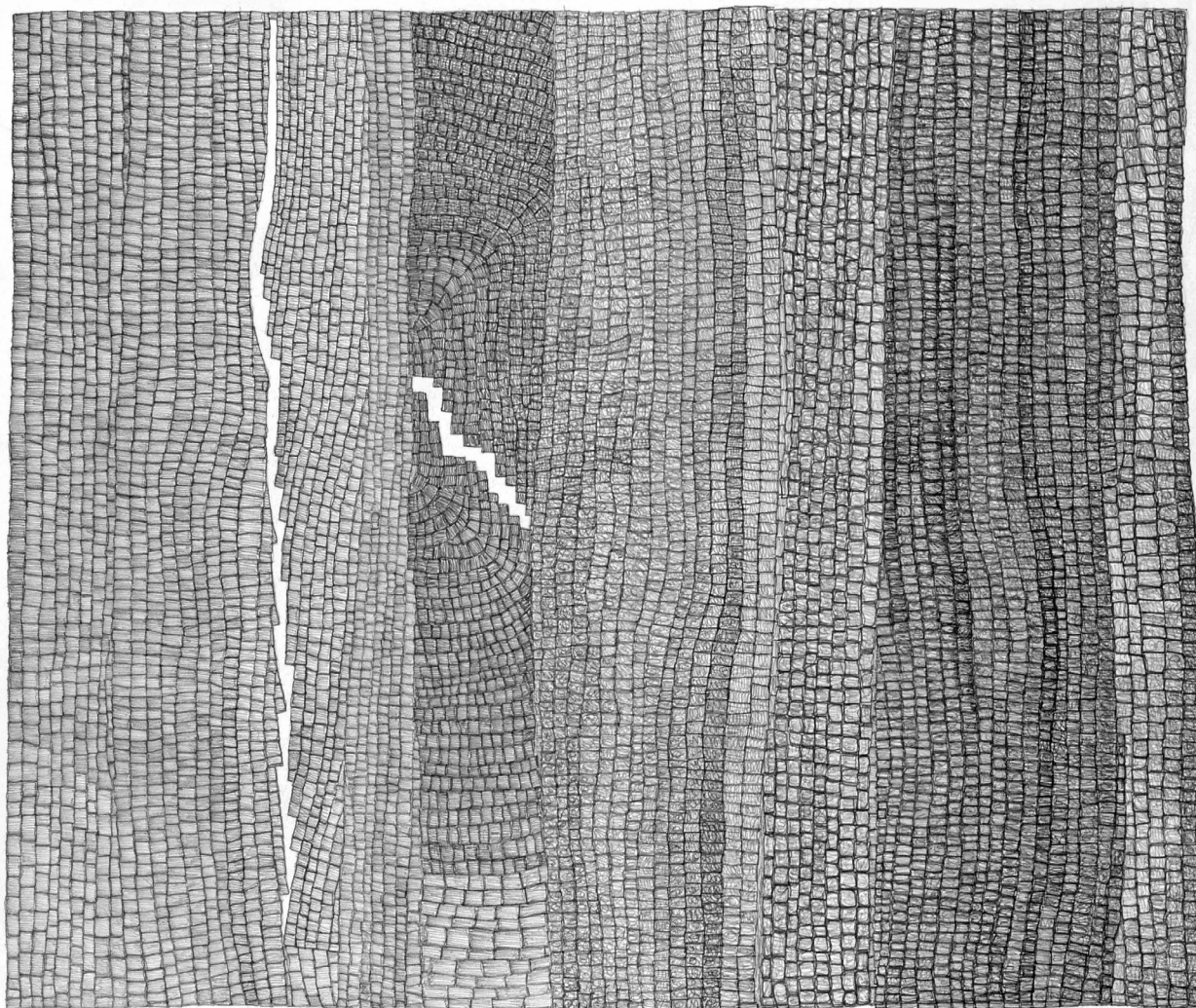
A fentiekben az alkotó összegző választ olvashatjuk Oláh Katalin Kinga kérdéseire. A Magyar Napló szerkesztősége boldog születésnapot kíván Kókay Krisztinának, és készülő kiállításának megvalósításához sok erőt, egészséget, és kellő segítséget!

eredményeképpen sokszor sorozat lesz belőlük. Időnként vannak tematikus textil- és rajzkiállítások, azok is inspirálnak, így is születnek munkáim.

A legutóbbi kiállítások, amelyeken részt vettem, részt veszek, a Nemzeti Szalon volt a Múcsarnokban, majd egy MMA-kiállítás Pekingben (Kína), és idén júniusban nyílt a Textil Triennálé Szombathelyen.

Nagy örömmre szolgált, hogy 2018. március 15. alkalmából a Magyar Köztársaság Kiváló Művésze-díjat vehettem át, májusban pedig szülővárosomtól a Babits Mihály-díj „Esztergom Kultúrájáért” kitüntetést kaptam.

75. születésnapom alkalmából tervezek egy eddigi munkásságomat bemutató, összegző kiállítást, amelyhez az MMA részéről támogatást kapok. Ez a kiállítás 2018. november 26-án nyílik a Vigadó Galériában.

Fegyverneki föld I.

BERTHA ZOLTÁN
„Csak az igaz, ami végtelen”

Ha van az újabb magyar líratörténeti fejlemények között olyan valódi paradigmaticus jelenség, amely a tradicionális sorsköltészeti szemléletformákat és modalitásfajtákat megrendítő hitelességgel tudja átkötni a későbbi posztmodern szövegépítés kezdeményeivel: Szilágyi Domokos lírai életművének teljesítménye mindenképpen az. A József Attila-i, Nagy László-i tragikus erkölcsi világkép szervesen ötvöződik a játékos szövegkonstrukciók weöresi ihlettypusaival és sziporkázó univerzalitásával, majd az ironikus és groteszk nyelvjáték (késő)modernség utáni perspektíváival. Az a világszerűség és nyelvszerűség viszonyát átrendező, újjáalakító és a jellegadó tendenciákat a relativizáló szövegiség távlatába áttoló költészettörténeti folyamat zajlik így le ezek között az összefüggések között, amely általában is jellemezte a hatvanas években bekövetkező nemzedékváltás (sőt „korváltás”) szemlélettágító irányait – az erdélyi Forrás-generációtól az akkori felvidéki vagy vajdasági („symposionista”) fiatalokig, Lászlóffy Aladártól vagy Tözsér Árpádtól Tolnai Ottóig és Tandori Dezsőig.

Szilágyi Domokos monográfusa, Cs. Gyimesi Éva így összegzi lényegi megállapításait erről az átmozgásról, illetve határhelyezetről: „csupán most, az ezredfordulóról visszatekintve nyeri el igazi jelentőségét Szilágyi Domokos lírájának értéküzenete. Rövid ugyan a történeti távlat, de már felismerhető, hogy költészete egy sajátosan huszadik századi szemléletváltás, kultúrtörténeti cezúra mélyen megszenvedett, maradandó értékű költői tárgyiasítása. Kelet-európai bélyegeivel együtt fejezi ki két egyetemes érvényű, ám egymástól gyökeresen eltérő világlátás – a modern és a posztmodern – szembenállását, egyidejűségét és összeférhetetlenségét. Szilágyi Domokos a modern és a posztmodern látásmód és formavilág közötti átmenet – még pontosabban: ütközés – képviselője”. Ez a paradox szintézis pedig főként elvonatkoztató filozofikuma, illetve „eklektikus”, „polifón”, „transztextuális” összetettsége folytán maradhat eleven és ins-

piráló a ma nemzedékei – egy Szöcs Géza- vagy Kovács András Ferenc-típusú költészettelfogás és szövegalkotásmód számára (csak erdélyieket említve) is. Miközben megszólító ereje nem csökken azok körében sem, akik az autentikus sorsirodalmi hagyományból átörökített bajvívó erkölcsi szenvedély, az érzékletessé hevített szenvedéstudatot átjáró drámai moralitás hangnemi és stiláris minőségeire fogékonnyak: a sorslátás személyes, nemzeti és összemberi dimenzióira. (Neo)avantgárdizmus és népiesség, új-expresszionizmus és absztraháló intellektualizmus, ösiség és kísérletezés, kiáltás- és jel-típusú képi, vizuális, fonikus experimentalizmus, magyaros és világirodalmi versformák, ritmus- és ütemképletek egymásra halmozódó sokasága: egyszerre érvényesül. Rokonságban a hagyomány ezernyi válfajával, a romantikus lelki expanzió ösztönzésétől a személytelen tárgyvers objektivitásáig, a mágikus („boszorkányos”, „garabonciás”) tónusoktól az idézéses-korrelációs elioti, Ezra Pound-i intarziás szerkezet formaképzéséig, a szakrális megszólalástól a vulgárisig, alul- vagy felülstilizáló gesztusoktól tisztán fogalmi kijelentételekig, a protestáló „beat”-hangütéstől az abszurdig, vagy éppen – a „bartóki modellt” követve – az archaikus-folklorisztikus és az individuális-magaskulturális értékvilág virtuóz összehangolásáig.

Egy demitizált, profán életrend vagy inkább életkász közegében, a megtartó erejű humán örökség romjain vállalja a költő-fenomen egy régi-új értékesményeket aktivizáló emberi létezéslehetőség rekonstrukcióját. Szemben vagy együtt a gyökeréig átértzett elidegenedés tragikus egzisztenciális gondtapasztalatával. Megküzdve a modernitás személyiségfelforgató alapélményével – s hitelesítve az ember örök sóvárgását az immár elérhetetlen teljességre. „Csak az igaz, ami végtelen, minden véges: megalkuvás” – hangzik a szellemi létező időtlen vágyát megszólaltató (sőt kinyilvánítva hirdető) szállóige, mégpedig a keserű, szarkasztikus negatív prófécia, de a fájdalomban is a végső, ősideálok megtagadhatatlanságát valló heroikus szentenciák intonációjával. S amit a felőrölő – végletes és végzetes – disszonanciák bizonyítanak: maga a lét alapvető ontológiai megoldhatatlansága, logikai értelmezhetetlensége és enyhíthetetlen pszichológiai teherterele. Az eredendő korlátok közé szorított élet, az egyszerűség és az egyedi végesség abszolút tudásának felfoghatatlan, meghaladhatatlan önellentmondása („itt nem a végtelen, hanem a véges az, ami föl nem fogható”).

1 Ezzel az írással emlékezünk a tragikus sorsú erdélyi költőre, Szilágyi Domokosra, aki 80 évvel ezelőtt, 1938. július 2-án született.

A tiltakozó, lázadó, sőt az emberiség, az emberi nem, a „genus” egészét lázító személyiség magát a létet vádolja az elmúlásért – e megfellebbezhetetlen metafizikai sorskatasztróféért („bepörölni a létet az elmúlásért, / – három s egynegyed milliárdan fölperesek! – / vesztes fölperesek!”). S gigantikus szenvedéstörténeti látomásaiban magát az egész ember-történelmet is a szakadatlan kínzatos – a folytonos „haláltánc” s a mindenkori bűn és gonoszság okozta tébolyodottság – terepeként vetíti ki („e pár millió év alatt hányszor fordult elő, / hogy minden becsületes embernek meg kellett volna örülnie!”). A szüntelen gyilkolás, véres háborúzás, bornírt értékpusztítás gátlástalan eluralkodását kárhozzatja. Remény és reménytelenség örökös viaskodásában zajlik az emberi lény (a „kétlábú tollatlan állat”) kálváriás históriája, s vergődve, tombolva, sikoltozva („dühvel”, „bőgve”, „keseregve” – „átkozom átkozom őket az étellel-küfárkodókat”) hajszolódik végig a földi úton („emeletről emeletre” bukdácsolva), tudván: „ne reménykedj, mert a halál se más: / nem befejezés, csak abbahagyás, / s csak harc marad, mely utolsó dörög: / izzó parázs koporsódon a rög.” *A láz enciklopédiája ez, különlegesen sokszólamú montázsversekbe, „szimfonikus” emberiségkölteményekbe, katartikus víziókba és zenei struktúrájú mindenségkompozíciókba foglalva. A Bartók Amerikában: az erkölcsi és művészi tünemény ragyogása a megalázó körülmények (és a gyötrelmes otthontalanságérzet) közepette is („Fáj az otthon, ki megtagadott. / Fáj az otthon, a megtagadott”; „Jaj istenem a világ / kinek szoros kinek tág”), egyben példaállandó éthosz demonstrációja a népi kultúra mélyvilágának és a modernizmus szabadságigézetének „allegro-barbaro” egybeforaszttásával, hogy kiderüljön: „az egymásra-utaltság legmagasabb fokon szervezett formája a szeretet”. *A Kényszerleszállás: a biblikus igazságok képmutató eltorzítását illúziótlan – egyszersmind sajátosan inverz – iróniával leleplező rávilágítás a szemfényvesztő hazugságok özönére („szeresd felebarátodat hasba löni, mint tenmagadat; [...] szeress felebarátodra atombombát dobni, mint tenmagadra; [...] / csak eny-**

nyit mondjatok, és akkor, bizony mondom, hiszek néktek”). *A Szegénylegények: a kegyetlenségében állandósuló társadalmi igazságtalanság archetipikus, jajongva kiénekelte plebejus panaszdala. A Hegyek, fák, füvek: a kétségbeesetten menekülő genuin természetáhitat himnusza. A Tengerparti lakodalom: Nagy László Menyegzőjével motivikusan is összevethető kozmikus-mitologikus poéma a primordiális, életadó földi, biológiai princípiumok és hatalmas energiák fokozatos elsorvadásáról; a globális hanyatlástörténet apokaliptikus kifejtéséről. Az Öregek könyve: átképzelt, konfesszionális monológ a fiziológiai leépülés stációjáról, a testi szenvedés – fenomenológiai részletességű – tünettani jelenségeiről és érzéki-érzékfölötti jelentéseiről. A Zsoldár, vigasztalan pedig a végtelenség legyőzhetetlen kívánalmát a transzcendencia sugallataival spiritualizálja át: „Bejártam a bejárhatót, / s tudni szeretném, mi van ott, / ott, a bejárhatón túl. / [...] / csak nem tudod, csak nem tudod, / hogy mi van ott, hogy mi van ott, / miután a bejárhatót / bejártad a határig.” – És tovább, és mind (a gyermekversekkel, mesékkel, prózákkal, esszéekkel, naplókkel, útirajzokkal, kritikai írásokkal, műhelyjegyzetekkel, glosszákkal, versparódiákkal, levelekkel, műfordításokkal, sőt az Arany Jánosról szóló vallomásos monográfiával) együtt: lenyűgöző és megdöbbentő enciklopédikus létköltészeti dokumentuma – és monumentuma huszadik századi kisebbségi, egyetemes magyar és emberi sorshistóriánk egy sajátos korszakának.*

A nyolcvan éve született és fiatalon, harmincnyolc éves korában öngyilkossággal eltávozott Szilágyi Domokos (Nagy László házsongárdi temetői búcsúszavaival: „a fényesen kényes szellem”) grandiózus formaváltozatosságban csillogó, bölcséleti és esztétikai értelemben egyaránt eszméltető, horizontnyitó életműve különösen élénken hat azokra, akik az égető sorskérdésekkel hamis ábrándok nélkül néznek szembe. „Kicsikém! Én ma lelépek e világi életből” – hagyta hátra, így kezdve borzongatón fanyar búcsúlevelét. És utókorra testált öröksége? Fakulhatatlan, megkerülhetetlen.

SZIKRA JÁNOS

hiába mondja

*nem néz az ember a lába elé
hiába mondja az anyja
kislányom*

*nem néz az ember a lába elé
szétlapítja a kaucsukbabát
a négyszemű mésházikót
hiába mondja
kisfiam*

*elgázolja a folyót
a piramis kődominóját
karalábéfúróval kibebezi az emlékeit
párja medencecsontját
kettévágja a hátrafelé araszoló kígyófejű időt
hiába mondja a halott*

összeroppantja magát

Azért a Táncsics utcai fiú...

*Nem sikerült –
a jókat, az össze sem sereglőket,
nem sikerült összeszedni őket.*

*Hitvány kis fickók kísértek,
hatalomsóvár elnökök lettek belőlük,
szellemi hajléktalanok,
önherélt, tajtékzó eszme-bikák.*

Szégyenemre ócska haverok közt múltam.

*Az össze sem verődőket,
nem sikerült összeszedni őket,
negyven, ötven, ötszáz év alatt sem
a javát.*

*Azért a Táncsics utcai fiú fönn, Nagyorsziban,
Bánrévén a zugligeti költő,
vagy Gödöllőn a medvehagymás Madarászi,
s néhány, a föld alól bakot tartó barát –*

Mégiscsak sikerült összeszedni őket!

*Rendületlenül hátrál a jövőbe
a szabadcsapat.*

LEZSÁK SÁNDOR

Harangöntő a parlamenti folyosón

*Ezt a verset is elaludtam,
csak az erős fejfájás maradt,
és a szó, a kimondhatatlan
zsibbad az elgyűrt párnám alatt.*

*Napvilágom az ablakon túl,
míg idebenn az álom örök.
A rim kedvéért harang kondul,
és szétrebbenek az ördögök.*

*Meddig romlik még Európa?
A Patások megszállták megint.
Rádióhírek az autóútra,
másfél óra a Parlamentig.*

*A Duna-parton kora reggel
köszöntöm a majomkutyákat.
A démonúzó szörnysereggel
szót értek: jó napot kívánnak.*

*Halkan súg a lándzsás rézvitéz:
Éjjel védtük a Parlamentet!
Égzengéssel tombolt a szélvész,
vasbotom villámtűzben edzett.*

*A szobrok így védik a Házat,
vartyogó nyelvüket is értem.
De a kérdés leshelyről támad:
miért kondul a harang délben?*

*Kapuőr, lift, első emelet.
A Harangöntő a folyosón
nem néz rám, arca meg-megremeg:
riadó szeme a Városon.*

CSAPODY MIKLÓS
**Baka István – Széchenyi
 nyomában**

Egy barátság rövid története

Baka István első, *Magdolna-zápor* című verseskötetének megjelenésekor másodéves magyar-történelem szakos bölcsész voltam Szegeden. Baka 1974 tavaszán került vissza Szekszádról,¹ előző őszen érkeztem Sopronból. Ha láttam a Kárász utcán, a Széchenyi téren, nem szólítottam meg; hét évvel volt idősebb nálam, szakállas és szemüveges, komor tekintetű. Tanárom, Ilia Mihály (1972–74 között a Tiszatáj főszerkesztője) 1975 novemberében vitt el hozzám a Kincskereső című gyermek- és ifjúsági irodalmi folyóirat szerkesztőségébe.² Meg is írtam Apámnak, Csapody István botanikusnak: „összeismerkedtem Baka Istvánnal, egy rendkívül tehetséges költővel, akinek *Magdolna-zápor* című csodálatos kis könyvét pénteken dobták piacra. Eléggé összebarátkoztunk, dedikálta nekem [...]. Van versei között nem egy, amelyeknek csodálom a megjelenését. Szerintem az utóbbi néhány év legjobb verseskötete”. Apám szerint „méltán keltett feltűnést Sopronban”. A szerkesztőségben hamarosan én is otthon voltam nála és a mosolygós-fanyar Simai Mihálynál,³ Regős Helgánál („Ó, titkárnök gyöngye”), akinek ezt írta: „Ámde Radex nem kell, ne keresd, töltsd mással idődet. / Mert van az itt Szegeden, hol a bús Tisza jégbe fagyott már, / S nincs Tiszatáj, csak a Kincskereső, a kisöccs nyöszörög még, / Nincs se erény, se remény, de Radex, az van, ne busulj hát” (*Ad Helgam*).

Dolgozni is benti szobájában szeretett, elfüggönyözött félhomályban pipázva, bor mellett, bor nélkül, egyrubeles hanglemezeiről hallgatva Mahlert, Lisztet, Bachot, Sosztakovicsot. Sokat üldögtünk mássutt is, vendéglőben, náluk, a Móra kollégiumban, „a Kincskereső-táborban kifejtett dicséretes tev-

kenységemért” nyaranta oklevelet adott. Mondogatta: Szekszárdon él, Szegeden csak lakik; Szepesi Attila szerint Szeged testi valójának, Szekszárd pedig időutazásainak volt a színhelye, holott egyik sem volt hétköznapijainak valóságos, vagy imaginárius tere.

Szerette, olykor mégis épp csak elviselte Szegedet, de azért *Stephanus Szegediensis, poeta laureatus Hungariae maximusként* jegyezte egyik tréfás epistoláját. Mert Szegeden nőtt fel; ahogy maga írta: Ilia „alig észrevehető, de határozott szellemi irányításának köszönhettem, hogy nemzeti költő lettem (ehhez egyéni színezetként némi ezotériát és ateizmust elegyítve), de azt is, hogy a neofita buzgóság sohase fogott el, mert én tőle azt is megtanultam, hogy magyarnak lenni ízlés kérdése is, nemcsak elhatározásé, hogy azért »ebbe« mégse lehet úgy belépni, mint egy pártba.”

Fel is hívta magára a „spiónok” figyelmét: 1977 őszen „Diós” ügynök úgy tudta, „A szegedi írók között beszédtema, hogy hosszú ideje húzódik a »Gazdátlan hajók« című antológia kiadása. Tóth Béla [író, a szegedi Somogyi könyvtár igazgatója] szerint elsősorban a címmel van baj, ugyanakkor köztudott, hogy az antológia szereplői kezdő egyetemisták, rajtuk kívül Baka István és Petri [Csathó] Ferenc szerepel. Az elhúzódot magyarázza az is, hogy a lektorok dr. Ilia és Baka István, ami viszont arra utal, hogy tartalmi problémák is vannak vele. Bakára jellemző, hogy a Csongrád Megyei Hírlapban, amikor alkotóként bemutatták, azt nyilatkozta, hogy »felfedezését, kibontakozását, irodalmi munkásságát, mindent dr. Ilia Mihálynak köszönhet.« A szerkesztőség ezt a részt kihagyta, erre felháborodva követelte, hogy helyesbítsék nyilatkozatát.⁴

Én is úgy tudtam, meg is írtam Apámnak: „Barátaim antológiája, melyet a megyei tanács ad(na) ki, rosszul áll. Baka Pista, [Zalán] Tibor, Belányi [György] és a többiek anyagán hiába ott a budapesti pecsét, a megyei szellemi sasoknak tartalmi és esztétikai (!) kifogása van a kötetrel szemben. [...] a vármegye pedig nem dönt, csak hallgat. Úgy látszik, a Kiadói Főigazgatóság és a Kulturális Minisztérium Irodalmi Osztályának engedélye Csongrád megyében nem érvényes...” Az antológiáról 1979-ben Apám Iliának azt írta: „Baka István *Magdolna-zápor*

Ezzel az írással emlékezünk Baka Istvánra (1948–1995), a kiváló költő-műfordító, aki ez év július 25-én lenne 70 éves.

1 A szekszárdi születésű Baka első szegedi periódusában (1967–71) az egyetem magyar–oroszlakos hallgatója volt (utolsó egyetemi tanévét 1971–72-ben Leningrádban töltötte). 1974-ben visszatért Szegedre, ezt követően ott élt haláláig.

2 Baka 1974-től a Kincskereső munkatársa, majd főmunkatársa (1992–94 között főszerkesztő-helyettese) volt.

3 Simai Mihály szegedi költő 1974-től a lap főszerkesztő-helyettese (1992–96 között főszerkesztője).

4 Ilia Mihályt – „nacionalistának” bélyegzett nézetei és autonóm irodalomszervezői gyakorlata miatt – a hatalom politikai szempontból megbízhatatlan személyként kezelte, és folyamatos megfigyelés alatt tartotta az 1970–80-as években.

című kötetét ismerem, emlékezetes magyarság-versei miatt szeretem. A Magdolna-téma itt is tovább kísért, jó is. Megtartotta egyéni hangját – de a Mahlernek ajánlott vers erőltetett, a *Tűzbe vetett evangélium* ateizmusáért sajnálom. Az Istent kereső embernek »papírhulladékokkal teli réten ételt kereső kutyához« való hasonlítása nemcsak groteszk, de értelmetlen is.⁵ (Apám, aki mélyen hívő katolikusként nem találta jónak ezt a metaforát, véleményt mondott a többi költőről is.) „Szagláraink” beszámoltak az 1978. végi Életünk-estről: „bemutatták Baka István szegedi költő *Háborús téli éjszaka* c. művét [a *Tűzbe vetett evangélium* Ady-ciklusát], a zalaegerszegi Reflex Színpad közreműködésével, Merő Béla rendezésében.”

1979 májusában Ilia javaslatára a Kulturális Minisztérium Irodalmi Főosztályára kerültem, de visszajártam a tanév végéig Szegedre, tovább gépeltem Bálint Sándor néprajzkutatónak, ilyenkor Pistáéknál aludtam. Amikor Bulgáriába készült ösztöndíjjal, máris szükség mutatkozott magas miniszteriális segítségemre: „Itt küldöm ösztöndíj-papírjaimat, lehet, hogy hiányosak (pl. hogy a fenébe adjak be bolgárul munkatervet), de a kiírás sem egyértelmű. Légy szíves, továbbítsd, nem tudom, kinek kell adni. Ölel és vár Szegedre: Pista”, aztán hozta a posta a szófiai, tirnovói képeslapokat. 1980 januárjában az állambiztonság „Bajait” küldte Iliáékhoz: „A lakáson ott volt Csapodyn és Ilián kívül Baka István is. Beszélgetésük alatt, a román televízió híradóját nézve, Csapody elmondta, hogy a pártkongresszuson egy alapító párttag [Constantin Pârvulescu] felszólalt, bírálva a román politikát és a vezetést. Az öreg kommunistát a kongresszus szünete után már nem engedték vissza a terembe. Ez után arról folyt a beszélgetés, hogy hogyan lehet az, hogy a román vezetés már olyan régóta, 15 éve tartja magát, s meddig tarthatja még.”

1980. május végén Bálint Sándor temetésére mentem Szegedre „Domokos Pál Péterrel, Zalán Tiborral és Móser Zoltánnal [...] Pistánál alszom, de már hajnalban ébreszt.” (Nála szálltunk meg akkor is, amikor Móser Trabantján Nagyszentmiklóstra indultunk Zalánnal Bartók nyomában.) 1980 augusztusában azt írta: „Ne haragudj, hogy nem válaszoltam rögtön, de nagyon lefoglalt a novellám (már 20 flekk és 3 x írtam át, de még egyszer nekiállok, aztán valószínűleg eltépem). [...] Verseket a szeptemberi Tiszatájban és

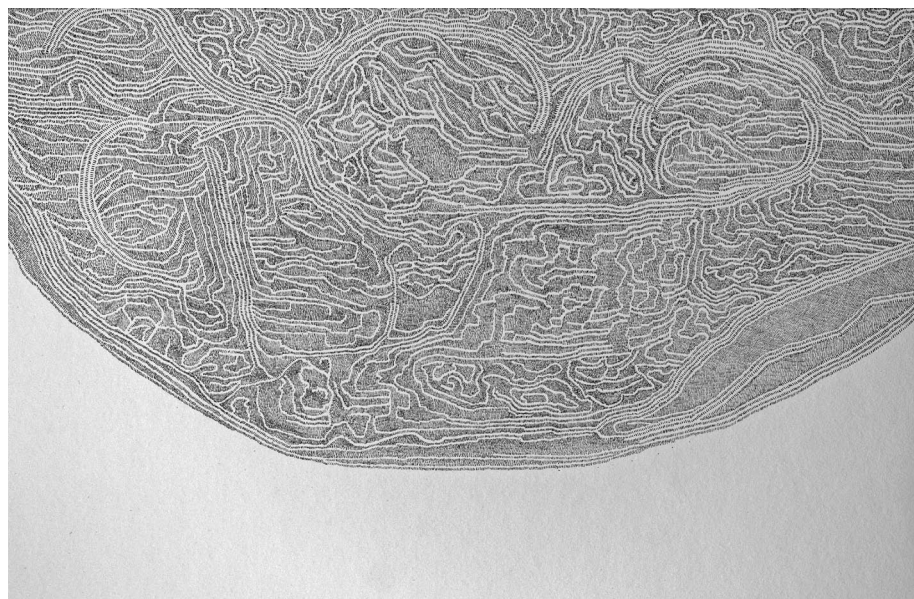
5 Apám és Ilia baráti kapcsolatban álltak, több száz levelet váltottak egymással.

Forrásban. Mikor jössz errefelé? Gyere, amúgy is megint kezdek elmagányosodni. Ölel: Pista”.

A hatalommal szembekerült Fiala Írók József Attila Köre (FIJAK) 1980. őszi „botránya”⁶ után Iliáéknál ismét megjelent „Bajai”, majd betoppant Baka. „A beszélgetés tárgya a Szentendrén megtartásra került tanácskozásról szólt, [...] melyben a fiatal íróknak szánt segély, illetve ösztöndíj odaítéléséről lesz szó, melyben Baka István, Zalán Tibor, Belányi György szerepeltek, mint várományosok [...]. Baka, aki Iliá szerint a legegálisabban fog végre ösztöndíjat kapni, Iliát arra kérte, hogy elsősorban Belányit, akinek semmiye sincs és tehetséges is, részesítsék ösztöndíjban.” Az állambiztonság 1981 májusában tudatta Komócsin Mihály Csongrád megyei első titkárral, hogy Ilia „különféle irodalmi, művészeti ösztöndíjakat szerez – pl. Zalán Tibor, Baka István költő – publikációs lehetőséget teremt számukra.” Augusztusban feljegyezték azt is, hogy Csapody Miklós Iliának, „Baka István szegedi lakosnak ismeretlen tartalmú könyvajándékot hozott” Kolozsvárról. Egy 1981. végi jelentés szerint Ilia „Volt tanítványai közül Csapody Miklós a Művelődésügyi Minisztérium Irodalmi Osztályának előadója, Zelei Miklós az újjá alakult FIJAK vezetőségi tagja, Zalán Tibor pedig az Írószövetség tagja lett. Pályafutásuk további alakulását lehetőségeihez mérten igyekszik elősegíteni. Rajtuk kívül figyelemmel kíséri Baka István szegedi költő, Temesi Ferenc budapesti író [...] sorsát is. Dr. Ilia Mihály Baka István szegedi költő tanítványát tájékoztatta az Írószövetség közgyűléséről.” A Bakáéknál kopogtató, ellenzékre szakosított ügynök, „Lajtai” rossz néven vette, hogy „Eléggé virágnyelven beszéltek előtte, de Ilia távozása után [...] némi alkohol elfogyasztása közepette Csapody leszögezte, hogy lépniök kell, aktivizálniök kell magukat most már minél előbb.” Ilia azonban (egy ideig) túljárt a megbízók eszén, amikor „Baka István szegedi lakostól, a Kincskereső szerkesztőjétől szerzett néhány száz borítékot, mert levelezése így hivatalosabbnak tűnik, biztonságosabb, mint a magánlevél.”

6 A FIJAK 1980. okt. 30–31-én, Szentendrén tartott, *A fiatal irodalom helyzetét* megvitató összejövele, amely később a pártközpontban és az Írószövetség vezetőiben az '56-os „ellenforradalmat” és a Petőfi Kör „rémképét” idézte, fél év múlva fő oka lett a szervezet felfüggesztésének. Amit pártkörökben „rituális borzongással” emlegettek fel: Tóth Erzsébet Méray Tibor Nagy Imre-könyvét idéző, Kádár '56 utáni tetteit és felelősségét név szerint kimondó felszólalása volt – annak nyilvánítani követelésével, hogy a hatalom ne hazudjon többé a forradalomról.

Pista végre 1983 elején megírta: „Kedves Ötsém Uram! Örömmel vevém a hírt, hogy szerentsésen megérkezett Pest-Budára. 14-ik január délutánnyán a' javasolt időben Pesthre utazom, Ötsém Uram várjon az indóházban. Idvezli híve: gróf Széchenyi István”. Ilia Apámat is felkészítette: Baka „akar menni a Széchenyirelikviák látására. Ezt Miklóssal megszervezik majd, pontosabban, ahogy én sejttem, téged fognak rávenni, hogy segíts nekik.” Pista ugyanis „Széchenyivel fog-

Felhő

lalkozik, verset ír róla, és látni akarja az ottani Széchenyi-vidéket.” Január 13-i naplófeljegyzésem szerint „Holnap Baka Pistával indulunk Sopronba és Cenkre, Széchenyi-nézőbe, úgyhogy Kolozsvár elmarad.” Este érkeztünk a Ciklámen expresszrel, Apám várt minket. „Éjfélíg beszélgettünk Szegedről, a politikáról, a *Tűzbe vetett evangélum*ról, hitről, történelemről, s főleg Széchenyiről, a tervezett műről.” Apám régi katonai és turistatérképein mutatta meg neki a régi Széchenyi-birtokokat és a trianoni határt.

Cenki zarándoklatunkra másnap reggel indultunk a győri távolsági busszal. Apám jól ismerte Széchenyi életét, munkáit, botanikusként százszor bejárta a környéket, sokat küzdött érte, hogy a hársfasort helyreállítsák. Ő volt útikalauzunk, múzeumi vezetőnk a kriptában, a templomban, a kastélyban és a fasorban. Pistára a kastély és a hársak tették a legnagyobb hatást. Sopronban a régi városmagot, a Szent Mihály templomot és a Széchenyi teret néztük meg a Széchenyiek palotájával. Naplómba ezt jegyeztem fel a kirándulásról: „Pistának a legjobb benyomásai vannak utazásáról. Elégedett volt, jól érezte magát, bár időnként panaszkodott gyomorhurutjára.”

Apám Iliának beszámoló sorai szerint „Baka Pistával kint jártunk Nagycenken. Élmény volt, s jól éreztük magunkat. Emlegettünk. A Nektek írott üdvözlőlapot ma találtam meg a kabátzsebemben, levelemmel együtt feladom. Szövege elejét Széchenyi íróasztalán írtam.” Ilia azzal válaszolt: azóta, hogy Baka hazatért, „csak azt hallgatom felőle, hogy micsoda útja volt, mennyire megszerette Sopront és

környékét és az »öreg« Csapodyt, aki minden házról, fáról tud mondani valamit. Most elutazott ezzel az élményével Szekszárdra és ígérte, hogy a nagy opuszt megírja. Persze nem kell Széchenyi-dokumentumot várni, tulajdonképpen önmagáról akar írni, Sz. ürügyén.” Apám sorai szerint „Pistát megszerettük. Lapon az óta jelentkezett. Tudom, hogy opusza nem Széchenyi-dokumentum lesz, mégis szellemisége talán át fog fényleni a művön.” Nemsokára Bakával, Iliával és Kocsis Istvánnal menesztettünk lapot Sopronba Szegedről, ahol Ilia szerint „Baka opusza [a *Döbling* című hosszúvers] kb. 2/3 részben készen van, egészen szép részek vannak benne. A cenki hársak is föltűnnek a versben. Úgy látom, hogy a kirándulás veletek nagy lökést adott a megírásra.” Apámnak Ilia hamarosan arról számolt be: „Baka elkészült hosszúversével, ígérte, hogy az első példányokból egyet neked is küld. Talán ez a napokban meg is történt. Beszélgettem vele, azt mondta, hogy képzeletében a veletek járt utat látta az írás közben (Döblinget nem láthatta, ott nem járt).” Apámnak is tetszett a költemény, „gondolatilag is. Rövid lapon Miklóssal megköszöntük. Érdemi válasszal még tartozom, de időm nincs újraolvasni. Pedig bizalmát, ragaszkodását, és a mű megküldésével tanúsított megtiszteltetését – úgy érzem, hosszabb, értékelő sorokkal kell nyugtáznom. Kétszer elolvastam. Helyenként megrázó. Általad is melegen üdvözlöm, s kérem szíves türelmét.” A legendás fasor valóban megjelent a versben: „dübörög a csárdás lángban állnak / villámsújtva a nagycenki hársak”.

Hurutjáról májusban derült ki „egyheti kínzás után a diagnózis: nyombélfekély. Egyébként már a kórházban jobban voltam s az óta még inkább – csak nem szabad fűszereset, zsírosat, rostosat ennem, savasat (bor, kávé) innom, s néhány hétig almagélt és egyéb szereket kell nyelnem. És persze – idegeskedni tilos. Szerencsére pipázhatok (bár a kórházban azt se javallották, de az erős dohányos sajtódoktor megnyugtattott), így hát – különösen, hogy Tünde [a költő felesége] Leningrádban van, s anyám uralja a kölyköket, megpróbálok írni. Szegedre várunk, jer, amint tudsz! (Hétfőn JATE-klubbeli estemen Nagy Zoli megrázóan mondta el a *Döblinget*). Ölel s vár: Pista.”

Akkor már az Országos Széchényi Könyvtárban dolgoztam, adatokat gyűjtöttem neki a *Szekszárdi miséhez* Liszt életéről, és – mivel a vámpírt a kelet-európai valóság legjobb metaforájának tartotta – *A kisfiú és a vámpírok* című művéhez, a nemzetközi „rémirodalomból”. „A kériáron szereplő könyv még tán jól jönne – csak másolatban adják ki, ha másként nem megy. Ilia Miska, azaz a II. sz. Magyar Irodalomtörténeti Tanszék költségére csináld meg. A Stokert [Bram Stoker *Drakula* című regényét] most olvasom újra – sok jó ötletet adott. Tele vagyok oroszokkal, 22–23-án Pesten leszek velük (23-án elutaznak), akkor találkozhatnánk, ha Pesten leszel. Ölel: Pista.” „Még nem köszöntem meg a Széchenyit – hadd pótoljam. Sajnálom, hogy pénteken nem tudtam felmenni. Mikor jársz erre? Jer, örülni fogunk”. Később megírta, „szeretnék nálad aludni. Tünde is fel akar jönni, így hát kettőnknek kéne egy priccset átengedned”, hamarosan pedig: „Leveled nem talált valami jó hangulatban [...]. Hétfőn megyek Szekszárdra a vámpírokat írni – hát, pillanatnyilag nem nagy kedven van hozzá. De hát mi lelkesítsen?”

Ő is többször lakott nálam, egyszer vendéget is hozott, Viktor Szosznorát, „az orosz alkoholista bárdot”, akinek verseit akkor fordította: „a délutáni vónattal érkezünk, kérlek, várj minket a Nyugatiban, mert nem tudom, hogyan kell lakodat megközelíteni. Borról ne gondoskodj – Viktor már nem iszik, én bort nem. Minden más jöhet. Addig is ölel: Pista.” (Kelenföldről járták be a várost, Viktor a sajtóhoz-kolbászhoz bekanalazta az összes jó soproni somlekvárt.)

Ilia sorai szerint 1984 februárjában is jól éreztem magam Szegeden „mind Vajda György [Mihály] ünneplése [70. születésnapján], mind Baka Pista estje

okán”, csakúgy, mint szeptember végén, a Tanár Úr 50. születésnapján, amikor, mint „Endre” ügynök jelentette, irodalmi összeállítás hangzott el, amelyben Ilia tanítványai „olvastak fel egy-egy verset vagy tanulmányt. A rendezvényen mintegy 30 fő vett részt”, köztük Baka, Géczy János, Mészöly Miklós, Temesi Ferenc, Zalán Tibor és én. (Később Baka estjére vonatoztunk együtt Szöcs Gézával, Szőrényi Lászlóval.)

Baka István 1986 nyarán Tamás fia gyermekszanatóriumi kivizsgálását kérte, ekkor ismét igénybe vette Apám segítségét. Nemsokára meg is érkeztek Sopronba, kevéssel ez után mi látogattuk meg őket Szegeden. Apám Iliának szóló sorai szerint „Örülünk, hogy Miklóst B. Pistával felkerestétek. Pista két alkalommal is szerepelt a tévében, örültünk, hogy viszontláthattuk.” (Az 1986. őszi bécsi hungarológiai kongresszus idején járt utoljára nálunk.)

Egyszer fölírta nekem (csak a szakállába): mindenki ír róla, csak a barátai hallgatnak. Még a *Döblinget* is ezzel ajánlotta: „Csapody Miklósnak, a tanulmányírónak további alapos felkészülését segítő, baráti szeretettel Baka István 85. IV. 24.” Három év múlva „Betöltöttem a negyvenedik évet / és engem is betölt a negyven év / s reám ki ifju nem vagyok se vén / akár a rím úgy kancsalít a végzet.” *A negyvenedik év szonettje* után megírta *A negyvenötödik...-ét*, de a félszázadikét már nem. Nagybeteg lett, hosszan és sokat szenvedett. *Búcsú barátaimtól* és *Csak a szavak* című verseiből idézek: „Búcsúzom töletek barátaim ti / Kik elfecseggve minden titkomat / Csak engem nem mondhattatok ki / A legnagyobb Titoktalant.” Pedig „jó volna lenni még talán de / mit is tegyek ha nem lehet / a szótáradba írj be s néha / lapozz föl engem és leszek.” Amikor meghalt, „valami csilán a ladikban (akárha szíved, / Raszkolnyikov kabát alá rejtett baltája): / aranyikonon csempésznek át a túlvilágra”.⁷ Amikor meghalt, nemcsak tőle búcsúztunk. Szeged volt az ifjúságunk, ahogy eltűnt világokban Bálint Sándornak, Péter Lászlónak, Ilia Mihálynak is, akik mind a tanítóim lettek. Bálint előbb Péternek, később Iliának, nekem; Ilia Bakának, Géczy Jánosnak, Temesi Ferencnek, Zalán Tibornak – valahányunknak, akik a keze alatt kezdtük. Így ment akkortájt Szegeden elébb a világ mibennünk.

⁷ Tolnai Ottó: *In memoriam Baka István*.

ERŐS KINGA

Önkéntes számvetésGondolatok Jókai Anna *Átvilágítás*
című könyvéről

Akik rendszeres olvasói voltak Jókai Anna műveinek, esetleg részt vettek író-olvasó találkozóin, tapasztalhatták azt az írói magabiztosságot, amely mind alkotásaiban, mind emberi megnyilvánulásai-
ban jellemezte őt. Azon kevesek közé tartozott, akik írói hivatásukat feladatnak, küldetésnek tekintik. Korai írásait lapozgatva, ki kell emelnem a *Kötél nélkül* című kötet darabjait, s a tematikájában hasonló *A labda* című kötetét. E művek olyan hétköznapi próbatételeket, nehézségeket járnak körül, mint a válás, az emberi kapcsolatokban való csalódás, vagy éppen a hétköznapi élet tehertételei. S amint ezekre a korai írásokra, úgy az írói pálya további állomásaira, ezen belül különleges módon figyelemreméltó regényeire, a *Napokra*, a *Jákob lajtorjájára*, a *Szegény Sudár Annára* is jellemző a hétköznapi életből való írói építkezés.

Olvasói eddig is sejtették, hogy történetészkedésben, figuráinak megformálásában nem rugaszkodott el végletesen az őt körülvevő világtól; az írói képzeletű esetében mindig is a valóság talaján állt. Mondhatni az életből építkezett, ettől váltak írásai szeretetűen hitelessé. Csupán pályájának derekán jelent meg műveiben a spiritualitás, amely az idő előrehaladtával mind jobban írói vonássá nőtt, hogy a *Ne féljetelekben*, az öregedés regényében bontakozhasson ki igazán. Ritka az efféle tudatos írói pálya, mint Jókai Annáé, s különös kegyelme a sorsnak, hogy írói munkásságát *Átvilágítás* című memoárjával fejezhette be. Az irodalomtörténet számos memoárrót jegyez – gondoljunk csak a magyarok közül Kazinczyra, Kassákra vagy Karinthyra. Mindegyikük műveire jellemző a műfaj adta sajátosság, hogy írójuk azt elsősorban az utókornak szánja, miközben tudatosan vállalja saját szubjektív szemléletét, s a maga érintettségén keresztül számol be önmagáról és a saját álláspontjáról az általa átélt emberi kapcsolatokban, társadalmi eseményekben. Előképeihez hasonlóan az *Átvilágítás* is rendelkezik az emlékirat műfaj

minden motívumával, a személyes életút fontosnak ítélt állomásainak, személyeinek értékelő, minősítő bemutatásán át az irodalmi, kulturális közélet sajátos megvilágítású jellemzéséig.

Az *Átvilágítás* egyfajta regényes önéletrajz is. Kétségtelen, hogy a prózaíró Jókai Anna ebben a könyvében sem tagadhatta meg magát, s habár önmagát állította műve középpontjába, amire a memoár műfaja is kötelezte, mégis minden önfeltárulkozásával és önelemzésével, egyéni „sorsfürkészésével” együtt valódi regényszerű emlékiratot alkotott. Ez fokozottan jellemző a könyv mintegy kétharmadára. Megrendítő, ugyanakkor magával ragadó, ahogy kislánycori portréját megfesti, s látni, amint minden hátrány, nehézség, csapás mind egy irányba fut ki, az önmegvalósítás irányába. A távoli múlt eseményeit a jelenből tekintve megismerjük a fiatalasszonyt, akinek fokozatosan megváltozik a külvilághoz – egyszersmind önmagához – való viszonya, amikor már nem elégszik meg addigi életével, és fellázad a „megváltozhatatlan” ellen, hogy kiteljesíthesse mindazt, ami által *alkotó emberré* lehet, önálló gondolatokkal, elképzelésekkel és tervekkel.

Az önelemző sorok segítenek szembesíteni az író addigi sorsával, hozzásegítve önmaga újraértékeléséhez, sőt: újraformálásához, miközben azt sem titkolja, hogy művével mérleget is készít, önmaga számára. Már a könyv címe is hangsúlyozza a számvetés belső kényszerének fontosságát, hiszen az „átvilágítás” szó eleve többféle értelmezést enged. Egyfelől értelmezhetjük orvostudományi szempontból is a címadó szót, vagyis az ember átvilágításaként valamiféle fényvel, sugárral, amely kendőzetlenül mutatja meg bibliai szóval, hogy mi van a „csontjaiba rekesztve”, másfelől adódik egy politikai (közéleti) tartalmú áthallás is, hiszen az utóbbi évtizedekben az átvilágítás kifejezést egyfajta vizsgálatként is használjuk, amelynek célja az egyén cselekedeteinek felmentése vagy éppen elítélése.

Jókai Anna az emlékirat megírásakor a műfaj jelentette problémákkal kétségtelenül tisztában volt, s nem véletlen, hogy rögtön könyvének elején ki is tér ezekre. „A »memoárok« általános természetére és veszélyeire mindjárt az elején hadd figyelmeztessem magam. Mikor kezd az ember emlékirataiba? Amikor halálközelbe ér. Kapaszkodik az illúzióba: addig nem halhat meg, míg a memoáron dolgozik. [...] Én pusztán arról dönthetek: nem fogok hazudni, de megkeresem azt a pontot (határvonalat), ahol meg

Ezzel az írással emlékezünk az egy évvel ezelőtt, 2017. június 5-én elhunyt Jókai Annára.

kell állnom. [...] Az őszinteségnek is megvan azonban a veszélye. Ez a veszély a *mértékében* rejlik. Tudni kell elhallgatni. Irgalmasan ítélni. A tucatsnyi rosszból egy-kettőt, a jellemet illetően a legfontosabbat (talán nem is a legfeketébbet) kiemelni. [...] Vigyázni fogok. Amit leírok, abban nem lesz hazugság. De nem írok le *mindent*. Amit elfelejtettem: sajnálom. De odaát azt is feljegyezték. Amit átéltem, az az *én* átélésem.”

Az emlékirat megírásainak okairól, nehézségeiről és kihívásairól egyetlen határozott mondattal evez át az emlékek tengerébe. „A lelegejét hallomásból tudom.” S ezzel a felütéssel megidézi az egykor volt kislányt, aki egy újpesti kispolgári milióban született, évtizedekig Anikóként élt, és akit anyja uralkodónak szült, miközben a maga rabszolgájává tett. Megrázó olvasni a kislányról, akit betegesen, majomszeretettel nevelt az anyja, és aki ősz halántékkal veti papírra az alábbi sorokat: „Amikor beindultak a légiriadók, egy csapásra elfűjták ezt az irracionális félelmet. Minden este úgy feküdtem le, hogy úgyis felkelt a sziréna, jaj, de jó, milyen izgalmas, mehetünk a pincébe! A háború volt gyermekkorom legérdekesebb élménye. *Mozgott az élet, nem kényszerültem én mozgatni azt.*”

Nehéz megragadni és tolmácsolni a leendő olvasónak a memoár kisgyermekkora vonatkozó részeit, mert miközben lebilincselő – amihez nyilván hozzájárul az időbeli távolság adta írói lehetőség –, borzongató látni, hogy a nyilvánosság előtt megosztott gyermekkori traumák, kóros anya–gyermek kapcsolat, a nímand, alkoholista apafigura, a látszólag kedvezőtlen körülmények mégis mintha azt a célt szolgálták volna, hogy egy igazságkereső, az emberi viszonyrendszerekben a lényegét meglátni akaró, az egyéni életgyakorlat „mókuskerekén” túlmutató, magasabb rendű célt óhajtó személyiség bontakozzon ki.

Jókai Anna irodalmi ambíciói már igen korán megjelentek. Fialat felnőtt éveit így idézi meg: „...népművelési előadó lettem a XI. kerületi Tanácsnál. Mintha a régi, nagy feladatokra készülő Jókai Anikót elnyelte volna a középszerű élet, a hétköznapiság. Csömört éreztem és kínzó hiányt. Hova? Merre? Hol az Isten? Ki az Isten? Hova lett az elhivatottság-érzetem? És miért születtem? Éppen ide? És éppen most? Ahol az anya egyszerre rabtartó és rabszolga. Ahol az apa szégyellni való pária. A testvér vadidegen. Végül is mi a jó ebben a forgatagban, a ma ez, holnap az, sportszerűen üzött csokolózásokban?” Az *Átvilá-*

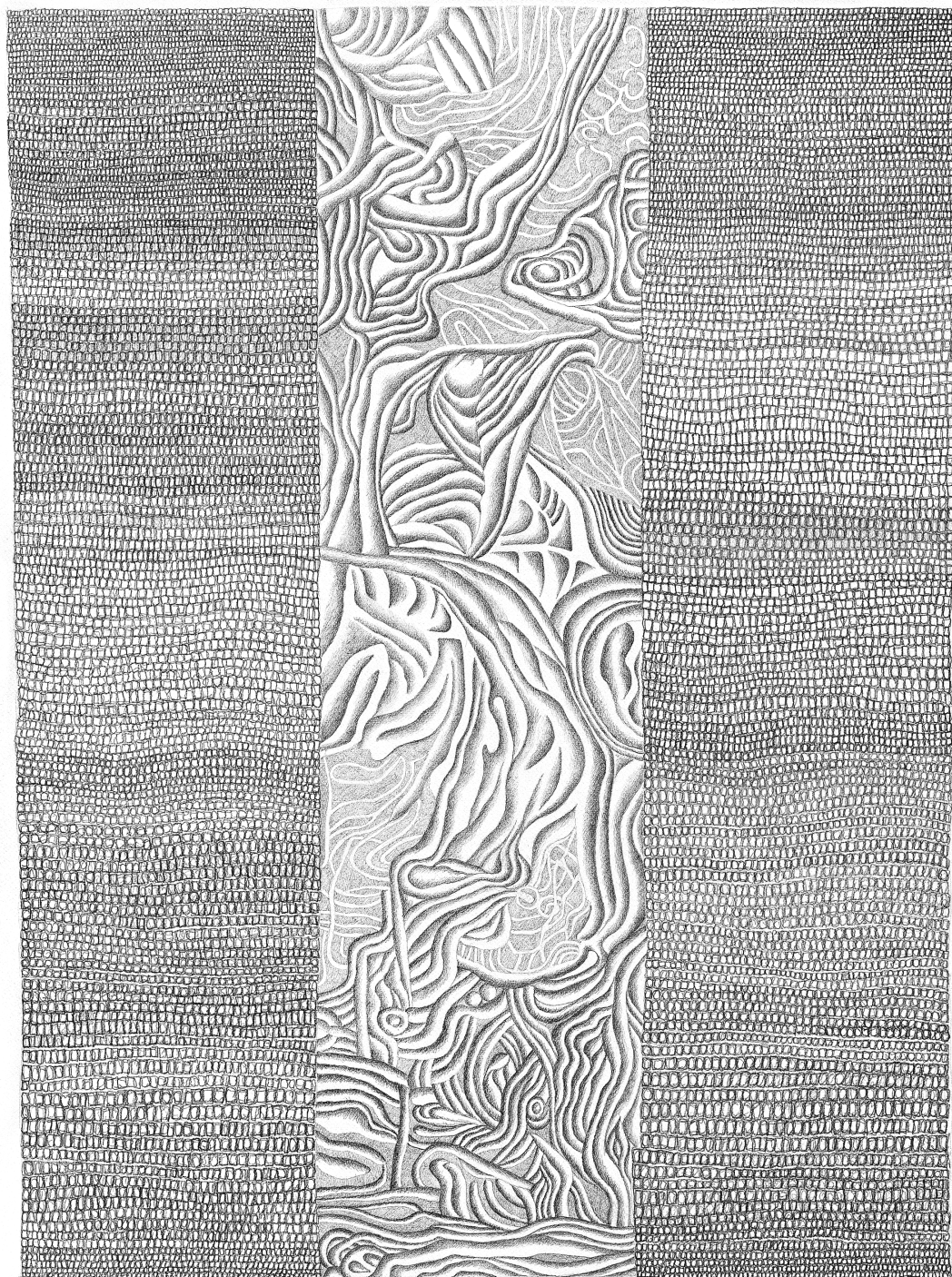
gítás tanúsága szerint Jókai Anna magánélete évtizedeken át, kora gyermekkorától kezdve zaklatott volt mind emberi kapcsolataiban, mind külső körülményeiben, az anyagi nehézségek éppen úgy megnehezítették életét, mint a párkapcsolati feszültségek és konfliktusok. Mégis, ha a kötet egészét tekintjük, s így szemléljük az íróval együtt életútját, annak alakulását, úgy tűnik, mintha minden nehézség, küzdelem, a sok sírás és gond az íróvá válást szolgálta volna. Nyilván ezt a meglátást, értelmezést sugallja maga is, akarva-akaratlanul, hiszen a mű keletkezésének jelenében nem válhatott függetlenné írói sikereitől, s végső soron nem lehet véletlen egy számvetés, öszszegzés keretében, a linearitás megfontolt „író-gyakorlata” által is vezetve, hogy a saját életívét mégiscsak az írói kibontakozás perspektívájába helyezte.

Míg számomra a könyv legkedvesebb részletei a gyermekkor és a fiatal felnőttkort foglalják magukba, kétségtelen, hogy számos irodalmár olvasó számára sokkal izgalmasabbak lehetnek azok az epizódok, amelyek Jókai Anna irodalmi kapcsolatairól tudósítanak. Különös súlyt kap a könyvben Szabó Magdával való barátsága, s annak elhidegülése. Hasonlóan érdekes epizód életének az a két esztendeje, amíg ő volt az Írószövetség elnöke. Életének ezt az időszakát bemutatva könyvének lapjain elemzi a rendszerváltozás időszakát, az értelmiség, s azon belül is az irodalmárok gondolkodásának sokféleségét. Jókai Anna a maga szemszögéből ugyan, de részletgazdagon mutatja be az írók megosztottságának okait, az emberi kicsinyességeket éppúgy megemlítve, mint a világnézetek és eszmék megosztásra alkalmas természetét. Irodalomtörténeti adalékanyagok bőven fellelhetők az *Átvilágítás*ban, regényeinek keletkezéstörténetéről éppúgy sokat megtudhatunk, mint arról az időszokról, mikor a *Napok* megjelenése után egy csapásra vált támogatott íróból türt íróvá, s visszaemlékezése bőven árnyalja az aczéli kultúrpolitika működési mechanizmusáról korábban megszerzett ismereteinket is.

Könyvének a másik kiemelkedően érdekes szelete istenkereső útjának bemutatása. Fontos megemlíteni, hogy gondolkodására jelentősen hatottak Rudolf Steiner tanításai, mint írja: „az antropozófia érintése szabadította fel bennem az írást”, s a steineri iskolához mindvégig hű maradt. E szemléletmód egyre fokozottabban jelentkezik műveiben is; külön vizsgálatot érdemelne regényeinek ilyen fókuszú elemzése. „Ha életem summázásáról beszélek – írja memoárja

utolsó lapjain – mint legfontosabb eredményről, az nem a művészetben lakozik. Hanem abban, ami a duzzadó, hódításra programozott Énemben elértem. Ifjúkoromban és még középtájt is birtokolt a vágy; mint jogos jussomat követeltem: szolgáljon engem a közepszer, a tehetségemet ajnározzák, uralkodhasam, hiszen *erre születtem...* És ma semmire sem vágyom, csak arra, engedjék meg, hogy *én* szolgál-

hassak másokat, mert számomra nincs már más öröm – semmi, ami pénzzel megszerezhető –, csak az, ha mákszemnyit is, de használhatok ennek a vajúdó kornak.” Az *Átvilágítással*, utolsó munkájával, akárcsak kiemelkedő regényeivel, novelláival is, végső soron ezt tette: szolgált. Hiszen alkotóként hozzájárult ahhoz, hogy jobban megérthessük önmagunkat és emberi viszonyainkat.

A régi kert (rajz)

IRCSIK VILMOS
Úton

Adorjánfa, Bodorfa,
Együtt jutnak pokolra.

– Szomorú disznószar, de megrepesztél! – mondta Szommer, akinek mindenre volt valami jó mondása.

Az utolsó távolsági busz éppen most húzott ki innen száz méterre a megállóból, nekünk pedig még ott volt egy jó pár méteres szakasz, meg egy rakomány bitumen, amit szét kellett teríteni. Az eltart legalább egy óra hosszát. Akkor kész a sztráda. Az elejét sosem láttuk, az utolsó méterek viszont pont nekünk jutottak, és pont szombaton délután ötkor. A szombatunk már ráment, most odalesz a vasárnap is. Döglődhetünk majd a lakókocsiban, ami úgy átforrósodik ilyenkor, mint a kemence. Micsoda hajtás volt itt az utóbbi hetekben, látástól vakulásig, vagy látástól Mikulásig, ahogy Szommer mondta. Jóformán egybefolytak a napok. Az ember azt se tudta, hogy fiú-e vagy lány. Nem volt se szombatunk, se vasárnapunk. Holnap festik fel a burkolati jeleket, az egy másik társaság, hétfőn jönnek a fejések, átvágják a szalagot, mi pedig egy házzal odébb állunk. Mintha itt sem lettünk volna. És éppen most nem mehetünk haza egy kicsit felszívni magunkat, rendesen megtisztálkodni, fehérneműt váltani, kaját pakolni a jövő hétre, na meg jól kinyújtózni az ágyban, vagy lefeküdni az asszony mellé. Már akinek van. Én éppen azon vagyok, hogy legyen. És ha jól számolom, már egy hónapja nem találkoztunk. Ha nem csipkedem magam, a végén még hoppon maradok. De hiába van az orrunk előtt a megálló, több járat nincs. Az egyik korán reggel, a másik késő délután. És kész. Mind a kettő átszállással. Az ember majrészhat, hogy le ne kesse a csatlakozást. Kivéve a vasárnapot, amikor egyik sem közlekedik. Persze, minek is kellene több járat olyan isten háta mögötti helyekre, mint Adorjánfa meg Bodorfa, ahová este hat óra után még a madár se jár, se csatlakozással, se anélkül, nem-hogy menetrend szerinti busz.

Szóval elment az utolsó busz, benne az öt adorjánfaival. Mert két brigádban vagyunk. Az egyikben ők tízen, a másikban mi tizenketten. Nekik szerencsénk volt, korábban végeztek. És a tízből öten el is mentek. Köztük Csutak is. Mi meg itt ragadtunk. Pedig máskülönben a két hely szinte elválaszthatatlan. Olyan közel vannak egymáshoz, hogy át lehet kiáltani az egyikből a másikba, és még a szólásban is együtt emlegetik őket:

Hát most csak egyedül mi jutottunk pokolra. Mert ez a lakókocsi tényleg olyan tüzes lesz, mint a pokol. Előre félek tőle. Persze, ebben a hőségben hétköznap is ilyen, csak hogy akkor estig kint melózunk a tűző napon, és ettől éjszaka egész hűvösnek érzi az ember. De hogy egész vasárnap itt szenvedni? A vasárnap nem arra való. Különösen ez a mostani vasárnap nem.

Amikor egy jó óra múlva visszamentünk a lakókocsiba, egy darabig csak ott kóvályogtunk. Nem tudtunk mit kezdeni magunkkal. Valaki az ágyára feküdt, valaki a széken üldögélt, valaki átöltözött, vagy úgy tett, mintha csinálna valamit. Csak szólni nem szólt senki egy szót sem. Én kezdtem nagyon unni a banánt, és a végén ki is bökttem:

– Most itt lődöröghetünk...

– Mint lófasz a lakodalomban – fejezte be helyettem Szommer, aki más helyett is tudott jókat mondani, ha kellett.

– Múlt vasárnap legalább dolgozhattunk. Meg előtte is. – Ez már megint Szommer volt. Senki nem nevetett, amit én biztatásnak vettem, és nekiduráltam magam.

– Mi lenne, ha nekivágnánk?

– Hogyan? – kérdezte a kisebbik Rózsa, aki a bátyjával együtt az itt maradt adorjánháziak közül valahogyan átkeveredett hozzánk. Talán megbánták a dolgot, és forgattak valamit a fejükben. Ez a kisebbik folyton beszélt, mint a vízfolyás, a nagyobbik viszont olyan ritkán használta a száját, hogy megaludt volna benne a tej. Különösen ebben a nagy hőségben.

– Hát gyalog.

– Megbolondultál? – jöttek erre nekem mind a tízen, meg a kisebbik Rózsa. Mert a nagyobbik most is hallgatott. – Gyalog?

Csak Szommer sietett a segítségemre, akinek erre is volt egy jó mondása:

– Miért ne? Gyalog, mint Balog.

– Eredj a francba a hülyeségeddel! – támadtak most helyettem órá.

Én a váratlan segítségtől felbátorodtam, és csak tovább erőltettem a dolgot:

– Mi az az ötven kilométer?

– Egész pontosan ötvenhat – javított ki Gyürkös. Hiába, ő mindent mindenkinél jobban tud. Nem érdemes vele vitatkozni.

– Hát akkor annyi – hagytam rá. Úgysem enged az ötvenhatból.

– Mire hasad a hajnal, otthon leszünk – számolta Szommer az ujján az órákat meg a kilométereket.
– Ha jól kilépünk. Ötven kilométer, vagy ötvenhat. Az tíz-tizenkét óra. Attól függ, amitől lóg. Erőltetett menetben tíz. Mint katonáéknál. Mert én még az voltam. Nem ártana az ilyen nyápicoknak.

A kisebbik Rózsa mintha kezdte volna beadni a derekát:

– Közben megpróbálhatunk stoppolni. Hányan is lennénk?

– Persze, stoppolni! Harisnyát vagy zoknit? Milyen marha áll meg ennyi embernek? – kérdezte Gyürkös, aki amolyan szószólója volt a többieknek. Helyettük is ő nyitotta ki a száját, mint a kisebbik Rózsa a bátyja helyett. – Hányan is lennénk tulajdonképpen?

– Nézzük csak! – kapott a szón Szommer, és megint számolni kezdett az ujjain. De nem jutott semmire. Mindenki csak szabódott, hümmögött, és laposakat pislogott a semmibe.

– Különben is, holnap van a búcsú! – próbáltam tovább verni a vasat.

Ezzel aztán belenyúltam a darázsfészekbe. Erről már mindenkinek volt véleménye. Csak úgy röpködtek a fejemhez a gúnyos megjegyzések:

– Nincs kedve egyedül nekivágni!

– Most aztán kibújt a szög zsákból!

– A búcsúi bálba készül.

– Azért olyan sietős neki.

– Nehogy a Csutak lecsapja a kezéről a csaját.

– Dehogy csapja! – válaszoltam egyszerre mindenkinek. Az persze igaz volt, hogy tényleg nem volt kedvem egyedül nekivágni, a bálban is tényleg ott akartam lenni, és Csutaknak tényleg piszok szerencséje volt, hogy elérte a buszt. De akinek szerencséje van a busszal, annak nincs szerencséje a szerelemben. Ebben teljesen biztos voltam.

– Na, akkor lássuk még egyszer! – mondta Szommer, és számolni kezdett az ujjain. Most már mind-egyikre jutott egy igen, és ráadásnak még a kisebbik Rózsa, aki persze a nagyobbik nevében is szavazott. Csak nem a búcsú felemlgetése tette?

– Mire várunk még? Indulás! – adta ki a parancsot Gyürkös.

– Ahogy mondtam. Mire hasad a hajnal, otthon leszünk! Erőltetett menetben – csatlakozott hozzá Szommer, és akkorát dobantott, mint egy baknyúl. Ezzel adta meg a kezdőlépést annak, aki még mindig

nehezebben szánta el magát. Erre mindenki összeszedte az előkészített motyóját, mert reggel még úgy volt, hogy megyünk a busszal. Nagy nehezen elindultunk. Hiába, ez a Szommer érti a dolgát. Ha ő nincs, rám biztos nem hallgattak volna. Én nem tudok beszélni a nyelvükön. Az a francos Csutak meg tényleg bekavarhat még nekem, ha nem vagyok észnél.

A búcsút persze igazán nem gondoltam komolyan. Ahogy nagyanyám mesélte, régen még processzióban jártak hozzánk ilyenkor messzi földről, templomi zászlókkal meg énekkel, Szent Kristóf tiszteletére. Manapság már egy lépést se tenne érte senki, nemhogy ötven kilométert. Ötvenhatot még úgyse. Legfeljebb azt emlegetik róla olykor-olykor, hogy ő az utasok és utazók védőszentje. Akinek azelőtt nem volt más megélhetősége a faluban, az emberemlékezet óta miatta szegődött útkaparónak, útmunkásnak, vagy később bandákban kubikolni járt, földet talicskázni, szintezni a nagy útépítéseken, most meg aszfaltozni. Ehhez értettek itt leginkább a férfiember, ez szállt apáról fiúra. Kristófra már a kutya se emlékezik, legfeljebb a nevekben. Ezért hívnak engem is így, meg még másik kettőt a tizenkettőnk-ből. Az egyik itt van velünk, a másik meg ott maradt. Ezen igazodjon el valaki! A búcsú nálunk a bálon kívül már csak nagyanyám siránkozásában él tovább, meg az emberek beszédében. Ha valahol túl sokan csődülnek össze, arra azt mondják, annyian vannak, mint a búcsúsok. Ha pedig valami nagyon tetszik, arra meg azt, hogy többet ér, mint kis búcsúban egy nagy pofon. És csettintenek hozzá a nyelvükkel. Merthogy ez a Kristóf napi a kis búcsú. A nagy búcsút összel tartották. Alighanem Szent Mihálykor. Ezt is nagyanyámtól tudom. Egyszer szégyenlősen bevallotta, hogy öregapám őt is egy ilyen kis búcsúban szerezte meg magának egy pofozkodás árán. Azokon a bálakon sokat pofozkodtak a lányokért. Néha a kés is előkerült. Azért is mondják még ma is, hogy többet ér, mint kis búcsúban egy nagy pofon. Na nem, kés az nem lesz, de még pofozkodás sem. Más időket élünk. Csutak talán el se jön. Csak ezek tették bele a bolhát a fülembe. Ha meg eljön, csak hadd jöjjön! Tessék! Allok elébe.

Közben kiértünk a hazavivő útra. Végig ezen kellett mennünk, szemben a nappal, ami úgy sütött ránk a szemünk magasságából, hogy majdnem belevakultunk, a lábunk alatt meg az aszfalt ontotta a forróságot. Helyenként úgy megolvadt, hogy beleragadt a cipő

talpa. Vártam, hogy Szommer valami jó beköpéssel feldobja a hangulatot, de az körülbelül egy negyed óra múlva csak ennyit tudott kipréselni magából:

– Felforr az agyvizem! – Ami legalább mégis elindította beszélgetést.

Először persze magunkból indultunk ki. Hogy ki a külön ember. Az az öt-e, aki, ahogy illik, elment a busszal, vagy a két Rózsa, akik inkább velünk jöttek, gyalog. Hogy miért, azt maguk sem tudták. A nagyobbik most is hallgatott, a kisebbik meg annyit mondott:

– Csak.

A hátramaradt ötről alaposan leszedtük a keresztvizet. Mi védtük a két emberünket. Hogy azokat meg lehet érteni. Azt mondták, túl fáradtak, és kész. De az a másik három a buszra is sajnálta a pénzt, meg gyalog is rest volt elindulni. Az ilyeneket még az isten is kiköpi a szájából. Hiába, ezek az adorjánfaiak mind ilyenek. Tétlenek, és a fogukhoz verik a garast. A nagyobbik Rózsa a fejét rázta, a kisebbik hangosan tiltakozott. De mi többen voltunk.

– Hacsak nincs valami nő a dologban. És amiatt maradtak – nézett rám Gyürkös.

– Akkor mindjárt más a leányzó fekvése – toldotta meg Szommer.

Most meg én kussoltam.

Stoppolással nemigen próbálkoztunk, nem is lett volna sok értelme. Néha ránk dudált egy autó, egy fehér Mercedes le is lassított. A sötét napszemüveges, fehér ruhás pilóta áthajolt az anyósülésen, és a lehúzott ablakból ránk kiáltott:

– Hova-hova, nyári mikulások?

Azzal rálépett a gázra, és elhúzott. Nem is csoda. Szommer a torzonborz szakállával tényleg úgy nézhetett ki, mint egy nyári Mikulás, a hátunkon vagy oldalunkon puttonynak ott cipeltük a táskát, az ábrázatunk borostás volt, és az átizzadt vadnyugati póló, a bitumenfoltos, mocskos nadrág meg cipő sem úriemberre vallott. Ilyen toprongyos alakokat még a Szent Kristóf se vett volna fel maga mellé, ha véletlenül erre jár. Később egy másik lassító kocsiból az anyósülésről szólt ki valaki:

– Takarodjatok vissza, ahonnan jöttetek!

Aztán egy harmadikból az anyánkba küldtek el bennünket, amiért a rossz oldalon megyünk. Gyürkös megállt. Nemcsak beszélni, hanem gondolkodni is szeretett mások helyett.

– Igaza van az ürgének. Gyalogosan bal oldalon, a forgalommal szemben kell haladni. Benne van a Kreszben.

– Zárt alakzatban viszont az úttest menetirány szerinti jobb szélén – próbáltam ellenkezni vele. Nem sokkal ezelőtt vizsgáztam vezetésből, és fejből fújtam az egészet.

– Ez neked zárt alakzat? Ez disznócsürhe. Gyérünk át! – Azzal intett a többieknek, és elindult a túloldalra. Csak a két Rózsa követte.

– Most legalább többségben lesznek – nézett utánuk Szommer. – Kettő az egy ellen.

– Ugyan már! Ez a böszme meg a hebrencs úgy táncol, ahogy fütyül nekik – szólalt meg az egész úton először Antal. – Előbb-utóbb fel is fogja venni őket valaki.

– Várd ki a végét!

Ha ezt más mondja, akkor rendben. De Szommer-től kevés volt.

Egy darabig egy vonalban mentünk, aztán ők egy kicsit lemaradtak. Nálunk Szommer diktálta az iramot, Gyürkösnek viszont csak a nyelve forgott szaporán, a lába nem. Egy jó fél óra múlva mégis az ő számítása vált be. Az integetésükre úgy ötven méterre mögöttünk valaki hangos fékcsikorgással tényleg megállt. Arra fordultunk hátra. Gyorsan átszaladtak hozzá, váltottak vele egy-két szót, beültek mind a hárman hátul, és a következő pillanatban egy vén csotrogány húzott el mellettünk nagy dérrrel-dúrral, mintha szét akarna esni, ezek meg vígan mutogattak vissza ránk az ablakon keresztül.

– Nem kéne mégis átmennünk a túloldalra? – folytatta tovább az abbamaradt beszélgetést Antal.

– Te, Antal, agyonvágglak egy hanttal, ha folyton kötekedsz velem! – zökkent vissza a szokott kerékvágásba Szommer. – Megmondtam, hogy várd ki a végét.

Mi legfeljebb azzal vigasztalódhattunk, hogy közben a nap lassan lement, már nem sütött a szemünkbe, és a levegő is hűvösebb lett. A szemből jövő kocsik lámpái egyre fényesebben világítottak. Egy jó óra múlva aztán utolértük őket. Az öreg csotrogány félrebillenve állt az árokban, egy kakadu frizurás, szakadt fickó meg egy hozzá hasonló nő toporgott körülötte, a nő éppen a mobilját nyomkodta, mint süket a csenget. Gyürkösök meg ott üldögéltek az árok partján.

– Kisodródott! – mondta Gyürkös. – Pedig figyelmeztettem, hogy hajtson lassabban. Mire azt mondta, hogy ne pofázzak bele. Utasnak kuss. Különösen potyautasnak.

– De legalább ép bőrrel megúsztuk – tette hozzá a nagyobbik a Rózsa, akit úgy megviselhetett a dolog, hogy íziben megjött a szava.

Szommer gondosan végigtapogatta őket, majd foghegyről odavetette Antalnak:

– Hát nem megmondtam, hogy várd ki a végét. Itt a vége...

Nekünk pedig teljesen elment a kedvünk a stoppolástól, bár eddig se nagyon csipkedtük magunkat érte. Maradtunk a két lábunknál. Mi a jobb oldalon, a másik három továbbra is a bal oldalon.

2.

Éjfél körül értünk el a dabrókai benzinkúthoz. Az már jóval túl van az út felén, és éjjel-nappal nyitva tart. Szusszantunk egyet. De csak tizenöt percre. Ennyit adott Szommer, hogy hajnalhasadásra otthon lehessünk. Sört meg üdítőt rendeltünk, aztán kiültünk a csillagos ég alatt a székekre, és lassan iszogattunk. Hogy éppen beleférjen a tizenöt percre. A két Rózsa odabent maradt. Egyszerre csak láрма meg dörömbölés hallatszott ki a tárt ajtón keresztül. Berohantunk. Hát ott bent javában állt a csihi-puhi. A nagyobbik véres fejjel éppen egy kigyúrt fickót ütött le, mint a gyalogbékát, egy másik ott feküdt kinyúlva az asztal alatt.

– Azt mondták, koszos migránsok vagyunk – mondta a kisebbik. – Mire a bratyó berágott. Az egyiket rögtön leütötte, erre a másik hátulról fejbe vágta egy szódásüveggel. Na, erre az következett.

A bratyó abba se akarta hagyni. Úgy kellett lefognunk, különben darabokra szedi mind a kettőt. Éppen olyan erős volt, mint amilyen mulya.

– Hagyjatok! Ez csak a kezdet – erősködött még velünk is.

– Igazad van! Mit iszol? – szerelte le Szommer.

– Még egy felest!

Meg is kapta. De nem itta meg, hanem a vérző sebére öntötte fertőtlenítőnek. Aztán beledörzsölte a hajába, és megrázta a fejét. Jó sok haja volt, közepesen egészen lenőtt az orra tövéig. Szommer rácsodálkozott:

– Nahát!

– Kell rá még egy, nehogy elmérgedjen! Inni is kettőt ittam – nyílt ki a csipája a nagyobbik Rózsának.

Szommer rendelt neki még egyet, és megkérdezte:

– Ilyen mély a seb?

– Nem mély, csak hosszú. – A második felest is magára öntötte, beledörzsölte a hajába, majd megint megrázta a fejét.

– Nem csíp?

– Most már nem.

És mehettünk is tovább. Mi jobbról, ők hárman balról. A dabrókai benzinkút után még a csillagokban gyönyörködtek. Odaképzeltük a Tejútra a Göncölszekeket, hogy arra milyen jó volna most felülni, és kényelmesen hazakocsikázni. A forgalomra nemigen kellett már figyelni. Csak nagy ritkán húzott el mellettünk egy autó, amelyik meg szemből jött, annak be volt kapcsolva a reflektora, így már messziről észrevettük.

Aztán egy szűk fél óra múlva valahonnan a hátunk mögül hirtelen dörgés hallatszott, az ég alján villám rángatózott végig, Gyürkös pedig egyszerre felcsapott időjósna.

– Megázunk, mint az ürge! Olyan zuhé lesz ebből, hogy na! – kiáltott aggodalmaskodva a túloldalról, és nyomában a másik kettővel át is jött hozzánk. Ijedtünkben összeszaladtunk, mint a szegény ember malacai.

És lett is zuhé. Alig tíz perc múlva úgy elkezdett szakadni, mintha dézsából öntenék. Először valami fát kerestünk, hogy bemeneküljünk alája. Több is volt a közelben, az út mentén, már rohantunk is volna oda, de Gyürkös azt mondta, azt ne. Oda csak be legkönnyebben a villám. Ha ő mondja! Aztán lassanként megéreztük, hogy nem is olyan rossz ez az eső. Langyosabb volt, mint a zuhany a lakókocsink mosdójában.

Szommer elrikkantotta magát:

– Jól esik, mi?

Tudtuk, hogy megint valami csapdát állít, de azért egymás szavába vágva mégis igazat adtunk neki:

– Jól.

– Jobban, mint kis búcsúban egy nagy pofon. – És csettintett hozzá a nyelvével.

Erre többen a hegyibe vetették magukat, hancúrozni kezdtek, birkóztak, mint a gyerekek, akik nem bírnak magukkal. A cuccainkat egy kupacba dobáltuk, hadd ázzanak magukban, úgyis mosnivaló van bennük. Levetettük a pólót, kitártuk az ég felé az arcunkat, a zuhogó víz lemosta róla az egész napi izzadságot meg az út porát, a nagyobbik Rózsa hajából pedig kiáztatta a megszáradt vért meg a két fél pálinkát. A szagát is érezni lehetett, de még mennyire!

– Kisüsti! – kurjantotta bele valaki a sötétbe.

– Szilva! – felelt neki a másik.

– Inkább barack! – mondta a harmadik.

– Sárga! – folytatta a negyedik.

Ettől az egész társaság megrészegeedett, és mindenki elmondta a magáét. Még az is, aki az egész úton meg se nyikkant:

- Körte!
- Vilmos!
- Alma!
- Cseresznye!
- Törköly.
- Vegyes!
- Dió!

– Azt idd meg te!

Ez már megint az első kiabáló volt.

– Az anyja szentségit! – Ez meg a nagyobbik Rózsa, aki kimaradt az első körből. – Pálinkában még úgysem fürödtem. Borban már igen, de pálinkában nem! – És bambán vigyorgott hozzá, hogy mekkora sikere lett a hajába dörzsölt fertőtlenítőszerének. Ennyit talán még egész életében nem beszélt egy huzamban.

Tizenöt percig, ha tartott az egész. Éppen elég volt az alapos mosdásra meg a hancúrozásra. Ilyen kora hajnali időben még úgysem mosdottunk soha, hancúrozni meg pláne nem hancúroztunk. Kifacsartuk a pólót, volt, aki még a nadrágot, cipőt is levetette, és lábat mosott. Szinte újjászületve indultunk tovább. Az aszfalt meleg gőzt lehelt a lábunk alá, mint a gőzfürdőben. Ilyen helyekre úgyis ritkán járunk. Az ég hamarosan újra kitisztult, és amikor egy kis idő múlva felpillantottunk, már megint ragyogtak a csillagok. Csak most sokkal fényesebben. Nem tudtuk

pontosan, hol tartunk, de már nem lehetett sok hátra. Egyszer csak megszólalt Szommer, és közben a szemét meresztve hátrafelé fordult:

– Nem hallottatok valami reccsenést?

– Reccsenést? – kérdeztük többen is, és valami jóban reménykedve mi is hátrafordultunk.

– Azt hát. Biztosan hasad a hajnal. Annak ilyen a hangja. Nekem jobb fülem van. Meg a szemem is jobb. Nézzétek csak!

Azzal mögénk, messze az út végére mutatott. És tényleg! A sötét ég alján keskeny, piros sáv látszott, mintha vékony színes ceruzával húzták volna oda. Az utat kísérő fiatal erdőben korai madarak csicse-regtek boldogan. Túlról, a szárítózó rétek felől olyan illat terjengett, amilyent még nem éreztem soha. Még a kisüstinél is sokkal jobb. Meg a szilvánál, baracknál, körténél, almánál, cseresznyénél, törkölynél, vegyesnél is. Nem is szólva a dióról.

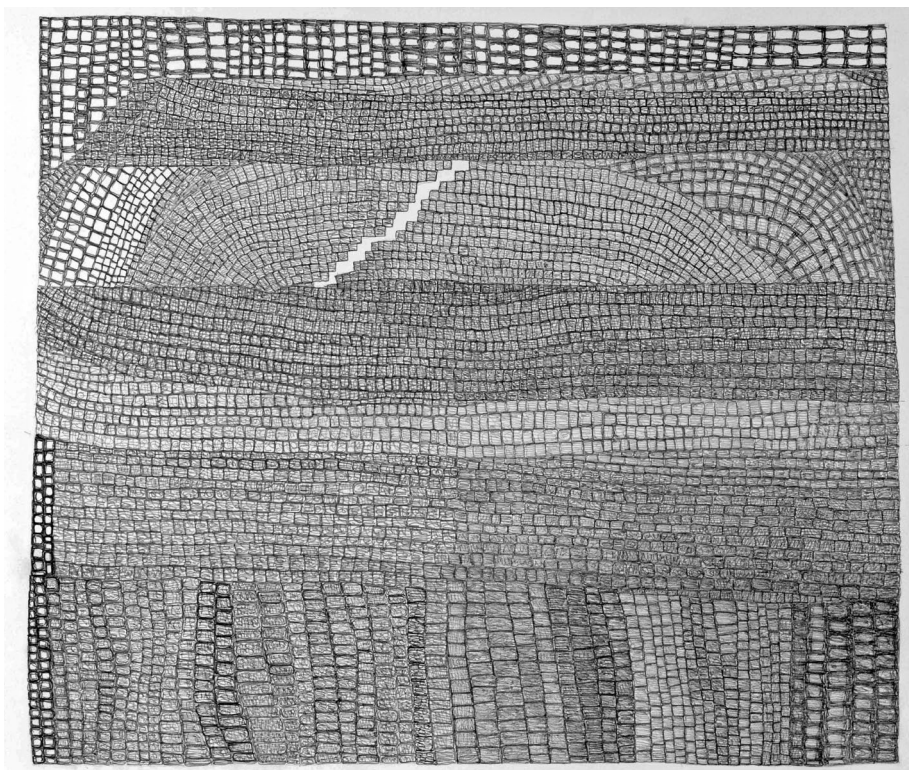
– Na, mit mondtam nektek?

– Hogy mire hasad a hajnal, hazaérünk – hagytuk rá.

– Haza is értünk – mondta ki az áment Szommer.

– Haza – helyeselt Gyürkös.

A keskeny, piros sáv továbbkúszott felfelé az ég aljáról, és egyre szélesebb lett. Tíz perc múlva ott voltunk a bekötőútnál. Onnan nekünk már csak egy, a két Rózsának meg két kilométer.

Fegyverneki föld II.

RÁCZ GÁBOR

A Roskilde-fjordnál

*Mikor is történt? Mindjárt kitalálom...
EB volt, azt hiszem, abban az évben.
Kétezer-négyben volt... December három.
Akkorra fogytam el hitben, reményben.*

*Igen, emlékszem, vers járt a fejemben.
Reménytelen vers, untig ismert bánat.
József Attila-vers volt. Mondtam csendben,
s talán bepislogtam a szempillámat.*

*Úgy tűnhetett, hogy szavalok a fjordnak,
pedig épp azt csináltam, szavaltam neki.
Véletlen csoda, ami ott lezajlott.*

*Itthon ilyenkor minimum beszélnek.
De akkor ott – nem fogom elfelejteni –
egy pillanat csönd lett. S tovább morajlott.*

Kapcsolat

*Két sóhajtás között megbúvó évek...
Egy pillanatra elcsitulni csak.
Két pillanat között épphogy csak élek,
míg rádcsodálkozom, hát te ki vagy.*

*Elém sodort a sors izzó paráznak,
meggyújtani, mi gyülékony maradt.
Alighanem te csak egy piromán vagy,
ezért vagy így velem, mindig hanyatt.*

*Az én koromban túl vagy minden álmon,
a te korodban álmodni kevés.
S bár nem hiszem, hogy veled kéne járnom,
még jól esik veled az ébredés.*

*De meddig játsszuk ezt a szerelmesdit,
meddig tűröm a társaságodat?
Mit képzelsz magadról? Talán semmit.
Nem képzelsz és nem érez! Szót fogad!*

OLÁH ANDRÁS

valaki elmegy csak hirtelen

*betiltott jövőnk rég szilánkosra tört
– elnyomott csikk zár egy rontott próbakört –
tíz év sem telt még el s behorpadt a sírod
elengedte kezéd ki magához hívott
minden álmod lassan parlagon marad
a felejtés emel közénk újabb falat
vagyunk viharverte elrongyolt platánok
csöbörből csömörbe taszított az átok
előttünk a múlt csöng utánunk a jövő
zsebmetszők közt tolvaj minden emlékszövő
lám a túlélésre játszottunk már megint
s nem láttuk hogy Isten ismét csak legyint
átzakatol bennünk az utolsó villamos
tekintetünk mint volt most is konok s dacos
az iszonyat-redőny úgy maradt lehúzva
s hiába indulunk: mélybe ránt a csúszda
van aki közülünk elmegy csak hirtelen
– hiába az óvás vagy bármi intelem –
idegenként őrzi emlékét egy párna
s hullamosó viszi ruháját utána*

nem lehetsz

*macskaköveket áztat az idő
árkádok alatti félhomályban kuporog a sebzett
lelkiismeret mint hasadékban a szemét
berozsdált emlékeinken hiába kopogtatok
hallgatásodba fullad ez az este is
nem lehetsz örökké ennyire sérülékeny
kontúrjaink egymásba halványulnak
sejtjeink egybefolyznak
de a szívkamrába vésett állandók hiába vonzanak
és hiába ismered rejtjelét a hiánynak
tűszúrásaid nem a fájdalmat csillapítják...
maradt egy szűk előszobányi szabadság
ahová nem nőhet a világnak másik szénaboglyája
hogy abban szeretkezzük magunkat halálra*

LAJTOS NÓRA
Tűz és víz

Nagyapám a szénaboglya tetején aludt, hanyatt fekve, kalapjával az arcát takarva a legyek elől. Néha nagyokat horkantott, olyankor a köténye ráncai tovább gyűrődtek, akárcsak a kalapja alatt egy kemény életet sejtető homlok barázdái. Nem tudni, álmodott-e valamit abban a szűnyograjtól hangos, sörhabfelhős délutánon; soha nem beszélt az álmairól. Napbarnított ujjai összekulcsolva nyugodtak a hasán. A déli harangszó mindig hazaszólította, bármerre is járt a faluban. A fakerítéses nagykaput már itt-ott kikezdte az idő. Nagymamám mindig tudta, mikor érkezik haza nagyapa, az ablak alatt hallotta ugyanis hangos kurjantását, amint bekanyarodott lovaival az utcába. Akkoriban még földút porzott a lovak patái alatt, s a szürke porfelhőben néha a lovak is prűszköltek, és nagyapám is köhintett, majd köpött egy nagyot. Az udvarunk kör alakú volt, s akkora, hogy egy lovas szekér kényelmesen meg tudjon fordulni benne. Bandi és Csibész már csukott szemmel is hazatalált volna. Nagyapa irányítása nélkül is szépen körbementek az udvar porondján, várták, hogy nagyapa megszabadítsa őket a zablától, és már egyedül mentek az istállójukba, ahol kikötötte őket. Nagyapa frissen szecsckázott szálás takarmányt adott nekik, majd a szilvafa alatti kútból friss vizet hozott fel az alumíniumvederben. A nyikorgó csizmatalp alatt szétlapuló, lehullott szilvaszemek már nem láthatták, miként itatta meg kedves jószágait.

Nagymama már messziről hallotta nagyapa vitézi lépteit, aki a kút mellett lévő lavórban és a saját kezűleg kifőzött szappannal paskolta meg az arcát, körben a nyakát, és a kötényébe törölközött. A szétfröcskölt vízcseppek néhol hangyaittas tócsákká növekedtek.

A gangon már végigzengett a déli harangszó, amikor nagyapám nekiült az ebédnek. Nagymama serényen szolgálta ki őt, és magának is szedett. Mindig együtt ebédeltek.

– Hallottad? Mihály beleölte magát a kútba ma hajnalban – szólalt meg nagyapa, miközben fűjtaszűröcsölte a lebbencslevesét, összehúzott szemöldökkel.

– Nem mondod?! Még tegnap hozott nekünk át friss tejet. Mariska küldte.

– Tudom, mondtad, hogy járt nálunk Mihály.

Nagymama, mint akinek nincs is véleménye az egészről, hallgatagon ült. Letette a kanalát, és egy gyors ima szárnyai repültek ki összetett tenyerei közül, majd folytatta az ebédelést.

– Azt mondják, Mariska küldte a halálba...

Mihály bácsi a szomszéd utcában lakott. Bajszos öregember volt, bár nekem a nagyapám is öregnek tűnt, és szinte mindenki, aki indigókék kötényt, priccses nadrágot és bokszt csizmát, kalapot hordott. Mariska néni, a felesége molettebb asszony volt, bicegő járású, akinek kendős mosolya éles ellentétben állt rekedtes hangjával, és az otthonkája kalácszagot árasztott. Amikor boszorkánnyal álmodtam, mindig Mariska néni hangján szólalt meg a vasorrú. Mert bejáratosak voltunk Mariska néniékhez. Nagymama hetente kézen fogott, és elmentünk hozzájuk. Nekik nem volt olyan világos, lemezjátszós, gyékényfonatos ülőgarnitúrájú gangjuk, mint nagymamáméknak. Még ma is úgy emlékszem az ebédlőjükre, mint egy nyirkos, sötét barlangra. Az egyszerűre meszelt vályogfalon egy hatalmas Jézus-szíve kép függött, amint a Megváltó kék lepelben, jobb kezének mutatóujjával figyelemre int, miközben baljával a jól kontúrozott szívére mutat. És valahogy mindig úgy szivárgott be a napfény, hogy a glóriás Jézus-fej alatti szíven villantak meg sugarai. Szerettem nézni ezt a képet, minden részletét ismertem. Amíg nagymamámék a lekvárfőzés fortélyairól és a zöldséges verem felújításáról beszélgettek, megjelent az ajtóban Mihály bácsi, aki megemelte a kalapját, köszönt, és már csak az árnyékát lehetett látni a köpadlózatán. Ma is az árnyképére emlékszem a legjobban. Mihály bácsit soha nem láttam mosolyogni, de hát egy árnyéknál ez teljesen természetes. Nem volt olyan viccelős kedvében sohasem, mint nagyapám, aki mindennap belecsípett a karomba, és azt mondta: „Ni, itt egy bolha!” Mihály bácsiék minden hajnalban fejték a teheneket, és vitte a tejet a csarnokba. Így folyt el az egész életük, mint a jó zsíros tej. Aztán egy reggelen nem érkezett meg a tej a tejszarnokba. Azt mondták a faluban: tűz és víz voltak. A karcos hangú tüzet nem sikerült lecsillapítania Mihály bácsinak, ezért választotta a kutat, hogy az elnyelje minden csöndboltozatú fájaldalmát.

– Tudod – mondta nagymama –, amikor Mariska a fiát szülte, Mihály nem sietett eléggé a bábaasszonyért, és elveszítették a gyermeket. Nekem mindig ezt mondta Mariska, hogy Mihály az oka, hogy nincs fiuk.

– Te is tudod, hogy ez nem így volt! Tél volt, Mihály mesélte, hogy még vászonkapcát sem tett a csizmájába, úgy rohant, mégsem érkezett időben a segítség.

– Igen, tudom, de Mariska ezt minden áldott nap felhányta Mihálynak. Az a csoda, hogy ötven évig is tűrte ezt az a jóember.

Nagyapa bölintott, miközben az utolsókat kortyolta a levesből.

– No, délután megyek sírt ásni Hornyák Jani komámnak. Az is, elmegy disznót ölni ződ hajnalban, oszt a perzselésnél összeesik. Oszt annyi vót neki.

– Nem tudjuk, kire mit mér a Jóisten – fejezte be bölcs mondásával a beszédet nagymama. – Nem eszel ódalast? Jól megsóztam, ahogy szereted.

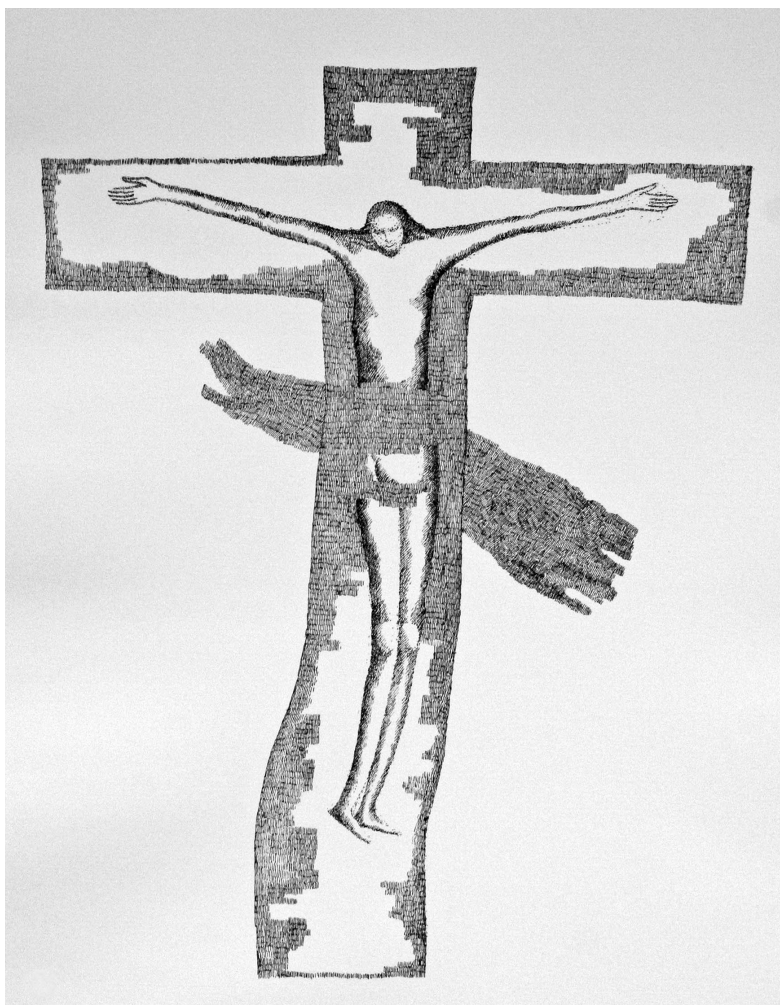
– Nem, megyek hunyok egyet, aztán meg a dógomra.

Azzal nagyapám feltápázkodott az asztal mögül, még előtte kortyolt egyet a nagy vizespoharából, és kiment a szabadba hunyni egyet. A szájába vett szalmaszál mozgása mutatta csak, hogy lélegzik. A szal-

máról mindig az a légertörténete jut az eszembe, hogy olyan nagy volt az éhínség, hogy szalmalevest ettek. Másokat is mesélt, például, hogy amikor hármával kellett vonulniuk gyalogosan az árok mellett, ő mindig középen vonult, mert az volt a legbiztonságosabb. Az árok szélén járókat, ha felbuktak, vagy összeestek a sok gyaloglástól, azonnal az árokba lőtték.

De most nincs szalmaleves, sem árokba lövés. Csak halálok vannak.

A temetés után nagymamám megint elvitt magával Mariska nénihez. Fekete ruházatával még inkább hasonlított a boszorkányokra, legalábbis, ahogyan én is a mesék alapján elképzeltem őket. A hangja viszont mintha sokkal lágyabb lett volna a sok sírástól. A víz mégiscsak képes volt eloltani a tüzet, ha áldozat árán is... Hiányzott Mihály bácsi, de ami a legjobban megdöbentett: egy hatalmas, kalapos árnykép volt látható Jézus szívében. A fénynyalábok mind átvándoroltak a Megváltó jobb mutatóujjára, hirdetve mintegy: a tüzzel nem szabad játszani.

Corpus

PÉNTEK IMRE

A „homo Danubicus” öröksége

Kabdebó Tamás emlékére

Emigrációs írói sors: 1956 után elmenekülni Magyarországról, valamilyen szakmát, diplomát szerezni, szerepelni a nyugati magyar lapokban, esetleg könyveket kiadni. És abban a tudatban alkotni, hogy a megszülető művek csak csempészárúként kerülhetnek a magyar olvasók asztalára.

Kabdebó Tamásra (1934–2018) is ez a sors várt. 1956-os közéleti szerepvállalása után, a börtön elől menekült Nyugatra, ahol könyvtárosként szép karriert futott be. Az utóbbi harminc évben Írországban, Newcastle-ban élt; a Maynooth-i Katolikus Egyetem könyvtárigazgatójaként ment nyugdíjba.

Az 1960-as évek óta folyamatosan alkotott. Helyét és szerepét a nyugati és magyarországi irodalomtörténet-írás meghatározó egyéniségei – így Pomogáts Béla, Rónay László, Czigány Lóránt és mások – már évtizedekkel ezelőtt az egyetemes magyar irodalom kiválóságai között jelölték ki. Ám művei csak évekkel a rendszerváltozás után érték el a szélesebb körű hazai nyilvánosságot.

Sokműfajú és termékeny alkotó volt: 15 regényt, 7 novellás-, 2 esszékötetet, 5 verseskötetet jelentetett meg. Mindemellett említést érdemel 8 színműve is, amelyek közül néhányat be is mutattak – részben Magyarországon, részben Angliában. Műfordítóként sokat tett – többek között – József Attila elfogadtatásáért az angol nyelvterületen. Kritikái és tanulmányai 1990-ig a nyugati magyar lapokban, könyvekben láttak napvilágot. A rendszerváltozást követően számos hazai irodalmi folyóiratban is publikált.

Bár világfinak számított, afféle kultúrdiplomatának – mindig magyar író maradt. Több írásában is kifogásolta a „nyugati” jelzöt, ő ide tartozónak vallotta magát. Írországban is együtt élt a magyar irodalom eseményeivel.

Sokszínű életművéből két munkáját emelem ki: a *Minden idők* című kisregényt, amelyet a legjelentősebb 1956-os tematikájú prózai alkotások között tartanak számon, illetve a *Danubius Danubia* című „folyamregényt”. Az utóbbi mű az író legnagyobb vállalkozása: a dunai térség történetét jeleníti meg a kezdetektől (a forrástól) a rendszerváltozásig (a tengerig). Pomogáts Béla értékelése szerint: „A *Danu-*

bius Danubia nemcsak Dunai Szendrő József és nem is csupán az 1956-os magyar fiatal nemzedék regénye, nemcsak a magyar 19. és 20. század regényes krónikája, hanem a dunai régióé, amelynek az epikai anyagba ágyazva megörökíti történelmét, művelődéstörténetét, népi hagyományait, és pedig nemcsak a magyarokét, hanem szerbekét, románokét, osztrákokét, bajorokét. Annak a 'homo Danubicus'-nak a történetét és lelkiségét örökíti meg, aki – mint Szendrő József – már elfogulatlanul képes látni a történelmi konfliktusokat, és átfogó szemlélettel tud közeledni a régió népi és kulturális mozaikjához.”

Haklik Norbert – aki néhány éve kismonográfiát írt a „folyamregényről” – kiemeli: „Kabdebó Tamás azok közé tartozik, akiknek sikerült gazdag és változatos életműre váltaniuk a tehetség, a karakter és az élményanyag együttállásában rejlő lehetőséget. [...] Édesanyja korai elvesztése, a gyermekkori horgász-kalandok, a bajai gyermekévek jellegzetes figurái, kamaszévei, az úszóbajnokságokon és a budapesti lányok körében elért sikerek, bebörtönöztetése mindmind visszatérnek a kabdebói életmű opusaiban. [...] Az irodalommal formálódó életanyag sarkcsillaga pedig a fiatal egyetemistaként megélt 1956-os forradalom. Ám ami utána következett, az több íróember tollára is elegendő élménnyel szolgál: [...] olyan egyedi sorsfordulatok sorozata, amely a szerzőt Rómán, Manchesteren, Londonon, majd Guyanán keresztül [...] egészen Newcastle-ig” vezette.

Kabdebó Tamás tavaly ősszel részt vett a Dunaújvárosban rendezett *Duna-motívumok a magyar költészetben és film- és fotóművészetben* című konferencián. Itt határozta el, hogy különböző helyeken megjelent, illetve még kéziratban lévő novelláit egy új kötetbe gyűjti össze. Ennek megvalósításával engem bízott meg; a kötet kiadását a Magyar Napló vállalta.

Éppen e novelláskötet – az *Ír szerelem* – kiadási és szervezési munkálataival voltunk elfoglalva, amikor családja, illetve titkára bejelentette: az író váratlan betegség következtében május 23-án, Dublinban elhunyt.

Amikor az év elején magyarországi útját, programját, a kötet bemutatásának lehetséges helyszíneit terveztük (dedikált volna Budapesten, Baján és Székesfehérváron is), nem gondoltuk, hogy ez az esemény gyásszal fog összefonódni. Hogy az *Ír szerelem* bemutatója a könyvhéten, a Magyar Napló pavilonjánál nemcsak könyvpremier lesz, hanem szomorú emlékezés is egy nagyszerű magyar íróra.

FECSKE CSABA

Maréknyi hamu

*fülembe gyömöszi váratlanul
a vattába csomagolt kolompszót
a dombra fölkapaszkodó alkonyat
elpilledve hullong a homály
a rozsdásodó fűre
a völgy alvó krematóriumára
ahol árnyak és csontok kísértenek
egy élve felejtett rigó rikkant
vissza a múltból céltalanul
a lemenő naptól ég az erdő
a hegy tetején porig ég minden
amim volt és most eszembe jut
maréknyi hamu az arcom
amit közétek szór a megdölgötlan szél*

Küzdelem a szóért

*keressük meg a szót az elveszettet
mint fűben az elgurult labdát
hogy elveszítsd a következő szettet
bár minden pontodat megadták*

*mindenkinek egyformán lejt a pálya
de másképpen pattan a labda
mint a szó is amikor megtalálja
az ember hogy majd továbbadja*

*bizonytalan kimenetelű meccs ez
nagyon meg kell szenvedni vele
akkor is ha nyersz akkor is ha vesztesz*

*a mennybe föl majd a pokolba le –
minden szó szikrázva koccan szívedhez
a kétkezésbe rokkansz majd bele*

Settenkedő idő

*túl vagy minden nyaramon
az utolsó gesztuson
ami maradt belőlünk
az üres pléhasztalon
sörösüveg ragacsos nyoma
a gazdátlan szél vonítása
helyetted hallgatok
szívverést vízcsobogást
lépteket a settenkedő idő
tétova hangjait*

Borz mégsem ment világgá

Interjú Fecske Csabával

Fecske Csaba József Attila-díjas költő szívesen ír gyerekek számára. A 89. Ünnepi Könyvhét és 17. Gyermekkönyvnapok alkalmából publikálta *Nehéz világgá menni* című mesekönyvét a Magyar Napló Kiadónál. Új kötetéről kérdeztük a szerzőt.

– *A történetek egy része már 1993-ban megjelent Tücsökmesék címen. A jelenlegi kiadás több új történettel bővült, valamint a korábban megjelentek átdolgozva kerültek az új kötetbe. Mi motiválta arra, hogy újra elővegye a mese karaktereit? Ennyi idő elteltével változtak, átértékelődtek?*

– A kötet meséit a nyolcvanas években kezdtem írni. Először más típusú mesékkal együtt gondoltam kötetbe rendezni, de úgy éreztem, hogy ez a gyűjtemény így nem egyszemű, nincs benne koherencia. Nem is gondoltam arra, hogy mesefüzérré alakul. Megszerettem a mesehőseimet: Hörcsögöt, Egérkét, kis Tücsököt, akik szinte kikövezték, hogy egy kötetben szerepeljenek. Így született meg a *Tücsökmesék*, amelynek címét Serfőző Simon költő barátom kölcsönözte nekem. Azt már a megjelenés pillanatában tudtam, hogy ezeket a meséket át fogom dolgozni esztétikai, stilisztikai megfontolásból. Tehát régi dédelgetett tervem volt ez. Úgy látszik, most jött el az ideje. Remélem, az átdolgozás jobb minőséget eredményezett. A hősök karaktere mit sem változott, ugyanazokkal a személyiségjegyekkel bírnak, mint az eredeti változatban.

– *A Nehéz világgá menni című mese a korábbi kiadásban is szerepel, most mégis úgy érzem, na-*

gyobb hangsúly kerül rá így, hogy a kötet címadójává vált. Aktuálisabbnak, nagyobb jelentőségűnek látja ezt a mesét 2018-ban, mint huszonöt évvel ezelőtt?

– Nem akartam aktualizálni, nem volt szándékomban, hogy a jelen valóságát megidézzem. A valóság alakult, hogy ez a mese némi aktualitást mutat. A magyarok nagy számban vándorolnak külföldre a jobb megélhetés reményében, olykor csupán alig több fizetésért hagyják el hazájukat, sok esetben a családjukat. Pénzzel vélik megvalósítani álmaikat, a fogyasztói társadalom rabjaivá válnak. Nemrégiben egy hazai, magát irástudónak tartó ember is azt írta, ő bizony nem halna meg a hazájáért, haljon meg a haza érte. John Fitzgerald Kennedy amerikai elnök jutott eszembe, aki ezt nyilatkozta: „Ne azt kérdezd, mit tud érte tenni a hazád, inkább azt, hogy te mit tudsz tenni a hazáért”. Szép gondolat, homlokegyenest más, mint az előző nyilatkozat, de megvalósítható életelv. Legalább gondolatban képesnek kellene legyünk meghalni a hazánkért, különben semmire se vagyunk képesek.

Mindez persze nincs benne a mesében, itt csak arról van szó, hogy a világgá menni szándékozó Borznak nem akad társa, aki vele tartana a jólétet ígérő országba; minden barátja elmondja érveit, hogy

miért marad inkább, minthogy menjen. Végül ő is a maradás mellett dönt. A mindenütt jó, de legjobb otthon örök igazságát sugallja ez a mese, remélem nem didaktikus módon.

– *Valóban nehéz világgá menni?*

– Válaszom egyértelmű: nehéz világgá menni. Nekem legalábbis. Tizennégy éves koromban kerültem Miskolcra, a nagyvárosba, ahová mindig is vágytam. De amikor már ott voltam, hazavágytam. Ha kinéztem a kollégium ablakán, nem a valósan élém táruuló gyárkéményeket láttam, hanem a szögligeti tájat. Ötödikes voltam, amikor egy kéthetes úttörőtáborban vettem részt. Egy hét után honvágyam támadt, ezért meglógtam a táborból, Simon tanító bácsi cipelt vissza a közeli erdőből.

– *A történetben helyet kapnak versbetétek is. A Hol voltam? című vers erős filozófiai tartalommal bír, mégsem lehet a gyerekek gondolatvilágától távol esőnek mondani. Mit gondol, a vers inkább gyerek- vagy inkább „felnőtt vers”-ként állja meg a helyét? Egyáltalán érdemes ilyen éles határvonalat húzni versírás közben az olvasóközönség tükrében?*

– Kacérkodom a gondolattal, hogy ezeket a meséket még tovább folytatom, és a folytatásban még több versbetét lesz, Hörcsög költői vénájára való tekintettel – no meg

az enyémmre, hiszen elsősorban költőnek gondolom magam. Örök gyermeki kérdés, hogy „hol voltam, amikor még nem voltam?” Ez olyasvalami, mint a felnőttek számára az, hogy „hogyan született a világ, hogyan jött létre a minden-ség?” Ezekre a kérdésekre sem a vallás, sem a tudomány nem tudott mindenki által elfogadható választ adni. Nyilván ilyen válasz nem is létezik, talán maga a kérdés abszurd. Én ezt a verset abszolút gyerekversnek gondolom, hiszen a gyermeki fantáziát izgató kérdés fogalmazódik meg benne. Nem gondolom, hogy éles határvonalat lehetne húzni gyermekvers és ún. „felnőtt vers” között. A határvonal a jó és a rossz vers között húzódik. Gyerekvers az, amit a gyerek be tud fogadni, amely meg tudja idézni az ő határtalan képzelet- és gondolatvilágát, amely követni képes az ő észjárását. Ha jó kedvem van, akkor tudok gyerekverset írni, de sose határozom el, hogy „no, most gyerekverset írok” – vagy arra kanyarodik az ihlet kacskaringós útja, vagy nem. Olyan ez, mint az aranyosás: vagy szerencséd lesz, vagy nem.

– *A Juhanna és barátai egy vidéki udvaron játszó állatmese. Bár a vidék–város ellentét nem tematizálódik a történetben, mégis úgy érzem, a történet ellentmond a faluról kialakult sztereotípiának, miszerint ott nyugodtabb, kevésbé mozgalmasabb az élet – hiszen az állatokkal mindig történik valami: különféle kalandokba keverednek, végül közös összefogással mentik meg a csapat egységét: nem engedik, hogy az idegen elvigye Terka nénit. Mit gondol, mennyiben játszik szerepet a történetben a falusi*

környezet? Ezt az összefogást jobban lehet a vidékhez kötni?

– Tízennégy éves koromig falun éltem, ahol állatok vettek körül: volt tehenünk, disznónk, kecskénk, mindenféle háziállatunk. A karaktereket a falusi életem során megismert állatokról mintáztam; mind a mezei, mind a háziállatokat. Volt egy angóranyalum – ő nyilván Nyuliska elődje –, akinek halála megrendítő gyermeki élményem volt: az első találkozásom az élet végességével. Tehenünket Kedvesnek hívták, aki nagyon közel állt hozzám. Amikor a szüleim eladták, bepárasodott szemmel ültem az istálló küszöbén – őt Terka nénin keresztül jelenítettem meg a kötetben. A *Juhanna és barátai*ban mintegy igazságot szolgáltatok utólag az ilyen veszteségek miatt megbántott gyermeki léleknek. Az a fajta vidéki élet, amelynek valaha én is részese voltam, már nem létezik, a mai falusi élet jobban hasonlít a városi élethez, mint a régi falusihoz. Úgy emlékszem, volt összefogás a faluban, ha tűz ütött ki valamelyik háznál, a falu népe hanyatt-homlok rohant tüzet oltani. A mezei munkában is sokat segítettek egymásnak. Persze nem mondanám, hogy idilli volt a kép, a szomszédok össze tudtak akaszkodni piti-áner dolgokon, de úgy gondolom, emberibb élet volt akkor, jártak egymáshoz az emberek, ismerték egymás ügyes-bajos dolgait.

– *Gyerekkönyveknél kulcsfontosságú kérdés, hogy mennyire jelenik meg a tanító jelleg a sorok között. Mit gondol, hogyan lehet ezen a lécen mozogni úgy, hogy egyik oldalra se essünk le? Mennyire kellett megküzdenie ezzel a kötet írása közben?*

– A didaktikát mindig igyekeztem elkerülni, sohasem kívántam szájbarágós lenni; ezt leginkább a humorral, iróniával próbáltam kiküszöbölni. A gyermek, aki már tud olvasni, venni tudja a mesék üzenetét, ha van bennük mondani-való, de elég az is, ha élvezni képes a szöveget, akkor már kapott valamit, amiért érdemes volt elolvasni, vagy meghallgatni: ha szimpatizál valamelyik hőssel ezért vagy azért, vagy éppen haragszik a másikkra, mert úgy érzi, az helytelenül cselekedett, hogy igazságtalanul bánt valakivel. Úgy gondolom, igazságérzetünk már egészen kicsi korunkban kifejlődik.

– *Mennyiben tartja újtónak és mennyiben hagyománykövető a kötetet?*

– Tradicionális kisprózáknak tartom ezeket a meséket. A hagyományos mesékhez képest persze mások: sokkal inkább a novella műfaji követelményeinek tesznek eleget, mint a mesékének. A mesék általában panelekből épülnek, azok szereplői fekete-fehér figurák, a mesehősök általában vagy csak jók, vagy csak gonoszak, nem különösebben bonyolult jellemek, és mindig győz az igazság, győz a jó. Az én meséimben nem egészen így van, de újtónak mégsem mondanám magamat, hiszen az ilyen mesetípusnak hagyománya van úgy a magyar-, mint a világirodalomban (Lázár Ervin, Csukás István, Janikovszky Éva). Andersen, a nagy mesemondó a műfaj igazi megújítója, mondhatni, mindnyájan az ő köpönyegéből bújtunk elő. Inkább mondhatom magamat hagyománykövetőnek, mint újtónak, de mindig igyekeztem egyéni hanggal írni.

Bolla Eszter

CSILLAG TAMÁS

Legyen

Úgy lesz szép a táj,
ha mozogni látszik,
haza úgy lesz, ha a
tájban megismernek.

Már vágják a füveket, fákat,
a lepkék szárnya lobban.
Az arcom egy másik ország,
dereng a darabokban.

Úgy lesz végleges
és rettentő is,
mint egy meg nem
született gyermek.

Csak lefekszem a földre,
legyen langyos föld a hátam,
legyen vörös az este,
s nézzen hosszan utánam.

Tisztábbat sajátoménál

A februári fényben sorakozó
tömbök minden testi hibája látszik.
Beleállok a pirosba, mellettem
fiatal anyák, szép mosolyú, fiatal nők
merednek a körút sómarta sebeire.
Érezni a maró, meztelen időt,
a balsejtelmek pálinkás gőzeit,
én mégis kisleány szótlan áhítatával
csodálom őket: szövetkabátos,
büszke angyalok diadalos menetét.
Lábnymukra úgy hullik az eső,
mint gyerekkoromban a földutak
porába zuhanó darazsak:
a tócsák tükrében a város visszképe remeg,
s a túl távoli eget támadó verebek gerillacsapatai.
De én csak egy arcot szeretnék belelátni,
tisztábbat sajátoménál.

Míg más százfelé

Míg más százfelé futott, én itt maradtam,
kit érdekel, a reményről mire szokom át?
Ahogy telik a sorsom, egyre ritkábban
röptetem szemöldököm barna madarát.

Ha meghallom, hogy a lepkék kiáltanak,
s a hajnal tűzrakásába indulnak égni,
keresem a szavakat, mert belül tudom:
a fiamnak ezt csak én tudom elmesélni.

MIRTSE ZSUZSA
A félszívű fiú

Élt valahol, a mesekönyv egyik oldalán egy dolgos, szorgos asszony, s annak egy ura, meg egy fia. A fiú kisebb volt, mint egy mákszem, és nagyon nehezen akart felnőni. A szíve is kicsi maradt: nem fértek bele nagy vágyak, tervek, nem akarta meghódítani a földkerekség minden országát, nem akart hatalmas király vagy vezér lenni. Leginkább otthon szeretett üldögélni a kemencepadkán, elfészkelődni a vackában, vagy a ház körül tenni-venni a kertben – nem akart elindulni világot látni, sem kedvest, sem feleséget keresni magának. Nem volt kedve hozzá. Jó volt neki minden úgy, ahogy volt, minek változtatna rajta, gondolta. Az édesanyja sem bánta ezt, mert szeretett gondoskodni a fiáról, és nem szerette volna, ha valaki elveszi tőle.

Szeretni sem nagyon tudott ez a fiú az apján, anyján kívül senkit, mert ahhoz, azt hiszem, nagyon erősnek kell lenni. Ő pedig nem volt nagyon erős, de még kicsit sem. Nem is volt kin gyakorolnia a szeretetét, mert addig csak állatokkal találkozott, libával, kacsával, malaccal, meg a szomszéd kislánnyal, akinek viszont semennyire sem dobogott érte a szíve. Lebecsülte azért, mert szakadt ruhákban járt, és mert sosem akart első lenni a sorban.

Féltette is az anyja a fiát, hogy hogyan fogja megállni a helyét ebben a hősökkel teli világban, mert azt ő is tudta, hogy nem kötheti őt élete végéig magához, bármennyire is erre vágyott titokban.

Itt megvan mindene, itt tudok vigyázni rá – gondolta az asszony, amikor az ura néhanapján felvetette, hogy talán mégsem jó az, hogy selyempapírba csomagolják egy szem fiukat, hogy el kellene engedniük őt, mert az a világ rendje, s lám, a szomszéd legényt is útnak indították már, pedig az fiatalabb az ő fiuknál kereken két nappal.

A fiúnak azonban jobb volt meghúznia magát anyja szoknyája mellett, a hamut kotorgatni, és képzelődni mindenféle királylányokról. Ezzel a képzelődéssel be is érte. Azt gondolta mindig, hogy mindegyik az övé. Az aranyhajú királylány is, az ébenfekete hajú királylány is, meg mindegyik, akit csak el tudott képzelni magának. Egy egész királylánycsapat volt a fejében, de neki nem volt kedve választania közülük, mert ha az egyiket kiválasztotta volna, a többiről nem képze-

lődhett volna tovább, ezt még ő is tudta. Hogy ilyen nem szabad tenni, mert ez csúnya dolog.

Aztán egyszer csak a fiú arra ébredt, hogy a sárkányai elrabolták az egéről a Napot, a Holdat és a csillagokat is. Mert sárkányai is voltak ennek a fiúnak, csak ezek a sárkányok odabent laktak, a félig kinőtt szívében. Ő hizlalta fel őket magában azzal, hogy sosem harcolt ellenük. Nem viaskodott velük cseppet sem. Hagyta, hogy uralkodjanak fölötté: kiszáritsák benne a bátorság kútját, szétmorzsolják a remény kőszikláját, felegyék az igazi utakat a lába előtt. Ám amikor már azok az eget is feketévé színezték benne, mégis elhatározta, hogy csak útnak indul az ő sem tudta, hová vezető útjára, mert azt olvasta egy mesekönyvben, hogy minden királyfi elindul, és titokban azért ő is királyfinak szerette volna gondolni magát. Nem nagy királyfinak, csak egészen kicsinek, akinek mégis minden királylány ott hever a lábai előtt. Anélkül, hogy bármelyikért is küzdenie kellene.

Aranykirály ki akarta házasítani aranyhajú lányát, ezért közhírré tétette, hogy jelentkezhetsz a kezére bárki, s majd a lány kiválasztja, hogy melyikük legyen az ura. De a lány nem akart urat, s főként nem parancsolót magának, a gondolattól is az ájulás kerülgette. Csak hódolókat, kérőket akart, akikkel a bolondját járathatja reggeltől estig. A fiú sem akart feleséget, s azt is tudta, hogy nem is való hozzá a királylány, ezért inkább a szolgálatára jelentkezett: hogy majd ő megcsinál mindent a palota körül, amire csak a lány vágyik. Megragasztgatta a széttört tükröket, amelyeket a királylány mérgében földhöz vágott, ha aznap nem látta magát elég szépnek bennük, épített egy szép aranykalickát a kedvenc aranymadarának. A királylány elfogadta a kalickát, de a fiúval ridegen bánt, ami a fiúnak tulajdonképpen nem is volt ellenére. Mert ha mégis, nagy ritkán rámosolygott az aranyhajú királylány, percekre öröm járta át. A többi percben sem volt éppen boldogtalan, mert akkor meg azt képzelte el, hogy a szomszédos birodalom ezüsthajú királylányának vajon hogyan lophatja be magát a szívébe, és arról ábrándozott, hogy milyen szép lehet egy ezüstmosoly is. Ha pedig az ezüstmosolyt is zsebre vágta, ment tovább képzeletben a Réz király palotája felé, amelyben a Rézhajú királylány lakott.

– Mondd csak, te mindig rám gondolsz? Akkor is, ha nem látsz? – kérdezte egy napon az aranyhajú királylány.

A fiú elgondolkodott, de mert nem szeretett hazudni, azt mondta:

– Nem, olyankor nem gondolok rád.

A királylány méregbe gurult: kiséprúzta a fiút a palotából, a birodalomból, és meghagyta az ajtónállóinak, hogy ha még egyszer meglátják a kapuja körül ténferegni, kötözzék meg, és vessék sötét tömlőbe.

A fiúnak eszébe sem jutott arra menni többször. Igazából meg is könnyebbült, hogy nem szabad soha többé odamennie, mert egy kicsit unta már a királylányt, hogy mindig csak magát nézegeti a tükörben, és hogy nem lakik a szívében senki. Mert titokban azt szeretne volna, ha akkor is a lány szívében lakhatna, ha ő ezt nem tudja viszonzni soha.

Miután a legény felszabadult az Aranykirálylány szolgálata alól, elhatározta, hogy Ezüstkirály birodalma felé veszi az útját. Azt mondják, Ezüstkirály lánya is tündöklő teremtés: csillog-villog ezüsthaja, nevetéséből madarak reggeliznek. A fiú illedelmesen kopogtatott a palota ajtaján.

– Szolgálatba jöttem – mondta a kapuállónak.
– Szolgálni jöttem a felséges királylányt, mert úgy hallottam, hogy éppen ilyen embert keres, mint én. Meg tudok javítgatni mindent, amit csak összetör, fésülgetném reggeltől estig a szép, hosszú haját, és cserébe nem kérek semmit. Egy évig szeretnék szolgálni nála, ha elfogad engem.

A kapuálló hümmögött egy kicsit a furcsa felajánlásokon. Félnótás ez a legény, gondolta magában, de aztán mégis felvezette a királylány elé.

A királylány éppen akkor jött ki az öltözőszobájából. A fiú a szeme elé kapta a kezét a sok szépség látán: micsoda hegyek és völgyek kanyarogtak testén! Ez a királylány nem volt olyan karcsú, mint az előző, sőt, egyáltalán nem volt karcsú semennyire sem, de a fiúnak ez sem volt ellenére. Ez is szép, az is szép, gondolta elégedetten, és hálát adott a sorsának, hogy az aranyhajú királylány kiséprúzta őt.

Az ezüsthajú lány a szolgálatába fogadta. A fiú fésülgette a haját, felszolgált neki a reggelijét, csutakolta hintójának lovát. Amikor már egy éve szolgált nála, a királylány behívatta a szobájába. A fiú kezét mosott, megigazította a ruháját, levergette róla a szalmaszálakat, és egyenesen megállt előtte.

– Mondd csak, fiú, milyennek látsz engem? – kérdezte tőle a lány.

– Csodaszépnek.

– Pompás. Most, hogy lejárt az éved, megkérdezem tőled: maradnál-e még nálam?

– Nem tehetem, tovább kell mennem – mondta a legény egyenesen a lány szemébe nézve.

– De hát mást is tudnál szolgálni? Másért is tudnál rajongani?

– Persze – bólintott a fiú, mert arra gondolt, hogy már tényleg eleget szolgált a lányt, így szívesen továbbmenne.

Az ezüsthajú lányt előntötte a pulykaméreg. Ütnivágni kezdte a fiút, amivel csak érte: pusztá kézzel, ezüsttükörrel, még az öltözőasztalát is megpróbálta hozzávágni, csak azt nem bírta el.

– De hát nem engem szeretsz-e? Nem én vagyok-e a világod közepe? – kiabálta.

– Nem, sajnos nem. Te nagyon szép királylány vagy, jó húsos királylány, de én nem tudtalak megszeretni úgy istenigazából egy év alatt. Ha pedig eddig nem sikerült, eztán sem fog. Tudod, sokszor azt érzem, hogy nekem nem nőtt ki rendesen a szívem. Hogy csak amolyan félszívem van. Erről te nem tehetsz. De számíthatsz rám bármiben, erre szavam adom. Ha eltörik valamid, ha szükséged van rám, segíteni fogok neked, ám most mennem kell tovább az utamon. Ezt igazán megértheted – mondta a fiú, illedelmesen meghajolt a pulykavörös királylány előtt, és kisétált a terem ajtaján. A királylány még utánavágott egy gyümölcsöstálat, aztán sírva fakadt. De nem azért, mert annyira hiányzott volna neki a fiú, hanem azért, mert felháborította az, hogy elhagyják.

Így járt tovább egyik királylánytól a másikig. Mindenhol kiszolgált egy évet, aztán szépen továbbment. Gyültek a haragosai, a megsértett királylányok. Pedig a fiú nem akart mást, mint világot látni, lányokkal ismerkedni, bár az is lehet, hogy szívesen megszeretett volna egyszer csakugyan valakit. Lehet, de nem biztos.

Így járt végig a mesekönyvön oldalról oldalra: találkozott durcás, rossz szívű királylánnyal bőven. Amikor már elunta őket, amikor nagyon vakarózott, fészkelődött, gondolta, felpattan a lovára, és kilovagol a mesekönyvön túli világba. Vágtatott városokon és szántókon keresztül, mígnem úgy elfáradt, mint még soha életében. Éppen egy vézna kis patak partjánál állt meg. Gondolta, amíg iszik a lova, ő is megpihen egy kicsit.

Az árokparton egy lány üldögélt.

– Hát te mit csinálsz itt, ahol leginkább csak a madarak járnak?

– Kirúgtak a mesekönyvből – biggyesztette le a száját a lány. – Nem voltam hajlandó egész nap az aranyhajam lógatni a toronyablakból, hogy majd egy királyfi rákapaszkodik, aztán még feleségül is elvenne úgy, hogy nem is ismer. Meg aztán: aranyhajam sincs.

Tényleg nem volt aranyhaja: borzas haja volt, szerintem fésűt sem látott jó ideje, de ez cseppet sem zavarta egyiküket sem. Így is tetszett a fiúnak.

– És te mit csinálsz itt? – kérdezett vissza a lány.

– Én pedig meglógtam a mesekönyvből, mert nem volt ott jó nekem.

– Rosszul bántak veled?

– Nem, egyáltalán nem. Megvolt mindenem mindenhol. Megismertem szép lányokat, koronával a fejükön. Nem voltak hozzám valók, mert hozzám senki sem való.

– Igen, ezt értem. Én is így érzem sokszor magam. Hozzám se való senki, de nem is baj, mert jól megvagyok egymagamban is. Nézd csak, itt például mindig történik valami. Nézegetem a nádast, a kacsákat, és nem zavar, hogy csak én látom őket.

– Én is nézegethetem veled? – kérdezte a legény.

– Persze, nyugodtan nézegesd, de én akkor is egyedül látom mindezt, ha itt vagy mellettem. És te mivel szeretsz foglalkozni, amikor egymagadban vagy?

– Királylányokat képzelek el magamnak. És azt is elképzelem, hogy mind az enyém egy kicsit. Nagyon nem szeretném egyiket sem, mert akkor megijednék, de egy kicsit mindegyiket szeretném. Mind.

A lány elkomorodott ezen, hirtelen mintha megütötte volna valami, de elhessegette magától ezt az érzést. Végül is ez itt csak egy legény, akit senki nem hívott, képzeljen csak el azt, akit akar, annyit, amennyit akar, miért érdekelné ez őt, aki olyan jól megvan egyedül is magában. Azt elfelejtette mondani neki, hogy ő is egy királyfiról ábrándozik általában, aki a mesekönyv utolsó oldalán lakott, de még sosem

látta persze, így olyannak képzelte el, amilyennek csak akarta, s e képzelődés elégedetté tette őt.

Azért csak nem hagyta nyugodni a felismerés: vajon miért érezte magát rosszul attól, amit a fiú megvallott neki?

Másnap megkérdezte a legényt, hogy abban a pillanatban éppen milyen királylányt lát maga előtt.

– Semmilyen – mondta a legény, aki mindig azt mondta, amit éppen gondol. – Téged nézegetlek, hogy milyen kedvesen meregeted a vizet a tenyeredbe.

– És amikor elfordulsz?

– Miért kell neked mindent megkérdezned? – kérdezte a legény, mert hirtelen elég hitványul érezte magát.

Aztán egyszer csak azon veték észre magukat, hogy mindent együtt csinálnak. Könnyebb volt megosztani azt a semmit, ami bennük lakik, úgy, ha a másikban is ott lakott a másik fele. Mert így talán úgy érezhették, hogy nem kell adni a sajátjukból semennyit sem.

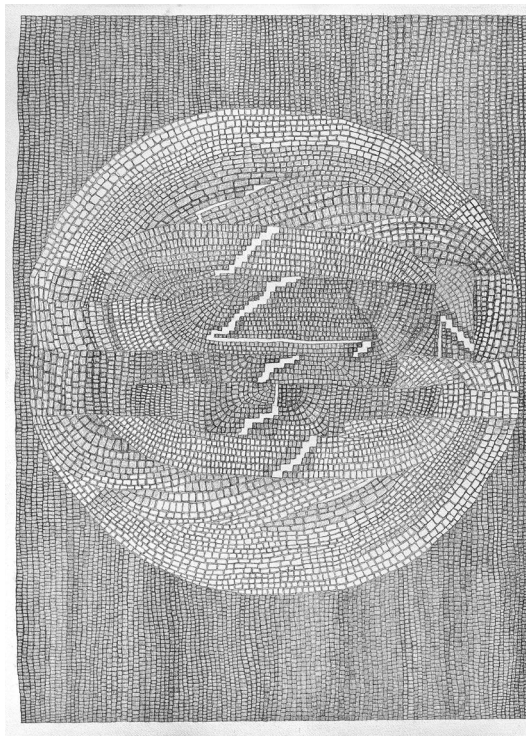
– Milyen kár, hogy nem tudom mégsem megszeretni úgy istenigazából őt! – hümmögött a fiú, és arra gondolt,

hogy talán jobb lenne visszamenni az édesanyjához, a kemence mellé.

– Milyen kár, hogy nem tudom annyira megszeretni, mint magamat... – fakadt ki egy napon a lány a tó mellett, de a vadkacsák nem mondták azt neki, hogy tényleg, ez milyen kár, csak éltek vadkacsaéletüket tovább.

Egy napon rossz hírt hoztak a fiúnak a madarak: azt csiripelték neki, hogy meghalt az édesanyja. Sírt a fiú három napon és három éjszakán keresztül. De a lány olyan szépen nézett rá mindig, olyan megértően, hogy a negyedik napon mégsem érezte már, hogy annyira cudarul egyedül van a világban.

A lány nem várta el, hogy mindent a fiú csináljon meg, maga is szívesen részt vett bármiben, amiben csak tudott. Mégis, nem mozdultak egymás felé, mert attól féltek is volna, kedvük sem volt hozzá.

A Hold titkai

Nem mentek semerre sem, semmire sem, csak most együtt nem mentek semmire, ez volt a különbség. A fiú a királylányával volt elfoglalva, a lány pedig mindig arra gondolt, hogy mikor jön el hozzá a képzetlembeli mesekönyvből az utolsó oldal királyfija.

Telt-múlt az idő, telek és nyarak váltották egymást, lett kicsi házikójuk, amelyben élhettek, kertjük, amelyet ketten gondoztak. Esténként felváltva meséltek egymásnak, utána hol a fiú énekelt altatót, hol a lány. Mindenük megvolt tulajdonképpen, akár boldogok is lehettek volna, mégis, egy reggelen a lány azt érezte, hogy gyengébb, mint amikor lefeküdt aludni. Aztán napról napra gyengébb lett. Nem bírt a fiúval tartani, nem bírt mindent megcsinálni, le kellett pihennie sokszor. Arca sápadt lett, gyorsan, kapkodva vette a levegőt, mintha fulladna. A fiú hozott neki minden nap forrásvizet, szedett neki gyümölcsöket, próbált róla gondoskodni, de hiába, a lány napról napra veszített az erejéből.

A fiú azt hallotta, hogy a falun kívül, a környező hegyekben él egy jószívű varázsló. Azt gondolta, felkeresi őt, és megkéri, hogy segítsen a lányon, bármire képes ezért. Megsimogatta a lány haját, odakészített mellé a kicsi asztalra kancsót, benne vizet, s azt mondta, hogy várjon rá türelmesen, nemsokára visszajön. A lány tekintetével jelezte, hogy érti, amit a fiú mond, utána becsukta a szemét, és elaludt. A fiú még percekig nézte a lányt, ahogy haja betakarja az egyre vékonyabb vállát. Eszébe jutott a kertjük, meg hogy mi mindent csináltak már együtt, mi minden van mögöttük. Eszébe jutott sok minden, de el akarta hessegetni ezeket a gondolatokat, mert segíteni akart, nem csak képzelegni. Becsukta hát az ajtót maga mögött, és elindult a hegy felé.

A varázsló egy sziklahasadékban lakott, és éppen varázsfőzetet főzött gyógyfüvekből. Amikor meglátta a legényt, feljebb tolta csúcsos süvegét, hogy jobban lásson. A fiú tisztelettel köszöntötte őt, majd leguggolt a fémüst mellé, amelyben a varázsló kavargatta egy hosszúnyelű kanállal a főzetét.

– Mondd, mi szél fújt erre téged? – kérdezte a varázsló.

– Beteg a lány, a legjobb barátom – mondta a fiú, mert akkor csakugyan arra gondolt, hogy a legjobb barátja, aki most bajban van.

A varázsló megdörzsölgette az ujján lévő gyűrű követ, aztán azt mondta, hogy a lánynak a szíve

gyengült el, és már nem sok van neki hátra. A fiú elgondolkodott ezen, hallgatott egy ideig, majd megszólalt:

– Nekem úgyis csak fél szívem van, odaadom azt neki, kérlek, forraszd össze a két felet, hadd legyen benne egész – én már eleget láttam a világból.

A varázsló összevonta a szemöldökét, mert ilyen kérést sem hallott még.

– Jól meggondoltad ezt, te fiú?

– Meg. Így lesz jó – mondta, és hozzátette, hogy neki fölösleges így élnie, hiszen úgysem tud senkit megszeretni, az édesanyja is meghalt már rég, tulajdonképpen mindegy, hogy megmarad-e a világban, vagy sem. A lánynak nagyobb szüksége van az életre, azt gondolta.

A varázsló bólintott, a kezét a fiú mellkasára tette, behunyta a szemét, látszott, hogy nagyon erősen gondol valamire. A fiú mindeközben kifehéredett, mint ha elpárolgott volna belőle a vér. Kősziklává vált, a lány ugyanakkor az ágyban színekké, étellel telt meg. Kinyitotta a szemét, felült az ágyban.

– Merre vagy? – hívogatta a fiút, de nem felelt neki senki. – Hol vagy? Gyere, vegyél a karodba, vigyél ki a kertbe, nézd csak, meggyógyultam! – kiabált örömben, de hiába, nem ölelte őt meg senki sem.

A lány elkomorodott, mert valami rosszat sejtett. Azt gondolta, biztosan elege lett a fiúnak belőle is, pedig most azt érezte, hogy úgy hiányzik neki, mint lónak az abrak, s hirtelen azt is megérezte, hogy milyen rossz nélküle.

– Most akkor ki fogja azt mondani nekem, hogy egyet se féljek, majd együtt valahogy megoldunk mindent... – kesergett, mert ő gyakran nem is egyet félt, hanem rögtön kettőt. És azt érezte, hogy ezt a mondatot szeretné még kimondani a fiúnak is, és nem is egyszer, hanem inkább sokszor.

Gondolta, elmegy a varázslóhoz, és megkéri őt, hadd nézzen bele a kristálygömbjébe, hadd lássa, merre lehet a fiú. Szerette volna még egyszer látni őt. Ha elhagyta, akkor is.

A varázsló éppen a lepkéit tanítgatta kötelékben repülni, amikor a lány odaért hozzá.

– Varázsló, varázsló, segíts nekem! – kiabált felé, persze, csak miután illendően köszöntötte őt. – Elhagyott a legjobb barátom. Nem haragszom rá ezért, mert tudom, hogy ő nem tud megszeretni senkit sem, hát engem sem tudott, de nekem mégis úgy hiányzik. Hogy neki én ki voltam, nem kutatom, de azt tudom

már: nekem ő a legfontosabb a világon. Szeretném, ha belenézhetnék a varázsgömbödbe, hogy még egyszer lássam őt.

A varázsló elkomorodott, csöndesen maga elé nézett, aztán előhozta a kristálygömbjét, és a lány elé tette. A lány a kavargó, tejszínű ködben egyszer csak egy szép, fehér sziklát pillantott meg, akiben felismerte a fiút, akit keresett.

– Meghalt volna? – kapta a szeme elé a kezét a lány.

– Nem, nem halt meg, csak kősziklává vált, a kőszikláknak pedig nincs szívük. Nem érez, nem fáj neki semmi, igaz, örülni sem tud.

– És lát engem?

– Nem, nem lát téged.

– De hová lett a félszíve?

– Ott van benned. Így akarta. Azt mondta, nem jó neki félszívvvel élnie, inkább legyen az is a tiéd, neked nagyobb szükséged van rá. Mégis, azt hiszem, hibáztam: nem kellett volna teljesítenem a kívánságát.

– Tényleg nem! – mondta a lány elkeseredetten. – Hogy tehetted ilyet? Végre megtaláltam, akit kerestem, és akkor kősziklává változtattad őt?

– Nem én változtattam, te lány. Ez volt a sorsa. Ti sosem tudátok volna egymást szeretni két félszívvvel. Olyanok voltatok, mint a Nap és a Hold, akik összetartoznak, mégsem találkozhatnak sosem valójában. És mindig csak arra vágytatok, azt becsültétek, ami éppen hiányzott. Amitek volt, azt soha.

– Igazad van, varázsló. De ami most van, még sokkal rosszabb. Mit lehet tennem, hogy ne így legyen?

– Ha gondolod, visszaadhatod neki a félszívét, ennyit tehetsz még. Akkor minden marad úgy, ahogy eddig volt.

A lány erősen elgondolkodott ezen, mert most érezte igazán, hogy milyen az, amikor hiányzik valaki. Ha visszaadja a félszívét, újra vissza fog süllyedni, újra nem fog érezni hiányt, szomorúságot, egyáltalán: érezni sem fog. Megszerette ezt az új életet: fájósan, sajgóan is. De aztán mégis csak azt mondta a varázslónak, hogy tegye vissza a fiú félszívét a helyére.

– Rendben, ám többet utána nem tudok segíteni nektek, tovább nem számíthattok rám.

A lány bólintott.

A varázsló rátette a lány mellkasára a kezét, becsukta a szemét. Ebben a pillanatban a fiú kővé vált teste étellel telt meg, a lány pedig egy parányit sápadtabb lett.

Amikor a fiú meg tudta mozdítani újra a kezét, lábát, integetni kezdett a lánynak, és futni kezdett felé.

– Hát te mit csinálsz itt? – kiabált jókedvűen.

– Én? Semmi különös – válaszolta egykedvűen a lány. – Csak a varázslónak hoztam gyógyfüveket, nemrég szedtem az árokparton. Meg csalánlevelet is – tette még hozzá szemlesütve.

– Értem. Nem megyünk haza? Éhes vagyok. Mintha száz éve nem ettem volna semmit – mondta a legény, megfogta a lány kezét, gyorsan elbúcsúztak a varázslótól, és elindultak hazafelé.

Mégiscsak fontos lehettem neki, hiszen nekem adta az életét – gondolta a lány, de amikor az akkor már előtte lépkedő fiúra nézett, nem úgy tűnt, mintha annak bármi más is fontos lenne az ebédén kívül, így inkább nem szólt semmit, csak próbálta utolérni a hegyről levezető úton.

Amikor hazaértek, a lány ütött-kopott lábast rakott a tűzre, hogy levest melegítsen. A fiú közben a hamut kotorgatta, de teljesen másfelé járt megint az esze, ez látszott rajta. Aztán kiment a kertbe, felnézett az égre: azt nézegette, hogy a felhőkből milyen szép arc rajzolódik ki.

– Felhő-királykisasszony... – mormolta halkan maga elé. Talán az is eszébe jutott, hogy milyen jó lenne szolgálni őt. Aztán a lányra gondolt, és hirtelen elszégyellte magát. Nem nagyon, csak kicsit. – Azt sem tudom, ki ő, mi ő, és már szolgálni akarom? Ej, minek? Miért vágyom mindig másra? Miért érdekesebb nekem mindig az, ami nincs? – Soha ilyen kérdéseket nem tett fel még magának. Ránézett a kezére, s már nem az ifjú legény kezét látta, de amit látott, az sem volt rosszabb. Férfiember keze volt. Ránézett a lányra, s hirtelen azt érezte, hogy megvan a másik félszíve is: benne. S ha elhagyja őt, magából hagy el újra és újra valamit.

Nem ígérhettem nekik örök életet, mert olyat én nem adhatok senkinek. Kiradírozhattam volna az összes királylányt és királyfit körülük, meg még a felhőket is a fiú feje fölül, de ennek meg nem láttam értelmét. Nekik kell megbirkózni az árnyaikkal, felhőikkel, és nem nekem eltüntetnem őket a szemük elől.

Hogy mi lett velük, nem tudom, mert tovább kellett lapoznom a mesekönyvben, hiszen nekem is végig kell járnom az utamat, nem maradhatok melletjük, segíteni rajtuk úgysem tudok. De bevallom, nem merem később sem soha visszalapozni hozzájuk. Félttem, hogy nem találom már ott őket.

„Nem akartam, hogy bezárjanak a mesedobozba”

Beszélgetés Mirtse Zsuzsával

Mirtse Zsuzsa író, költő azon alkotók közé tartozik, akik lényük egészével írnak. Számára az írásnak nemcsak tétje van, de fel is oldódik benne: az évek során mesévé, novellává, verssé vált ő is, önmaga védjegyévé. Kezdetől fogva a személyes valóságát célozva meg, nemigen takargat semmit, sötétkamrában rejtőző árnyakra nyit ajtót, máskor sárkányokkal és lovagkórosokkal méri össze erejét. Mindebből pedig nem származhat más, csakis természetes hangú, karakteres és szerethető szépirodalom.

– *A 2004-ben megjelent első köteted, az Égforgató csodagyűrű egy olyan személyes hangvétellű és gyöngéd iróniával átszőtt beavatásfüzér, amely szellemi alapvetésében és több motívumában is a magyar népmesekincsre épül, mégis attól független mesevilág bontakozik ki benne. Milyen útravalót kaptál a népmeséktől?*

– Amikor először találkoztam népmesékkal, babszemnyi kislány voltam, s olyasféle örömet találtam bennük, mint amikor erdőt jár az ember. Titkos, izgalmas világ volt, tele varázslattal, félelmes is, vonzó is. Eszemben sem volt kifilézni, elemezni őket, egy gyerek szerencsére ilyeneket még nem művel. Talán bátorítást kaphattam tőlük. Hogy a legkisebb, a legnyiszlettebb is be tudja járni az útját, nincs rosszabb esélye, mint a nagyobbaknak, erősebbeknek. Az arányérzékem kialakulásában is segíthettek – legalábbis remélem.

Amikor nagy volt bennem az összevisszaság, megnyugtató volt látni, hogy a mese mindig a rend felé halad, nem a szétesés felé. Ez elég imponáló cél volt nekem. Tettszett az is, hogy nem a napi problémákról szóltak, hanem heroikus feladatokról, emberfeletti küldetésről: elrabolt királylányokat kel-

lett kiszabadítani, sárkánnyal viaskodni. Ez sokkal érdekesebb volt, mint az, hogy a csöppnyi mesehős megmossa-e este a fogát, vagy sem, vagy hova tűnt el éjszaka a zoknija. Ezek fontos kérdések napi szinten, de főleg az ágyvégi meséléseknél, amikor mama megpróbálja kimesélni belőlem a napi nyugjeimet, közben együtt vagyunk, és ő átsegít az éjszakába. A könyvbe zárt meséktől kislányként is többet vártam.

Megviselt, ahogy a sárkánnyal elbántak, mert én is hajlamos voltam a sárkányban valamiféle óriásállatot látni, állatot bántani pedig főbenjáró bűn. Később értettem meg, hogy a sárkány a szimbolikus rossz megtestesítője, a rosszal pedig nem szabad alkudozni, hanem az összes „fejét” le kell vágni. Igaz, újraszületik, mint minden az egyetemes körforgás rendje szerint.

Szerettem nézegetni az illusztrációkat is – talán akkor rögzült bennem az, hogy illusztrált könyveket szeretnék majd egyszer. Látnod, most, hogy ezekről beszélgetünk, világossá válik a magam számára is sok dolog, amit előtte csak tudomásul vettem. A királylányokat gyönyörűnek találtam, s persze, én is királylány szerettem volna lenni, akiért valaki majd

Fotó: Nerpel Nikolett

élete kockáztatásával megküzd, aki megszabadít – hogy mitől is, arról fogalmam sem volt. Azt hiszem, fél lábbal még most is a mesekönyveimben állok.

Aztán újra magához vonzott a népmesék világa, olyannyira, hogy a szakdolgozatomat is népmesékből írtam. *A régi hitvilág maradványai az ungi magyar népmesékben* – ez volt a címe. Faltam a szakirodalmat: Berze Nagy János, Solymossy Sándor, Róheim Géza, Diószegi Vilmos kötetei voltak akkor a legfontosabb olvasmányaim. Később, amikor már meseírással is foglalkoztam, nem törekedtem arra, hogy másoljam a népmeséinket, nem továbbírni akartam őket, hiszen egy több ezer éves közösségi alkotással nem lehet egy ringbe szállni – ez nem lehet cél, és hiú ábránd is lenne. Az én meséimben is vannak királyok, sárkányok, mert könnyebb rajtuk keresztül beszélnem engem érdeklő dolgokról, de a saját világomat írom, a saját küzdelmeimet. A rend helyreállítása felé indulnak az én hőseim is, ám ez nem mindig sikerül nekik, ahogy azt sem tudom megígérni, hogy a mese végére megtalálják azt, akivel egész életre szóló szövetséget köthetnek. Sokszor nem találják meg, mert nem

Mamám karjában

elég érettek hozzá. De talán felismerik magukban, hogy mi dermeszti kövé őket, miért nem tudnak előrelépni, miért csak toprognak. Örök életet sem adhatok nekik, ahogy az örök együtt maradás ígését sem. Bizony, megesik, hogy elveszítik egymást. Valamint nem is mindenkinek az a sorsa, hogy hagyományos értelemben véve párban élje le az életét. De mozgásban vannak, elindulnak. Ahogy magammal kapcsolatban is a mozgást tartom fontosnak. Ha baj van, lépjek! Bármerre. Csak akkor találkozhatom az utam mentén a segítőimmal, ha kilépek a karosszékekben való tespedésből és a falrepedés-nézegetésből. Ha elindulok. Nem arról beszélek, hogy lépünk ki mindenből, ami éppen nem megy akadálytalanul, mert ez is csapda. Elbukom? Sebaj, majd húzok új lapot. Ez így nem jó szemlélet. Megtettem-e mindent azért, hogy sikerüljön? Ha nem, ha csak kiólálkodom a helyzetből, s utána újabb és újabb lapokat kérincselek a sorstól, akkor nem fejlődöm, akkor ugyanabban a mó-

kuskerékben tekergek, csak a hátér, a díszlet változik. A mesehős mindent megtesz azért, hogy beváltsa azt, amiért útnak indult, hát tegyek meg én is mindent. Vagy legalábbis törekedjem rá. Ezt elég későn ismertem fel, sajnos.

A királynőim lehozta a földre, nem hagytam toronyszobájukba zárva. Az borzasztóan unalmas, ha csak szempilla-rebegtetésre ítélem őket, abban bízván, hogy úgyis jön a megszabadító, aki feltölti a semmilyen életüket tartalommal, hiszen mindenért, ami két ember között kialakulhat, tenni is kell. Nekik is. Egyébként sorvadás és pusztulás az útjuk. Aztán egy ködös „mondjuknovemberi” délutánon arra is rájöttem, hogy nem szorongathatom magamhoz életem végéig a kiscipőmet, játékkoronámat, tündérszoknyámat, hanem fel kell nőm, úgy istenigazából. Hű, de féltem ettől... Arra gondoltam, hogy talán a meséim majd segítenek ebben. Szerettem volna kimesélni magam a gyerekkoromból, s átmesélni magam a felnőttkor-

ba. Ami nem is olyan borzalmas, ahogyan azt én gondoltam. Ha a babaszobámat akarom tartósítani, kimaradok egy halom élményből, amit csak a felnőttkor adhat. És ezzel vissza is tértem a mesék egyik eredeti feladatához: hogy átsegítsék az egyik korszakból a másikba a küszöbön álldogáló embereket. Azt hiszem, túl sokáig álldogáltam így is ezen a küszöbön. Ennek a számvetésnek a kötete lett az *Égforgató csodagyűrű*.

– *A választad hallgatva, nem véletlen tehát, hogy jóval több királynő szerepel ebben a füzében, mint király vagy királyfi. A mesei alaphelyzet a hagyományból ismerős: az ég elveszítette kékségét, csillagait és Napját. Ahhoz, hogy visszaálljon a világ rendje, az Égforgató csodagyűrűben a Varázslónak kilenc kapun kell belépnie, maga mögött hagyva a kételkedés, a félelem, a hiúság, az önzés, a sértődékenység, a hazugság, az álomtalanság, az idő és a varázstalanság sárkányfejét. Az első hat fogalom egy-egy tulajdonságot jelöl, de azt hiszem, az utóbbi három magyarázatra szorul.*

– Egyetlen királynő és egyetlen királyfi van valójában, csak különféle alakváltozatokban jelennek meg. Hogy miért azok voltak akkor az én sárkányfejeim? Nyilván azokat a problémákat tartottam legérvényesebbnek akkori-ban a saját életem szempontjából. Mindenki más sárkányfejekkel küszködik, mindenkinek más akadály állja az útját. De nem nagyon figyeltem én kifelé, miközben írtam. Magammal akartam valamit kezdeni.

– *Fontos kiemelni, hogy az Égforgató csodagyűrű nem egyszerűen mesekönyv, hanem egy gyönyörű kiállítású kötet, amelynek*

illusztrációit Jankovics Marcell készítette. Mit gondolsz író és illusztrátor közös munkájáról?

– A mesekönyv kiadására Méry Gábor, a Méry Ratio Kiadó vezetője vállalkozott. Az ő nagyvonalúságának köszönhető, hogy ilyen kiállítású könyv születhetett. Jankovics Marcellt régebről ismerem kulturális körökből, valamint a Magyar Művelődési Társaság elnökségéből – Méry Gábornak pedig barátja és kulcsszerzője volt. A *Mesék Mátyás királyról* című kötet képeit Jankovics Marcell készítette, s számomra ez alapmű volt illusztrációs szempontból: tettsett a részletgazdag, ötletesen felépített, asszociációkkal és képi idézetekkel teli vizuális világa, a rengeteg apró felfedeznivaló, amit a képekben elrejtett. Gábortól megkérdeztem, hogy lát-e esélyt arra, hogy őt kérjük fel a kötet illusztrálására.

Megjelenés után is számos szerencsés dolog történt ezzel a kötetrel. Amikor egyik ismerősöm, Koppán Szilvia (akivel éppen az idő tájt barátkoztam össze egy nyelvtanfolyamon) meglátta a kész kötetet, arra gondolt, hogy milyen jó lenne eljuttatni a Párizsi Magyar Intézetbe. Megkereste a vezetőséget, az Intézet pedig helyet adott a kötet bemutatásának: az illusztrációkból kiállítást rendeztek, néhány mesének a francia fordítása is elkészült. Vincze László szentendrei papírmerítő mester sorozámozott művészkönyvet nyomott belőle, merített papírra, félasztalnyi méretben, valódi bőrkötéssel, rézcsattal. Megvalósult az, amire kislánykorom óta vártam: lett egy igazi varázskönyvem!

Az író és az illusztrátor munkájáról azt gondolom, hogy egyformán fontosak. Minden köte-

Fotó: Nerpel Nikolett

tembe kerültek képek. Az első verseskötetembe (*Idő és mérték – Szabálytalan versek*; Napkút Kiadó, 2010) a kiadója, Szondi György, a másodikhoz (*Kondenzcsík – Főbenjáró versek*; Méry Ratio Kiadó, 2011) pedig Méry Gábor készített felvételeket. Gábor felvidéki magyar ember, nemcsak kiadóvezető, hanem fotóművész is. Repülőre ült, és felment Felvidék és Magyarország fölé olyan pontokra, ahonnan nem látszanak a határok, s onnan fotózta be a tájat, az égből lenézve. Onnan pedig a növénytakaró és a táj egyben tartja azt, amit mesterséges határokkal szétválasztottak. Olyan szép üzenet ez... A harmadik verseskö-

tetembe (*Sötétkamra – Előhívott versek*; Magyar Napló Kiadó, 2013) S. Horváth Ildikó grafikusművész rézkarcai kerültek. Megjelent egy szórakoztató, humoros írásfüzér is, mert szerettem volna ezt az éneket is megmutatni. Ez a *Fogadó a Négy Macskához* című kötet volt (Ciceró Kiadó, 2010), Buzay István grafikusművész rajzaival. A most készülő mesekönyvemnek pedig Békés Rozi grafikusművész lesz az illusztrátora.

– *Ha jól emlékszem, tavaly különös felkérést kaptál: megkerestek egy belvárosi általános iskolából, ahol a gyerekekkel irodalomterápiás foglalkozássorozat keretében dolgozták fel az Égfgorgató csoda-*

Szeretek az író társaim között lenni. Ez a kép Iszkázon készült 2013-ban, Nagy László szülőházának kertjében. A képen Berta Zsolt és Hegedűs Imre János író drukkol nekem.

gyűrűt, és arra kérték, hogy légy jelen az utolsó foglalkozáson.

– Óraadó tanárként negyedik éve tartok kreatív írás és kortárs irodalom kurzust a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Karának biblioterápia képzésén. Az egyik hallgatóm, Szommer Edit, aki ma már végzett biblioterapeutaként dolgozik, ennek a mesekönyvnek a nagy mesefolyamát, *A kilenc sárkányfej meséjét* dolgozta fel biblioterápiás módszerekkel, gyerekcsoporttal. Az utolsó foglalkozásra elhívtak engem is, hogy megismerkedhessem a gyerekekkel. Hetek óta ezzel a mesefolyammal foglalkoztak, a táblán ott volt a kilencfejű sárkány, a gyerekek nyakában a kilences alakú varázskulcs, pontosan úgy, ahogy a mesekönyvben olvasták. Mertek beszélni a saját szorongásaikról, féltreírásokról, megnyíltak előttünk. Működtek a mesék...

– Van-e összefüggés a mesekötet megírása és aközött, hogy

2000-től 2012-ig a *Süni ökológiai gyermekmagazin* főszerkesztője voltál?

– Nyilván minden mindennel összefügg a mélyrétegben. Főszerkesztői feladataim a napi munkám gerincét adták, a meseírás pedig írói pályám első szakasza volt. Emlékszem, első „könyvemet” még kézzel írtam – lehettem vagy tizennégy éves. Gondos, cikornyás betűkkel róttam tele az oldalakat, az írásokhoz rajzokat is készítettem. Indás-bindás, szövevényes, kusza rajzok voltak ezek, inkább lélektérképek, csak a magam szórakoztatására készítettem őket. Mai szemmel nézve a szöveg borzalmas volt, de akkor nagyon elégedett voltam vele. Félttem, hogy nem tudom átmenteni az örökkévalóságba a könyvet, így a képes oldalakat gyertyaviasszal kentem át, hogy legalább az elázástól megvédjem őket. Ma is megvan az a könyvecske, az volt a nulladik kilométerkö. Azt nem gondoltam, hogy az írással bármit is lehet kezdeni, s mert kiskoromtól

zongorázni tanultam, gondoltam, majd zongoratanárnő lesz belőlem. Az olyan rendes hivatás, szakma. A klasszikus zenén kívül nem ismertem semmi mást, édesapám is operát hallgattatott velem (a legnagyobb bánatomra), és sokszor úgy éreztem magam a velem egykorúak között, mint egy marslakó. Aztán szerencsére máshogy alakult az életem, így a zongorázás csak hobbi maradt. Egy boldogtalan zongoratanárnővel kevesebb lett a világban. Ma már biztos vagyok abban, hogy az nem lett volna jó út számomra. Szavakban gondolkozom a világról, nem hangokban, bár a zeneiség, a ritmus fontos nekem – talán ezért vonzodom a kötött formás versekhez is. Felnőtt életemet tanárként kezdtem, de hamar rájöttem, hogy nem vagyok hagyományos értelemben vett tanárember sem. Szeretek mesélni arról, amit tudok, ami izgat, amiről mondanivalóm van, szívesen állok emberek elé, tartok rendező irodalomórákat, de az iskolai keretek szűkösek voltak. Közben már publikáltam kisebb-nagyobb írásokat újságokban, magazinokban, de ezek még nem szépirodalmi alkotások voltak, inkább tárcák, szösszenetek, próbálgattam a szárnyaimat.

Aztán – talán 1999-ben – kapcsolatba kerültem a Magyar Televízió *Hetedhétfő* című műsorának egyik szerkesztőjével, aki egy meseírással alkalmas embert keresett – egy évig dolgoztam velük. Ötperces meséket írtam hétről hétre, jó ujjgyakorlat volt. Ekkor már külsősként dolgoztam a Természet magazinnál is, ott interjúkat készítettem, a gyerekvotát vezettem, abba meséket is írtam, a magazinba pedig a természethez valamilyen szinten kapcsoló-

dó – elsősorban kultúrtörténeti – anyagokat. Kisebb, helyi televíziók is megkerestek már, mert talán érdekes volt számukra egy nő, aki egy halom állattal osztja meg mindennapjait, mellette pedig ír.

Később felmerült az ötlet, hogy a felnőttlap mellett jó lenne egy gyereklapot is beindítani, pontosabban: újraindítani. Ez volt a Süni magazin. Felkértek a főszerkesztői poszt betöltésére, és én gondolkodás nélkül elvállaltam. Nagy szaktudású emberekkel dolgozhattam együtt, botanikusok, zoológusok, természetvédelmi szakemberek, csillagászok voltak a munkatársaim. Sokat tanultam tőlük. Nekem a hajót kellett irányítani, összefogni a tudásukat, vezetni a szerkesztőséget, nyilatkozni, szerkesztői bevezetőket írni, pályázatok tartalmi részével foglalkozni, tematikát kitalálni. A Süni igazi sikertörténet lett: tízezer példányban nyomott, országosan terjesztett, exkluzív kivitelű gyermekmagazinná fejlesztettük fel, Prima Díjat is kapott, mind a szakma, mind a közönség elismerte és szerette. Sajnos támogatási nehézségek miatt 2012-ben fel kellett függeszteni a működését. S hogy kérdésedre érdemben is válaszoljak: talán úgy függ össze a Süni magazin és a mesekötet, hogy abban a korszakomban lettem kész a megmutatkozásra. Előtte eléggé zárt, befelé forduló életet éltem, kerestem a helyem, az utam, aztán a kétezres években beindult minden, hirtelen fényre akart kerülni mindaz, amit odáig csak odabent őrizgettem.

– „Ahogy nőtem, rájöttem, hogy a mese az a műfaj, amiben igazán otthon érzem magam. Bármibe fogok, előbb-utóbb mese lesz belőle. Ezt a csomagot kaptam a jóisten-

Ez a kép is Iszkázon készült, játékos erősszemérés történik éppen.

A háttérben Nagy Gábor költőtársunk mulat rajtunk. (2013)

től, s én örömmel fogadom el, hogy ebben kell alkotnom” – mondtad egy interjúban még első köteted kapcsán. A pályád mégsem egészen így alakult: öt verses- és prózaköteted jelent meg azóta. Mi térített el a meseírástól?

– Ha el akarnám viccelni, akkor azt mondanám, hogy a nyughatatlan vérem. De ez leegyszerűsítés lenne, és így nem is igaz. Nem akartam, hogy bezárjanak a mesedobozba, ami nagyon komfortos tud lenni, de éppen ez a veszélye is. Meglesz a kis cetlid, ez könnyűvé teszi a beazonosításoadat, ugyanakkor be is zár. Egy idő után fulladni kezdtem benne. El kellett hagynom jó időre a mesét, hogy kedvem legyen majd egyszer visszatérni hozzá. Nem akartam rutinból csinálni, mesegyárrá válni, mert annál sokkal fontosabb nekem. Tavaly éreztem azt, hogy megint a mesék kezdenek izgatni, de ahhoz, hogy visszakanyarodhassam hozzájuk, végig kellett járnom számos más belső erdőt, tájat is. A mesekönyv után egy kisprózákat tartalmazó kötetet írtam, amelynek a címe *Lovagkór*

– *Kegyetlen játék nemekkel és ige-ekkel* (Méry Ratio Kiadó, 2007) lett. Az már szigorúan felnőtteknek szólt.

– „...ez a szomorú és tényleges helyzet: olvasom *Mirtse Zsuzsa, e (jelenleg még) nemcsak számomra ismeretlen szerző könyvét, és mélységes szégyenkezéssel látom: bizony, így kellene írni. Így, ennyire mívesen, ennyire kegyetlenül, ennyire pőrén... Persze, ehhez nő kellene lenni. Vagy embernek. Vagy fene tudja, minék*” – írta a kötetéről György Attila csíkszeredai író. *Hadd idézzek a kötetből, másképp aligha érzékeltethetném, hogy mennyire szórakoztatóan írsz. Elsőként a Lovagkor című etűd alcímét: „Kiben is Júlia elmélkedik az ratio és az gerjedelem különbözőségéről, kik is csatározának őbenne egymással, mikoron jó borokat eliszogatván egyéb vitézekkel elméje ugyan-csak elhomályosodik vala.” Másodikként pedig ezt a „definíciót”: *A lovag erények gyűjtőhelye. Árvák és nők oltalmazója. Földi örömkre fogékony vitéz, aki, ha kell, a halált is megveti. A lovag front-**

hatás és kedvezőtlen csillagállás alatt hajlamos a kicsapongásra, léhaságra. Rabol, fosztogat, ha nem látják. Ha látják, gyakran akkor is.” A soraidból kitetszik, hogy az (ön)iróniában több a szeretet, mint a kegyetlenség. De hogyan lett a Lovagkorból Lovagkór?

– Szójáték volt, de rettenetesen büszke voltam magamra, amikor kitaláltam. A lovagi kódex (nők és elesettek védelme, egyház és hűbérúr szolgálata) szép idea volt, betartására sokszor már maguk a lovagok sem voltak napi huszonnégy órában képesek – az én írásaim hőseinek/antihőseinek pedig rogyadozik a térdük jellemhibáik súlya alatt. A kötet megírása nem légből kapott ötlet volt. Akkortájt olvastam Esterházy Péter *Egy nő* című kötetét, és eléggé viszketni kezdett a tenyerem tőle. Szemtelenül jól megírt könyv, mégis zavart az, hogy még mindig úgy lehet nőkről írni, mint a vágóhídi állatokról: gusztusos comb, felsál, nyakasorja, 50-60 kiló élő hús a hentespultban, a farkasétvágy csillapítására szánt, egyszer

használatos eledelek. Ez szerintem így egyáltalán nem vicces. Még mindig itt tartunk? És ez a humorforrás? Igen, a stílusbravúr miatt mégiscsak az volt, olvasás közben sokszor elnevettem magam. Arra gondoltam, hogy dohogás helyett inkább írok én is egy könyvet, a magam olvasatát, amely nem arról szól majd, hogy ez mennyire bosszant engem, hanem inkább tükröt tartok, és ugyanolyan hidegvérrel, szórakoztató érzéketlenséggel és kíméletlenséggel írok majd a férfiakról, hiszen nekem is szabad. Nem? De. Így elkezdtem a képzeletbeli nagyítóm alá tenni néhány férfitípust, miként a bogarakkal szokták. Abban maradtam magammal, hogy kizárólag jellemhibák kerülnek a görcső alá. Ítélni nem akartam, csupán megmutatni, felmutatni jelenségeket, karaktereket, leleplező viselkedéseket. Kisszerű és nagyszerű lovagokat. Lovagkórosokat is, és ellenpontozásként olyanokat is, akik előtt megemelem a kalapot. 153 változó terjedelmű kispróza született.

– Jankovics Marcell remek tusrajzai illusztrálják a kötetet, szellemdús iróniával ábrázolva a lovagkórban szenvedő férfiakat. A címlapon egy fekete szárnyú, gorgófejű sudár nőt látni, leengedett, véres karddal a kezében, aki egy levágott spártai katonát néz fölényes mosollyal, s a kötet első és utolsó írásának címe: Salome ajtót nyit; Salome elköszön. Végig ezt a vonalat tartottad következetesen?

– Á, dehogy! Írás közben átrendeződtek bennem a hangsúlyok: az általam kitalált érzéketlenséget hamar felváltotta a megértés, a pazarul megtervezett nőstényördög szerepet felszívta a bennem valóban lakó, egyáltalán nem tökéletes (sem hidegvérű) emberből. A témák is bővültek: több írás született az édesapámról is, a ketőnk dinamikus változó, feszültségekkel terhes viszonyáról, de az egyik írásban – *Három szín* – még a szülőföldemmel való kapcsolatomról is írok.

Amikor ez a darab megszületett, tudtam, hogy a könyv már a saját útját járja, s legalább annyira szól már rólam is: a kötődéseimről, a fontos tájaimról, az elvesztéstől, a veszteségektől való szorongásaimról. Azt hiszem, ez a kötet áll hozzám ma is legközelebb.

– A Lovagkór egyes darabjai igen könnyedek, élvezetesek, ugyanakkor tényleg művesek is, elég csak néhány etűd címét felidézni: Virágkötészet bilinccsel és selyemzsinórral; Hazudtam gyönyörű önmagam; Hidegzuhany, tört jéggel; Aranyeső Danaéra; Rajongásaim fogyó természetrajza, és így tovább. Nemcsak a képszerű, verebtesen megszólaló címek utalnak rá, hanem maguk az etűdök is, hogy

Három szín

Otthon vagyok benne. Ismerem buckáit, lankás tájait, alföldjét, ami, valljuk be, ha odafentről nézzük, lehet, hogy tényleg unalmasnak tűnik, de én sosem odafent vagyok. Endemikus fajok vannak, úgymint sóballa, magyar kökörös csipke, rákosi csenkesz, bakszarvú lepkeszeg, keleti gyertyán, sárgás habszegfű és szirti pereszleny, pilisi len, magyarföldi husáng, tornai vértő, magyar vadkörte és (magyar) méreggyilok, no meg a tiszai ingola (*Eudontomyzon danfordi*) – van, aki e beszédet nem érti még? Jó ott nekem. Éppen jó a szepesi várrom, a kékkúti savanyúvíz-forrás, és hát Zebegény, ott megvan még az a hely. Tudom, mikor látogathatók a templomai, hová érdemes betérni az út mentén, és nem zavar, ha az idei bor nem sikerült úgy. Nehéz ételei vannak, nehéz sorai, sok fog beletört már az idők során. Mégis a büszkeségét, azt szeretem a legjobban. A végvári vitézeit, a köveket a lábam alatt, meg a hetedik strófát Tinóditól, azt különösen. Tudom az utcák nevét (milyen jó, hogy nálunk nem számozottak még!), és örülök, hogy nem sikerült a főtereit végképp tönkretenni. Ő a minden, trikolór. Már akinek ez mond még valamit. (Részlet a *Lovagkorból*)

ezt a prózát költő írta, mert az írássáidból hiányzik a cselekmény, lelki térben játszódnak, bátor és kifejező asszociációs gondolatfűzéssel élsz bennük, a hőseidnek egyedien pontos jellemrajzát alkotva meg így. A Lovagkór megelőlegezte benned a költőt, vagy már korábban is írtál verseket?

– Amennyiben a vers el tudja engedni a történetet, és inkább hangulatok, nehezen megfogalmazható lelki tartalmak megmutatását, átvilágítását tekinti elsődlegesnek, úgy nyilván lírai alkat vagyok. Az érdekel, ami két bilentyű leütése között van. Igen, nemcsak a *Lovagkór*, hanem már az *Égforogató csodagyűrű* előtt is írtam verseket, csak nem akartam publikálni őket. Akkor szerettem volna már verseskötetet, amikor a versek nemcsak önálló szigetként kerengtek, hanem össze is rendeződtek a fejemben.

– Három év alatt három versesköteted jelent meg, előtte és utána is más műfajban alkottál, mintha számodra a költészet nemcsak eltérő megszólalási és gondolkodásmódot jelentene, hanem külön létállapotot, ami egy életszakaszban meghatározott. Jól látom ezt?

– Igen, jól látod. Az első verseskötetet volt csak nehéz elengedni, a másik kettő már követni akarta az elsőt. Főleg a *Sötétkamra* akart erősen kibújni belőlem. 2013-ban, Könyvhétre jelent meg. Az előző évben (miközben már a *Sötétkamra* verseivel foglalkoztam) omlott össze a már említett Süni magazin. Ugyanabban az évben lesérült a jobb kezem is, begipszelték könyékig. Emlékszem, egy nyomógombos telefonon, bal kézzel írtam útközben a verssorokat, mert sokat voltam úton, bal kézzel pedig nem tudtam írni a kis

füzetembe, amelyet amúgy mindig magamnál tartok. Prózát írni így nem lehet, szerencsére akkor versekkel volt tele a fejem.

A gyermekmagazin összeomlása mind egzisztenciális, mind önértékelési szempontból törést okozott. A *Sötétkamrát* még megjelenésig végigvittem, de utána más feladatok töltötték ki a napjaimat: rendbe kellett tennem a széthullott

Jankovics Marcell illusztrációja
a *Lovagkórból*

életemet. Összeszorított foggal hallgattak bennem a múzsák – s én velük együtt hallgattam. Magáncélra írogattam törmelékeket, de azokat nem közlésre szántam, nem kezdtem velük semmit. Dacos voltam. Nem akartam közölni semmit a világgal. Sok száz sor hever szerte és szana abból az időszakból, de nem engedtem verssé rendeződni őket.

Aztán, amikor azt éreztem, hogy kezd elhatalmasodni a bennem a sötét, elegendem lett ebből. Arra gondoltam, amit a növényeimtől tanultam: ha életben akarsz tartani, gondozd, és tedd ki a fényre. Ezt próbáltam tenni magammal is. Voltak segítőim is,

egyedül nem tudtam volna visszarángatni magam. Közben a felszínen persze sok mindent csináltam: a Magyar Katolikus Rádióban a Magyar Téka című kortárs irodalmi műsort vezettem, egy évig a Koszorúk című irodalmi emlékműsort is, köteteket gondoztam (éppen a Magyar Napló Kiadónál), esteket moderáltam. Abban az időben kezdtem biblioterapeutákat is tanítani. Ezeket a felkéréseket mind megbecsültem, mégis hiányzott valami. Az, hogy ne csak külsőként, hanem lehessen újra igazi medre az életnek. A mélyrétegben komor hiánnyal éltem.

Aztán 2016-ban dr. Hóvári János, a Magyar Alkotóművészeti Nonprofit Kft. akkori főigazgatója lehetőséget adott arra, hogy kipróbálhassam magam egy igazán inspiráló és tartalmas munkakörben: művészeti tanácsadó lettem, jelenleg is ez a munkám. Az irodalmi vonatkozású feladatokat bízta rám. Örökké hálás leszek neki ezért. Beindítottunk egy alkotóművészeti szalont, a Zrínyi-emlékévet feltöltöttük irodalmi programokkal, írókonferenciákat szerveztem, partnerkapcsolatba léptünk az Írószövetséggel és a Magyar Napló irodalmi folyóirattal, és most is tele vagyok tervekkel. S milyen különös: ahogy újra volt medre a mindennapjaimnak, néhány hét múlva felemelkedett a „zsilip” is bennem, ömleni kezdtek újra a betűk, sorok, és fényt akartak. Először novellákat írtam, majd feltörték újra a mesék.

– „*ahová hívlak, ott sötét van, / nedves, omlékony világ / (körbefon, szorít rajtad.)*” (Foszló lepedők) – *ez áll első verseskötetedben, az Idő és mértékben. A legutóbbiban, a Sötétkamrában pedig ezt*

Mécsesgyújtás Csoóri Sándor emlékére (2016)

olvashatjuk: „...ahhoz, hogy meg-
értsd, / mi is az a sötét, / ott kell
élned, / veled” (Utolsó élő kertem).
Azt hiszem, ezek az idézetek jól
kifejezik a verseid alaptónusát,
amelyekben a Lovagkőből megis-
mert humor ritka vendég. Mintha
megfordultak volna az arányok.
A versbeli a sötétségben, a sötét-
ségből beszél, amely „körbefon,
szorít”. Mivel azonosítanád vagy
rokonítanád ezt a sötétséget?

– Ha ezt én pontosan tudnám...
Persze, mondhatom Jung nyomán,
hogy ez az „Árnyék” az énünk
sötét oldala, a tudattalan részünk,
az emberiséggel egyidős archetí-
pus, álmaink, mítoszaink, meséink
állandó szereplője. Sokszor érzem
azt, hogy írás közben kapcsolat-
ba tudok kerülni „veled”. És hogy
ilyenkor valamiféle közvetítő va-
gyok. Jó, ez így fellengzősen hang-
zik, valamint túlzás is, mégis ér-
zek valamit magamban, amit nem
tudok kontrollálni, felügyelet alatt
tartani. Főleg versírás közben ér-
zem ezt. Én is hozok néhány sort,
az *Álomidő* című versem záró so-
rait: „Emlékeink, mint medvének
a lánc. / Bármilyen alakot öltünk,
/ felismerjük egymást, / menekülni
nincs már hova. / A fiókban kin-
csek és kacatok között / soha el

nem küldött levelek / gyűlnek egy
dobozban, / mellettük tőr. / Ke-
zemet szúrom át / a bábu helyett,
aki lettél, / ha eljön a hajnal, az
álomidő.” Igen, ezek csakugyan
nem túl vicces gondolatok.

– Amikor szellemes alcímeket
választottál a köteteidhez (Idő és
mérték – Szabálytalan versek; Kon-
denzcsík – Főbenjáró versek; Sö-
tétkamra – Előhívott versek), pusztán
a játékosság munkált benned?

– A *Kondenzcsík – Főbenjáró
versek* című kötetemnél az jutott
eszembe (sokat nézegetem az eget,
egyik kedvenc tevékenységem),
hogy a kondenzcsík egy olyan
firka az égbolton, amely tökélete-
sen jelképezi az ember mindent
meghódítani akaró törekvését, fék-
telen hatalommániáját. Abban a kö-
tetben a birtoklás érdekelt. A *Sö-
tétkamra – Előhívott versek* című
verseskötetben a lélek eldugott,
nem bejárt részeit szerettem volna
körbetapogatni. Ha egy emeletes
háznak képzelem el az embert,
amelyben vannak lakások, közle-
kedőfolyosók, pincék, padlás, ak-
kor működik jól a rendszer, ha
mindegyik helyiséghez hozzáfé-
rek, ha a közlekedőfolyosókat is
szabadon tartom, és a pincékbe
is be tudok menni. Valamint van

vészkiárat is, ha kiüt a tűz. Min-
den lélek tartalmaz „sötét” kam-
rákat, amelyeket nem szellőztet át,
a csuda tudja, mi porosodik ben-
nük. Ám a sötétkamra a filmelőhí-
vás színhelye is, teremtő helyszín.
Attól függ, mit látunk meg benne.

– „Az idő és a sorsok mögött
állnak, / lámpások és bóják, / évák,
anyák Mária-arccal, szeretők, / tör-
téneted, / arcuk a teremtés egyik fele,
/ bármerre
lépsz, futsz, menekülsz, / tudd, az
élet előtt és a halál után / minden
kapuban, minden kikötőben, / árok-
parton és temetőben – / ugyanaz
a nő áll” (Éva-arcok). A „teremtés
öntőformája” (Földanyák), a női
elv – nem a nőiesség, hanem a lé-
tezését átható női princípium –
visszatérő, karakteres jegye és tár-
gya a verseidnek. Ezekben a dara-
bokban is azt az eredendő Rendet
keresed, mutatod fel, mint amiről
a népmesékkel kapcsolatban be-
széltél?

– Nő vagyok, így nyilván fog-
lalkoztatnak a női archetípusok.
Mindegyikből keveredik belénk,
nincs vegytiszta ember, képlet,
ahogy a meséink összes szereplője
is bennünk lakik egy kicsit. Az
a bizonyos „rend” pedig tőlünk
függetlenül létezik, így érdemes
megtalálni: belesimulni, elfészke-
lődni benne.

– *Szembetűnő verseidben az an-
tik, kivált a görög mítoszok jelen-
léte is. Ez különös, archaikusan
mértékadó szilárdságot kölcsönöz
a darabjaidnak.*

– Számtalan műzsája van egy
írónak. Sokszor azt érzem, hogy
az előző sor, szakasz is az. Hogy
a leírt szó felébreszt bennünk évek
óta szunnyadó, elásott képeket,
emlékeket. Gondoljunk bele, hogy
agyunk hány képet rögzített szü-
letésünk óta! A zöméről nem is

tudjuk, hogy megjegyeztük. Azt hisszük, hogy a Felejtés folyójában úsznak, pedig nem így van ez. Csak lapulnak, várnak – gyakran rombolnak is odabent. Aztán (talán ezt a pillanatot nevezhetjük ihletettnek), ha szerencsém van, egy bizonyos pillanatban elő tudok hívni olyan érvényes képeket a sokmilliárdnyi megőrzött, tárolt, öntudatlanul archivált kép közül, amelyekkel akkor kezdeni tudok valamit. Ilyenkor már működni kezd az asszociáció is. Minél tágasabb körből tudom hozni az asszociációimat, annál nagyobb lesz a játéktér. Meglátok egy pipacsmézőt, s rögtön beúszik a képbe Perszephoné is, valamint mindaz, ami hozzá kötődik bennem. A pipacs eltávolodik a pipacságától, és kapujává válik valaminek, amihez nehezen fértem hozzá előtte magamban. Ezek különleges pillanatok. De hümmögnék, ha valamelyik versemet nekem kellene tanítanom, elemeznem.

– „Nappali gyertyát gyújtok magamnak. / Nem halt meg senkim, mégis temetek / minden áldás nélküli órát. / Az emlékezés kulcsa eltört, / úgy őrizlek, mint száradó ruha / a kötél nyomát.” Filip Tamás jegyezte meg egyszer, hogy a verseid háttérében (és gyakran a homlokterében is) finom és beazonosíthatatlan veszteségélmény húzódik, és teremti meg önmagát újra és újra. Ezzel szerintem szorosan összefügg, hogy a legtöbb költeményedben megszólítasz valakit, vagy párbeszédet folytatsz valakivel, akit szintén nem nevezel meg.

– Írás során (kiváltságos helyzet!) azt mondom el, amit és amennyit közölni szeretnék magamról. Főleg a vers szubjektív lélekfénykép. S igen, valahol a legérdekesebb megmaradása is annak a 21

grammnak. Amikor mondjuk Radnótit, Balassit, Rilket olvasok, amikor hozzájuk írok, nem azt érzem, hogy egy holt emberhez szólok, hanem azt, hogy itt „beszélgetünk” egymással, és hogy ezekben a pillanatokban nincs halál. Ugyanakkor a mindennapjaimban nehezen beszélek magamról, talán versben teszem meg inkább ezt is. Azoknak, akiknek nem tudtam valami fontosat elmondani, vagy már késő volt ahhoz, hogy elmondjam. Szerettem nagyon Michael Ende *Momo* című könyvét. Abban egy kislány a főszereplő, aki legfőképpen hallgatni, meghallgatni tud. Jönnek is hozzá különféle emberek, és mesélnek neki. Leteszik a csomagjukat nála, s attól, hogy beszélni tudnak a bajaikról, a megoldáshoz, a feloldáshoz is közelebb kerülnek. Például megbocsátanak egymásnak. Sokáig azt gondoltam, hogy én is ilyen vagyok, vagy inkább: ilyen szeretnék lenni. Jó lenne azt mondani, hogy „Non, je ne regrette rien.” De, igenis bánok dolgokat, viszont igyekszem ma már elfogadni, beolvasztani magamba ezeket. Nem mindent oldottam meg jól. Volt, hogy hibát hibára halmoztam – akkor annyira voltam képes. Ennek a következ-

ményeit viselem, és próbálok tanulni belőlük. Nem csak csupa gömbölyű, zöld borsószemmet sikerült kifejtenem az utam során. A hibásakra is emlékszem, ott vannak ma is a képzeletbeli derékaljam alatt. Kényelmetlenek. Ez a dolguk. De megpróbálok az ütött-kopott kis borsószemeimen is szépeket álmolni.

– *Zárásképpen a számomra egyik legkedvesebb versedből idézek, a Találkozás a halhatatlansággalról, amely szerintem a lélek csodájáról szól, és éppen a Magyar Naplóban jelent meg először 2013 májusában: „Fejmélyből, / talán nagyanyám emlékezetéből / indultam el egykor a világ felé. / Vágytam, hogy meglásson / a formátlan anyagban, / érezze a húsba hatoló lélek erejét, / ehessen az ambróziából, / rabolja meg az örökletet, / belőle születő testeket akarjon, / véretől terhes véreket / abban a pillanatban, / amikor nagyapám meglátja őt.” Így kezdődik, és benne az újjászületésnek további mintázatai szerepelnek, erősítve az emberben „az ép, a túlélésre született”, felfénylő részét. Mert ilyen versek is vannak abban a „sötétkamrában”.*

Bíró Gergely

Az örök újrakezdés mezői Lukács Sándor: *A kezdetek utcája*, Nap Kiadó, 2017.

Amikor Lukács Sándor új verseskötetét ajánlom az olvasók figyelmébe, először is a szakmaiság kérdéséről kell szólnom. Magam is több területen, több műfajban működöm, s így alaposan megismerhettem az évtizedek során az elhárítás reflexét a kényelmes vagy kevésbé jóindulatú többség részéről, amikor szembesülnek egy művész sokoldalúságával: „Minek politizál a költő?” Lukács Sándorról szólva pedig: „Minek ír verset a színész?” E kétely és féltékenység mögött ott munkál szemellenzős korunk egyik hamis mítosza, amely a szakszerűséget az egyoldalúsággal azonosítja. Holott mi sem mutatott fel számunkra többet a lélek sokrétűségéből, titokzatos gazdagságából, mint a modern regény. Tudnunk kellene, milyen sokarcúak vagyunk az életben, s persze tudjuk is ösztönösen. Többes számban: arcokról beszélünk a legnagyobb természetességgel, ha barátainkról szólunk, a pszichológusok pedig én-ekről és maszkokról – teljes joggal. Csak a céhekben tesznek úgy, mintha egyfélék volnánk.

A szakmaiságot ezért nekünk, sokarcúaknak kétszeresen is bizonyítanunk kell. De Lukács Sándor számára szemlátomást mi sem könnyebb ennél, mert nála ez a legmélyebbről felfakadó hajlam, mert belülről éli át minden hivatás szellemiségét. Bármiképpen foglalkozik is a világgal, a mesterség és a szemlélet lényegét éli át, mozdulatai, műveletei mind abból indulnak el. Amikor verset ír, költőként éli meg a világot, és minden mást feledni tud. Úgy él át nyelvet és érzelmeket, formákat és gondolatokat, ahogy a költőnek kell tennie, ha komolyan veszi hivatását. Mint ahogy oly sokszor lehetünk tanúi annak: színészként miként mélyed el egy személyiségére szabott szerepben. Olyankor nem költő Lukács Sándor, nem versmondó, nem férj, nem kutyabarát, és nem teniszező.

Persze a hitelesség garanciája az, hogy a sokarcúság mélyén a dolgok összefüggnek. Előfordul tehát, hogy ugyanaz a téma szólal meg a színpadon, mint a versekben. Így aztán akár folytatódhat, gomolyoghat-kavaroghat tovább Lukács Sándor verseiben Bulgakov Woland-szerepe – vagyis a modern mefisztóság feladványa – a versgondolkodásban is. Mindig természetesen, mindig mértékletesen, tömören és elegánsan, látszólag könnyedén. Végül is: súlyosan. Mert ilyen a Lukács Sándor-alkat. Ő nem ragoz túl

semmit sem; oda kell figyelniük rá, amikor szól, le kell lassulniuk, csendben kell maradniuk. Említi is e kötet verseiben többször a lelassulás és a csend parancsát. Nem Pilinszky „lecsupaszulásáig” érve, hanem azon innen maradva, mert a földi létezés ágaiban-bogaiban Lukács Sándor gyarlón és az esetlegesség foglyaként is otthonosan él, szeretve a szerethető szépséget, bár hívőként tudja, hogy vár rá egy másik lét.

A kezdetek utcája cím is arra utal, hogy a reggeleinken lelkesen kezdődő gesztusok kudarcai, a dolgok folytonos kifordulása ellenére, újra meg újra el kell indulni, akárhány évesen is, mert élni megtanulni nem lehet. Ezért minden elindulás, minden reggel lelki és szellemi kaland, és a hitelesség ígéretét hozza.

A kötet számos darabja ebből az élményből táplálkozik. S e versekben egy tó feletti sziklán szemlélődő idős kínai bölcs mondatai is fel-felhangzanak – nem filozófiai gondolatokként, hanem a szemlélődés eredőiként. Ide tartozik, e távol-keleti vonáshoz, hogy oly sokat kultivált európai önmardosásunktól óva int bennünket a költő: „Ha kutakodsz magadban, felfordulnak és / kiesnek belőled a dolgok [...] Minden elfonnyad, omló köddé válik” (*Ha kutakodsz magadban*). Egy másik versben pedig a következőkre figyelmezteti magát és olvasóit: „Ha sebeket tépsz fel, ha dühöngsz és / mocskolódsz, újra bepiszkítod napjaid” (*Kihűlés előtt*). S meg kell fogadnunk gyönyörű metafizikus tanácsát: „Maradék szavaiddal írd / tovább a léted s ereszkedj alá bátran, / hogy ismét föl-emelkedj –” (*Maradék szavaiddal*).

Hasonló nyelvi szépségekkel bővelkednek „álomversei”, amelyekre külön fel kell hívniuk a figyelmet. Azért, mert az álmaival meglepően kevés mai költőnk foglalkozik – mintha nem léteznének ennek az életünk egyharmadát kitevő létállapotnak az élményei, s nem volna helyük az életünkben. Lukács Sándor látja a helyüket, emlékszik viharzásukra és villódzásukra – bámulattal és rettenettel, de higgadtan is. Meglepetésként éri őt is, bennünket is, holott természetesnek tekinthető álmainak vad, véres, indulatokkal teli világa, amelyet aztán felvált és megszelídít minden reggel a fény. A költő záró megfogalmazása szerint: „fáradtan, legyőzve további kísértéseidet, itt / kell megállnod a kincsel, a hajnal kapujában” (*Az ismeretlen kincs*).

Kodolányi Gyula

**Hagyományhű
merészség** Falusi Márton:
Halálos szótövek kertje,
Előretolt Helyőrség, 2017.

„Már ideje volt” – villant belém első gondolatként, amikor idén februárban kézhez kaptam Falusi Márton új, sorrendben ötödik verseskötetét. Igen, ideje jött a friss kötetnek, mert Falusi előző versgyűjteménye, az *Albérleti fordulónap* 2013-ban látott napvilágot; azóta „csak” egy művészetelméleti tanulmányokat, illetve egy esszét tartalmazó kötetet tett le asztalunkra (az előbbi szerkesztőként, az utóbbit szerzőként). Vagyis folyamatosan, elkötelezetten dolgozik, jelen van irodalmi életünkben – ám egy költő és az ő szintén költő recenzense számára mégis a versek a legfontosabbak... Falusi munkásságának kiegyensúlyozottságát mutatja, hogy harmincöt évesen (1983-as születésű) már nyolc önálló kötetnél tart. S ha ehhez hozzávesszük az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán szerzett diplomáját, valamint a tényt, hogy egyetemista korától a Hitel folyóirat versrovatának szerkesztője, egy időben párhuzamosan a Magyar Napló szerkesztőségében is dolgozott, és különféle szakmai kuratóriumok tagja, máris érzékeljük: Falusi a negyven év alatti nemzedék egyik legtevékenyebb, megkerülhetetlen alkotója. Jelzik ezt az egyenletesen érkezett irodalmi elismerések is – a bemutatkozó verseskötetéért (*Hazáig látni*) kapott Gérecz Attila-díjtól a 2016-ban átvett József Attila-díjig.

S most itt az új termés a *halálos szótövek kertjéből*. Néhány számszerű adat sokat elárul Falusi lírájáról: a százharminc oldalas, tehát műfajában terjedelmesnek számító kötet huszonöt verset tartalmaz. Közülük a legrövidebb a két oldalon elférő *Esküvőszeton* – a többi mű átlagosan három-négy oldalon fér el, de akad nyolcoldalás szöveg is, nem egy. Vagyis a költő következetesen a hosszúversek útját járja, a nagyobb és kitartott lélegzetű opuszokban érzi otthonosan magát. Szerkesztői-olvasói emlékezetem szerint Falusinál 2010 körül ment végbe ez a „hosszabbodás”: amikor hét-nyolc évvel ezelőtt, még az Új Ember hetilap rovatvezetőjeként húsz-harminc sor terjedelmű verseket kértem tőle, nehézségbe ütköztem, és csak az előző években született darabokból válogathattam. Bizony, verseinek hosszúsága miatt a nyomtatott lapok és antológiák terén Falusi megnehezíti a saját dolgát, de ezzel – lévén maga is egy print folyóirat szerkesztője – tökéletesen

tisztában van. Például *Az év versei* antológia összeállításakor, immár 2014 óta, a korlátozott oldalszám miatt mindig csak egy Falusi-verset vehetek számításba. Apropos, *Az év versei*: mivel a gyűjtemény szerkesztőjeként – munkaköri kötelesség – a magyar nyelvű irodalmi periodikák termését ötödik éve szemlézem, apránként a *Halálos szótövek kertje* teljes versanyagát megismertem. S most erőteljes élmény, hogy a korábról ismert költemények kötetbe rendezve másképpen olvastatják magukat, esztétikailag és gondolatilag dimenzionáltabban működnek.

Megállapítható, hogy ez az új gyűjtemény nem csupán terjedelmileg, de formailag is szerves folytatása a 2013-as Falusi-kötet lírájának, amennyiben a költő továbbra is metaforikus-retorikus alapszerkezetű verseket ír. Változatlanul találó a pályatárs Nagy Gábor mondata: Falusi Márton „világutazó garabonciás, aki nem méricskéli, hanem bejárja az irodalmi hagyomány síkjait és magashegységeit, magába szívja a világtapasztalatot, amikor útra kel, hogy megértse, miről is szól az Odüsszeia”. Igen, a klasszikus formák, az időmérték, a hagyomány mély ismerete alapjellemezője ennek a költészetnek, s ezt olyan művek támasztják alá, mint a már említett *Esküvőszeton*, a *Barbárok* vagy a *Borközi rejtékút*. Utóbbi az alkaiosi verselés mives példája, íme a nyitó strofa: „Butéliádtól elpoharazgatok / édig, karéjlik borközi rejtékút, / göröngyein beléd botolhat / nyelvem, Uram, ha kegyelmed árad.” A záró szakasz pedig: „Nincs otthonom, vágy űz felelőtlenül, / midőn erős vár szirtjeiről ledől, / dögkútba vész éhünk, a hűség / ittasodik, de nem oltja szomját.”

S ha már a felelőtlenül űző vágyak kerülnek szóba... A könyvet lapozgatva szembetűnő – s ez is az állandóság érzetét nyújtja – Falusi költészetének önfeltárulkozó őszintesége. Ezt úgy is fogalmazhatjuk, hogy társadalomra hangolt, irodalomtudománnyal felvértezett világában nem vész el a költői én, a személyesség. Persze nem tudhatjuk, magánéleti utalásaiban-vallomásaiban miként keveredik a valóság a költői képzelettel... Akárhogyan is, a versek merészen élénk rajzolják az otthonkeresés, a Zuglóba költözés, egy házasság és egy válóper történetét, a testi vágyak, a szellemi és egyéb kalandozások, utazások részleteit. Mindezeknek fajsúlyos példája a kötet címadó,

Varsót és Budapestet megidéző költeménye, amely alcíme szerint *zongoraetűd két tételben*. Felütéséből megtudjuk az alaphelyzetet: „Idestova két hónapja ismerlek, / de csak háromszor / láttalak, / s most, a távolból / ugyanazok a varsói útitervek / szedik lábam, / mint nemrég a tiédet. / Szemöldöködet egyazon temérdek, / vastag filcű téridommal / húzza ki / ezerárnyú délidőnk / a Marszałkowska útjain.” Vagyis a költő a lengyel főváros legforgalmasabb sugárútján jár, méghozzá 2013 tavaszán. (Utóbbi adat nem szerepel a műben, és kizárólag onnan tudható, hogy e sorok írója szintén jelen volt azokban a napokban Varsóban.)

A körülmények felvázolása után máris az önfeltárlkozás, a testi vágyak síkjára érkezünk: „Szemed a mély alagutak / s a magasépítés / toronydaruin függeszkedik, / az enyém könnyű préda után kutat, / az elvált férfit, / kocsián lóg, kerekedik, / fönnakad egy negyvenedik / emeleti kéjen, / mint tokjába óvatlan felrántott relaxa / – másfél órából három orgazmusra futja –, / hogy aztán megkérjén / a középkorú luxuskurva, / rábökve egy új óvszerestaszakra, / bukjon-e még rám, vagy hagyja abba”... Sietve ismételjük: egy költői szöveg esetében nem tudható, miként keveredik benne a valóság és a fikció. Mindazonáltal, az örömlánnyal hancúrozás szókimondó megjelenítése ritka a magyar költészetben, pedig Balassi Bálinttól Vörösmartyn át Kosztolányiig számos költőnek volt hozzá személyes élményanyaga – hogy kortárs költészetünkben diplomatikusan egyetlen nevet se említsünk. Leginkább a zólyomi Casanova, azaz Balassi lírájában található részleteit a pénzért vett kéjnek, jelesül egy bécsi bordélyházat s annak két „alkalmazottját”, Annamáriát és Zsuzsannát, máshol pedig egy lengyel citerás lánnyal töltött mámoros estét. Persze, érvként mondhatja valaki: Balassi könynyebben verselt erről, mert a XVI. században ezt az életmódot nem övezte különösebb prudéria – jóllehet Balassi mulatozásai miatt a selmecebányai nyárspolgárok mélységesen felháborodtak, vagy talán csak irigykedtek... Négy száz évvel később Faludy György nem szégyellte kendőzetlenül verselni prostituáltakkal töltött éjszakáiról, ám Faludy fesztelen, olykor tudatosan polgárpukkasztó attitűdjétől ez korántsem idegen. Akárhogyan is, ha a téma úgy kívánja, Faludyhoz hasonlóan Falusi is megsüvegelendő bátorsággal vállalja a személyesség kockázatát.

Az iménti, kissé hosszabbra nyúlt fejtegetés ellenére senki ne gondolja, hogy ez az új kötet valamiféle erotomán költészet, még kevésbé pornográf. Tematikailag kimondottan sokszínű és sokrétű, akárcsak formailag. Találunk benne szonettfüzért (*Költőzködés*), négysoros strófákból álló verseket (pl. *Fekszed ágyamat; Bűdösbogár a díszcsilin; Pozsonyban és Bécsben egyaránt a pincér*), ötsoros strófákat (pl. *Kötött pályán*), egyetlen szövegtestből vagy több tételből álló, változatos lüktetésű műveket, illetve időmértékes darabokat, mint a már idézett *Borközi rejtekút*. Olvasói benyomásunk, hogy nagyobb hangsúly esik a metrumra, mint a rímekre, bár utóbbiakból is találni szép számmal: az értelemszerűen rímes szonettfüzér mellett a *Fekszed ágyamat* kereszttrimes strófákkal, a kötetet záró *Ha nincs több* félrímes sorokkal építkeznek. E rímek biztos mesterségbeli tudásról és ötletességről (perbéli – Bercsényi; biggyeszti – kispesti; Révfülöp – szédülök) tanúskodnak.

Falusi ebben a verseskötetében is szívesen játszat egymásra jelentésrétegeket és asszociációs mezőket – ezt köznapian, az olvasó szemszögéből úgy is kifejezhetjük, hogy versei áttételesek, szándékoltan „bonyolultak”. A költő nyíltan vallja: részéről ez a szerkesztésmód kezdettől tudatos. Szívesen „csavar” egyet versei tartalmán, mert nem szándéka direkt üzeneteket közvetíteni. Inkább arra törekszik, hogy a megfigyelt-felgöngyölítés munkájában egyfajta társalkotóvá avassa olvasóját, s ez akár közös szellemi játéknak is tekinthető. Költészetében mindegyik példát találunk – közülük a már hivatkozott *Pozsonyban és Bécsben egyaránt a pincér* hat sorát idézzük: „A Rathaus huszonnegyedik ablakán / hasra esik a fény, az üveges tót / hanyatt, nyelvébe botlik s magyarra vált, / jobb lábat ballal, így sasszézva ellóg // a rendelés elől, hasztalan intünk. / Főurak vircsaftolnak.” A Rathaus a bécsi Városháza, az „üveges tót” Pozsonyra utal; az ablakon tükröződő fény hasra eséséből asszociálhatunk az „úgy hiányzik, mint üveges tótnak a hanyatt esés” szólásmondásra; a nyelvhasználatra vonatkozó „vált” ige a lábak említésével átvezet a sasszézásra, s még tovább is boncolgathatnánk az idézetet. Ugyanakkor a nyilatkozataiban Falusi időről időre óva int költészetének túlszichologizált értelmezésétől. E ponton a költészet mibenlétének és küldetésének olyan kérdéseire érkezünk, amelyek túlnyúlnak egy recenzió keretén.

Zsille Gábor

Részecskék Kötter Tamás: *Ikea, vasárnap,*
a csúcson Kalligram Kiadó, Budapest, 2017.

Kötter Tamás első regénye – három novelláskötet (*Rablóhalak*, 2013; *Dögkeselyűk*, 2014; *A harcból nincs elbocsátás*, 2015) után – az *Ikea, vasárnap*, amely műfajában igen, ám témájában semmi esetre sem jelent újítást a szerző pályáján. Miként a novellái esetében, úgy ezúttal is jelenkorunk mindennapjairól olvashatunk Kötter történetében. A szereplők a (felső) középosztály prominensei, értelmiségiek Budapest belvárosából, annak a generációnak a képviselői, amelynek még meghatározó gyerekkorikamaszkori élményei vannak a Kádár-korból, ám felnőtt életét már a rendszerváltás utáni, társadalmi, gazdasági és ideológiai értelemben is zavaros időszakban kezdte élni, a „csúcsra” pedig az átalakulási folyamatok leülepedését és az uniós csatlakozást követő években, a fogyasztói társadalom diadalra jutásának korszakában ért. A regény *hősei* a negyvenes éveikben járnak, jómódúak (üggyédek, üzletemberek, menedzserek, vállalatvezetők, a szolgáltató szektor elitje), a (felső) középosztály legdivatosabb szórakozóhelyein eresztik ki a gőzt, Volvóval, Mercedesszel, Audival vagy BMW-vel furikáznak, nem egy közülük vitorlás hajót tart a Balatonon, netán egyenesen az Adrián, ám végső soron mindegyikük kielégületlen, frusztrált és szorongó. Bár *sok mindent* elértek az életben, rá kell ébredniük, hogy ez a *sok minden* milyen kevés is valójában, s hogy a legnagyobb tökéjük óhatatlanul és megállíthatatlanul kifolyik a kezük közül. Ez a legnagyobb töke pedig nem egyéb, mint az idő. A kor, amelyben élnek, a fiatalság kultuszának kora, s ők, öregedőben, pénzzel és (lehetőleg minél fiatalabb) nőkkel próbálnak ellenszegülni a kíméletlenül múló időnek. A regény ezekbe a körökbe kalauzolja az olvasót: a felső vezetők, de leginkább a ranglétrán egy-két fokkal alattuk állók világába.

Aki ebben a világban az olvasó mellé, miként Dante mellé Vergilius, kalauzul szegődik, az nem más, mint Károly, az egyes szám első személyű elbeszélő. Károly munkatársával (és bizonyos értelemben véve barátjával), Barnával egy ügyvédi irodában dolgozik. A regény története kettejük beszélgetéséből bomlik ki. Kiderül, hogy mindkettejük karrierje elérte a csúcst, ami nem azt jelenti, hogy ők maguk a hierarchia élén állnak, azt viszont igen, hogy már

reményük sincs arra, hogy valaha is följebb kapaszkodhatnak a ranglétrán. Egykor biztosra vették, hogy évről évre jobb életkörülmények között élhetnek majd, ám ez a bizonyosság egy ideje szertefoszlott; rá kellett döbenniük, hogy nem emelkedhetnek a végtelenségig, meg kellett tapasztalniuk a korlátaikat. A házasságaik is zsákutcába jutottak, aminek legfőbb oka a már említett, sebesen múló idő, a félelem attól, hogy ezután már semmi újat nem fognak megtapasztalni. A probléma tipikusan a fogyasztói társadalomban élő „emberpéldányok” függősége, akik mániákusan mindig újat és újat akarnak; az állandóság helyett a változást, az optimum helyett a maximumot követelik.

„Nagy lakoma után éhesnek maradni bosszantó, nevetséges és mélyen szomorú. Kötter Tamás [...] az édes középszer unalmáról mesél. A főhőst – érett férfikora csúcán – klausztrófób magány fogja el, kiutat keres a házasság és apaság vagy munka és könnyű szerelmek között lavírozó hétköznapi konfliktusaiból” – olvashatjuk a regény fülszövegében. Való igaz: a regény a középosztály középszerű rutinját és az abból való kitörési kísérleteket mutatja be. A végtelen sznobizmust, a gondolkodást uraló paneleket, a felszínességet, a mainstream diktatúráját, a kapuzárási pániknak nevezett jelenséget, azt a lélekölő életet, amelyre a polgári demokráciák oly büszkék, s amelyet számos ideológus úgy hirdet, mint az emberi nem társadalmi, morális és szellemi *fejlődésének* végállomását. „A céltalan szabadság ugyanolyan sivár, mint a szabadság hiánya” – írja Ferdinandy György *A Pourtalés-kastély lakói* című könyvében, tömören, mégis tüpontosan fogalmazva meg a problémát.

Kötter regénye e céltalan szabadság állapotának lényegi mozzanatait rajzolja meg. Karcsi és Barna, vagy (még inkább) a főnökeik tulajdonképpen bármit megengedhetnek maguknak. Amit nem, az már nem is igazán fér bele abba a (nagy)polgári világba, amelyben élnek. Az már inkább a mesék, a fantázia, a legendák birodalma. A mesés gazdagság, a minden kívül és minden fölül állás territórium. Ami azonban még belefér a *normális* világba és *normális* életbe (azaz a fogyasztói társadalom által meghatározott polgári demokráciába), azt Kötter regényének szereplői képesek megszerezni – annál többet nem.

Lehet, az a céljuk, hogy mindig újabb és újabb fogyasztanivalójuk legyen (nőben, ételben-italban, utazásban, technikai eszközökben, egyéb javakban), álmodhatnak arról, hogy a lehető legkésőbb öregedjenek meg, ám valódi céljuk, valódi álmaik nem lehetnek, mert a keretrendszer, amiben élni kényszerülnek, erre alkalmatlan, s ők maguk képtelenek kilépni e keretek közül. A fogyasztói társadalom által meghatározott polgári demokráciába ugyanis a fogyasztáson mint végső és legfontosabb célon túl nem integrálható más rendeltetés, törekvés, de még csak szándék se nagyon. Fogyasztás és lózungok: ez a harmadik évezred polgári demokráciájának két pillére. (Olyan módon nyugszik ezeken, ahogyan a velocipéd a két kerekén: az óriási kerék a fogyasztás, a kisebb, amelyik csak balanszíroz, csak az egyensúlyozást segíti, a lózungok.)

Kötter Tamás regényének szereplői ezt a csapdát érzik meg életük egy pontján – jelesül azon a ponton, amikor túljutnak a zeniten –, ám képtelenek kikeveredni belőle. Éppen ezért föloldás nincs, megoldást a könyv nem kínál. Láttelelet nyújt, pontosan leír egy életérzést, egy társadalmi, egyéni és nemzedéki krízishelyzetet, egy civilizációs tünetegyüttest, ám arra nem tér ki, hogy ebből vajon vezet(het)-e kiút? Fölmerülhet a kérdés, persze, hogy egyáltalán kiterhet-e erre? Én azt gondolom, igen. Legalábbis Michel Houellebecq, akit Kötter Tamás közvetetten és közvetlenül is megidézik regényében, tovább is merészkedik a láttelelet felvételénél – például *Egy sziget lehetősége* című könyvében.

Michel Houellebecq-nél meg kell állnunk egy kicsit. Kötter le is írja a nevét a könyvben, de ha nem tenné, akkor is rá kellene ismernünk. Houellebecq hatása nagyon erős az *Ikea, vasárnap*ban. De Kötter (például) nem tudja tartani azt a rezignált távolságot a szereplőitől és magától a történettől, ami Houellebecq egyik legnagyobb erénye, s a közhelyeket és az unalmat sem tudja olyan plasztikusan és rafináltan regény- és jellemszervező erővé tenni, mint a francia mester. Csakhogy ettől még az *Ikea, vasárnap* válhatott volna a sajátos magyar (talán inkább kelet-közép-

európai) viszonyok Houellebecq-könyvévé – azonban csak néhol sikerül azzá válnia. És ezzel függ össze az, ami néhol egyenesen zavaró a regényben. Nevezetesen egy kellemetlen érzés, hogy mindannak, amiről olvasunk az *Ikea, vasárnap*ban, egy része valójában nem ebben a könyvben történik, hanem valamelyik Houellebecq-regényben, mondjuk az *Elemi részecskék* vagy a *Csúcson* címűekben. Mert bár Budapest kétségtelenül Magyarország legfejlettebb (értsd: legnyugatiasabb) vidéke, mégsem Párizs (és ebben a kijelentésben még csak véletlenül se keressen senki iróniát!). Magyarán: az *Ikea, vasárnap* hősei egyszer-egyszer elfelejtik, hogy hol élnek. Mert jóllehet tagadhatatlanul egy fogyasztói társadalom által meghatározott polgári demokráciában, azért mégsem olyanban, amilyenben Michel vagy Bruno, az *Elemi részecskék* szereplői. *A tanú* zseniális jelenetében Pelikán elvtárs úgy magyarázza a citromba harapó Bástya elvtársnak a savanyú ízt, hogy ez a narancs „egy kicsit kicsi, egy kicsit savanyú, de a miénk”. Nos, Kötter Tamás regénye néhány helyen (a legjobb részein) pontosan ilyen: a fogyasztói társadalom által meghatározott polgári demokrácia sajátos kelet-közép-európai válfaját mutatja be és föl – ezzel szemben akad a könyvben nem egy olyan rész is, ahol nem vagy alig „kisebb és savanyúbb” ez a világ, mint az. (És ezen a ponton megint csak föl kell hívnom a figyelmet arra, hogy – Bacsó Péterrel ellentétben – én ezúttal nem ironizálok!)

Azt gondolom, éppen azért, mert a fogyasztói társadalom által meghatározott polgári demokrácia sajátos kelet-közép-európai válfajában zajlanak az *Ikea, vasárnap* eseményei, ebben a közegben élnek a szereplői, itteni meghatározottságok között, az írónak – Houellebecq-hez hasonlóan – meg kellett volna próbálkoznia azzal, hogy föloldást vagy lezárást adjon; hogy valamifajta jövőképet is felvázoljon, sajátosan *ittenit*, semmi esetre sem *ottanit*. Akkor lenne igazán kiemelkedő regény az *Ikea, vasárnap*, ha ezt is föl vállalta volna a szerző. Így azonban *csak* egy jó regény marad.

Bene Zoltán

Nem csak képzelt nagyság Borbély László: *Finita la commedia*, Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2017.

Ha valaki választ akarna adni arra a kérdésre, hogy miért annyira népszerű hazánkban Federico Fellini manézsának képzelt illata, az *Országúton* mutatványosainak magas hőfokon élt élete, közelebb juthat Szekfű Gyula kérdéséhez: „Mi a magyar?” Borbély László új kötete, a *Finita la commedia* segít a válaszadásban.

A *sorsszerűség* határozza meg – az 1954-ben készült olasz film mintája nyomán – Borbély csepűrágóinak életét is. A *Finita la commedia* írásainak jó része a cirkuszosok, mutatványosok világában játszódik. Molnár Andrásnak, a fiumei erőművésznek agyon *kell* csapnia Rózsa Kálmán osztályharcos vándorszínészt; ám dédunokájának, Joe Molnárnak el *kell* jutnia, immár Rijekába, hogy ő lépjen fel, mint Sámson, és belehaljon öse végzetes szerepébe (*Az átok*). A magyar '56 mellett bátran kiálló Camus-nek, aki nem tud arról, hogy utolsó autóújtára indul, egy emigráns honfitársunk *kell*, hogy megtankolja a kocsiját (*A lázadó ember*). Sorsszerűség, de már majdnem sorstalanság.

Sorsunkat épp olyan kérlelhetetlenül „hajtjuk végre”, mint Fellini markáns figurái. De közben játszunk. Kedveljük a porondot, a csetlő-botló Harlekint, és a fenevadakat is, hiszen a Kárpát-medencében oly sok veszély között kell egyensúlyoznunk. Esterházy is azt írta, hogy Petőfi „ma” légtornász lenne. Borbély ezt a tornamutatványt, a porond felett végrehajtott duplaszaltót a címadó novellában hajtja végre. Tökéletes, statikus rendszert alkot egy pergő, dinamikus és természetesen végzeteszerű történetben, amely egy – emberré átlényegülni ugyan nem tudó, de narrátori pozícióra törő és szinte már beszélni kezdő – néma fabáburól szól. E novellának több motívuma is emlékeztetessé válhat – a hasbeszélő hallgatásától a gyilkosok beszédes vigyoráig. A fűrészport itt vér itatja át.

Ismert novellahősök, pletykálkodni visszatérő írószemlepek, kocsmaasztalhoz telepedő, már elhunyt tollforgatók is megmutatkoznak Borbély érzelmeiktől fűtött, de nem érzélgős történeteiben, „hírlapírói” elbeszéléseiben. Otcsenás, Borbély alteregója, akit már a *Feszület a ring felett* című kötetében is megismerhettünk, gyakran magához ragadja a szót. Kávéházának alakjai a legképtelenebb helyeken és szituációkban bukkannak fel. Sok az intertextuális utalás:

Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* című regénye köszön vissza a már említett, fiumei történetből, amelynek főhőse is Molnár; visszatérő kifejezés a „zughírlapíró” – ez Karinthy szava. Bonyolult egyvelegben tudunk meg ezt-azt Krúdyról, Latinovitsról, Huszárikról és a Szindbádról, sőt – ismét Molnár Ferenc a szerző – a *Liliom* keletkezéséről.

A számos, a kötetet átszövő, időnként a novellák kellős közepén is felbukkanó történeti háttéranyag, kimutatás, felvezetés Stanislaw Lem szellemes kötetét, a *Képzelt nagyság*ot idézi fel. A sci-fi író e munkája kizárólag bevezetések, előszavakból áll. A már citált Esterházy, vagy talán az általa fémjelezett kor óta a történetmesélés mintha háttérbe szorulna. De ha már mesélünk, nem árt a hitelesség. Egy hírlapírónál különösen.

Nem könnyű hova tenni ugyanis az 1907-ben, Fiumében játszódó történet sorai közé tévedt Rózsa Kálmánt, a már említett, osztályharcos szemléletében talán Rózsa Eduárdót is megidéző vándorszínészt. A vándortársulatok kora rég lejárt a XX. század elejére. Ezzel kapcsolatban érdemes idézni egy korabeli forrásból, Borovszky Samu *Magyarország vármegyéi és városai* című munkájából: „Rendes szintársulata nincs Fiumének, hanem egy-egy olasz drámai vagy operai stagione gondoskodik a közönség szórakoztatásáról. A szintársulatokat a város segítyezi.” Annak a valószínűségét ne elemezzük, hogy a magyarok által csak gyéren lakott városban mekkora volt az esélye, hogy egy Rovignóból Fiumébe került olasz leány a Ferencvárosból megszökött Molnár után véletlenszerűen ismét egy magyarba szeret bele, ám szerencsésebb lenne akkori, olasz nevén, nem pedig a délszláv állam megalakulása óta viselt Rovinjként emlegetni a leány szülővárosát. A hatás így olyan, mintha Mikszáth korában valaki felszállna az Érsekújvár–Bratislava vonalon közlekedő vonatra.

Rendhagyó és sikeresen véghezvitt kísérlet a *Harlekin és szerelmese* című film „megnovellásítása”. Megfilmesíthetnek novellákat – fordítva miért ne tehetnénk? Mindemellert Harlekin és Lindt különleges beszélgetése, párbeszédükben a történet eredeti szerzője, Bertha Bulcsu megidézése sok mindent elmond annak, aki ismeri a filmet. Ha nem is pótolhatja a fekete betű a fehér papíron Sáfár Anikó felvillanó bájait.

Udvardy Zoltán

A hajlékról és a hajléktalanságról *A te neved*, dokumentumfilm, rendező: Domokos János, Dunatáj Alapítvány, 2018.

„Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj...” – áll az imádságban. „Kisded hajlék, hol születtem...” – olvashatjuk Petőfi versében, de vajon mindennapjainkban használatos-e még a *hajlék* szó? Úgy tűnik, jobbára már csak a fosztóképzős alakja él a köznyelvben, és a hajléktalanokról a televíziós híradók minden tél kezdetén visszatérően szót ejtenek. A téma örök, merthogy a jelenség is örök. Vagy legalábbis nem tudunk megbirkózni vele. De nemcsak nálunk, hanem más országokban is tartósan és nyugtalanítóan jelen van.

Időről időre a dokumentumfilm is kísérletet tesz az utcán élők, a társadalom perifériáján tengődők helyzetének bemutatására. A leghatásosabban Tarr Bélának sikerült ötperces *Prologusában* (2004) megszólítania a nézőket, s most a műfaj nagy öregjeinek egyike, Domokos János nyúlt ehhez a témához.

Tiszteletet érdemlő vállalkozás *A te neved* közel egyórás állapotrajza. A rendező pontosan felmérte lehetősége határait. Arra vállalkozott, hogy felmutasson egy követésre méltó példát, a Gát utcai templom Szent Egyed nevét viselő közösségének az utcára kerülteket istápoló tevékenységét, de annak tudatában, hogy ez sem több tüneti kezelésnél. A figyelemfelkeltésnél többet azonban a művészet aligha tehet ilyen, krízis jellegű társadalmi problémák esetében.

Domokos János a hajléktalanokat is, segítőiket is szociológiailag „bemérhető” csoportként mutatja be, ám tagjaik megőrzik egyéni arculatukat. Identifikálható, jól azonosítható személyiségek néznek szembe a nézővel mind a két oldalról, anélkül, hogy túlbeszélnék tünne bármi is.

A segítséget nyújtók körét közös nevezőre hozza a vallásos értelemben vett hit, és egy, a humanitárius szándékon túlmutató, nem malaszttal, hanem valódi szeretettel teljes nyitottság. A közös nevezőn túl azonban mindegyikükből sugárzik a személyesség, az egyéniség hitelesítő ereje. Az operatőröknek (Bálint Arthurnak, Dömötör Péternek, Pápai Gergelynek,

Pap Ferencnek és a rendezőnek) sikerült a legkifejezőbb pillanatokot lencsevégre kapniuk. Premier plánjaikkal egészen az emberi lelkek közelébe férkőztek. (Csak keresztneveket olvashatunk az inzerteken, pedig a résztvevők talán vállalták volna teljes nevüket is. Rossz „divat” ez a máshol is tapasztalható névelhallgatás! A személyiség fokozódik le általa. Az anonimitás középkori vallásos eszménye kevés hivatkozási alapnak.)

A hajléktalanok csoportjából három férfit emeltek ki az alkotók, sorsukat, jellemüket bemutatásra érdemesnek ítélve. Nincsenek elhallgatva emberi gyarlóságai sem, ugyanakkor semmiféle számon kérő szándék nem körvonalazódik a portrék mögött. Úgy tűnik azonban, hogy a rendező számára mégsem ők filmjének „főszereplői”, hanem a templomi bázisukról hetente egyszer segíteni induló önkéntesek.

A médiában gyakorta találkozhatunk különféle akciókkal, amelyek egy tál meleg ételhez vagy meleg ruhaneműhöz juttatják a hajléktalanokat. A Gát utcai közösségtől azonban a rászorulóknak még valami mást is kapnak. Szeretetet! S talán ez hiányzik nekik a legjobban. A szeretetnek ezt az oda és vissza is működő áradását a legnehezebb filmen megmutatni. Különösen úgy, hogy az szélsőségektől mentes legyen. A film alkotóinak mértéktartását igazolja, hogy egyetlen pillanatig sincs okunk kételkedni a tetten ért érzelmek őszinteségében. Nincs érzélgősség, hatásvadászat, csak tárgyilagos tekintet van.

Hiba lenne azt gondolnunk, hogy a dokumentált életanyag „elviszi” a filmet. Legalább annyira fontos az a formai megmunkálás, amely művészivé avathat egy alkotást. Ennek számos jelét találjuk a filmben. Például konnotatív jelentést sugalló beállításokban (az arc és érzelem nélküli rendőr alakja a metróbejárat előtt; a Lukács György emléktáblája alatt fekvő hajléktalan), egyházi szertartásokkal tagolt szerkezeti megoldásában, és főként legemlékezetesebb jelenetében: amikor – a gyermeki tudat felvillanásaként – az egyik hajléktalan mondani kezdi a *Családi kört*, ám csak hangjával van jelen, s aztán ez is átmegy Szabó Gyula klasszikus előadásába. Ezalatt a filmen Arany János szövegére *ráutaló* közelképeket látunk a filmbeli, nincstelenségben élő emberek köréből.

Hamar Péter

„20 dkg valóságot, legyen már olyan szíves!” *A befogadó kamera – Beszélgetések magyar dokumentumfilmekkel*, Magyar Napló, Írott Szó Alapítvány, Dokufilm Kft., 2016.

„[...] [Ha] a tisztán látáshoz csak 5%-ot hozzáadtunk mi most ketten, az a társadalomnak egy óriási haszon.” Ironikus módon ez a mondat Varga Ágota *A tartótiszt* című dokumentumfilmjének főszereplőjétől hangzik el, attól a férfitől, aki a szocializmusban hálózati személyeket „toborzott”, hogy az egyházi „reakció-elhárítást” erősítse. De nehezen vonható kétségbe: ez a médium világunk, társadalmunk eseményeinek, egyes jelenségeinek még azt a minél szélesebb, objektív rálátási spektrumát biztosítja, amely a mozaikokra szegmentálódott, közösségi oldalakon megosztott mikrohíreken át már csak valamilyen emészthetetlen, csökevényes féligazsággént csapódik le mindannyiunk tudatában. Jelen helyzetben úgy tűnik, hogy a fenti evidenciát erősíteni szükséges, ha kell, akkor egy könyvvel a dokumentumfilmről, ebben pedig ki is szólalhatna meg hitelesebben, mint maguk az alkotók?

Rendre visszatérő téma a kötetben, hogy mi is a dokumentumfilm feladata, miben áll a küldetése? B. Révész László mindezt úgy fogalmazza meg, hogy a jó dokumentumfilm a mindenkori kritikai ellenzék, hiszen a hatalom mindig az a vendég, aki egy kicsit „agit-prop”-os rendelést adna le. Fekete Ibolya hasonlóan gondolkodik, számára ez a filmtípus valamilyen valóságanyag aprólékos megismerése és megmutatása. Gyarmathy Livia pedig már egy kicsit a modernség elméleti síkján lavírozva közelíti meg a filmezés problémáját. Ő nem tud *egyetlen* tiszta valóságmegjelenítést elfogadni: az alkotó személye, nézőpontja is dolgozik egy történet bemutatásában; személyes valóságunk leképeződési formái közül ez csak az egyik – számtalan más forma mellett. Innen pedig már egyenes az utunk a dokumentumfilm vonatkozásában megjelenő valóság manipulálhatóságának etikai kérdésköréhez: mennyire is avatkozhatunk be, milyen forgatási feltételeket szabhatunk, hozhatunk létre?

Érdekes Andor Tamás operatőr beszámolója arról a munkamódszerbeli sajátosságról, amely szerint a rendezőnek annyi időt kell eltöltenie a szereplőkkel, hogy azok teljesen hozzászokjanak a kamera látványához, így nem jönnek zavarba éles forgatási szituációkban sem. Az öncélúság és hatásvadászat elkerül-

lésére törekvő Almási Tamás pedig kifejti: csak annyira hajlandó exponálni egy nehéz sors nyomorát, amennyire azt a történet megkívánja.

A kötetben elmerülve hamar a kullisszák mögé leshetünk, és „végeredmény-centrikus” fölfogásunkat ingathatják meg azok a történetek, amelyek beszámolnak az emberfeletti munka mennyiségéről, ami szükséges egy ilyen film elkészítéséhez, egy sors rögzítéséhez; a nehézségekről, amikor *A tartótiszt* főszereplője sorra lemondja a forgatási napokat, mert munkajogi titoktartása még a rendszerváltás után is aktív, így „megijed” egyes nevek felsorakoztatásától. Ezek azok a falak, amelyek a kreatív dokumentumfilmeket még inkább inspirálják, s nélkülük nehezen képzelhető el például egy új műfaj, a dokumentumfilm-játékfilm létrejötte (amelyről Dárday István és Szalay Györgyi mesélnek, akik szakértői ennek a vonalnak). Ez is egy út az egyes nézőpontok komplementer, egymás horpadásait kikalapáló „objektív” prezentálásához. Olyan örökségről van szó, amelyet – Kisfaludy András remek párhuzama alapján – „ottlikinak” is nevezhetünk. Ahogy ezt Papp Gábor Zsigmond is elmondja: abszolút igazságok nincsenek, és hinnünk kell a bájos *Retró*-sorozat szerzőjének, mert mi is olvastuk Ottlikot, és mi is (már) egy relativizált világban éljük mindennapjainkat.

És a fenti viszonylagosságot erősíti Varga Ágota másik súlyos darabja, a *Leszármazottak*, melyben azt az Endre Zsigmondot bírják szóra, aki Endre Lászlónak, a '44-es belügyi államtitkárnak, a magyar zsidóság sorsáért felelős háborús bűnösnek a fia. A film kiválóan szemléltet egy olyan zavarba ejtő problémát, amit ennyire kielezeten ritkán láthatunk megjelenni: a nagyszabású történelmi traumákat „csurgatja össze” az individuális tragédiákkal, ezúttal azonban a másik oldalról. És épp ezért felmerül a kérdés, hogyan indíthat meg az emlékezéstörténet, amelynek egy tömeggyilkos áll a középpontjában?! És mégis... megindít az idős Zsiga bácsi őszinte, fiús rajongása édesapja iránt, fájdalomla halála felett, még akkor is, ha az apa nézetei, ideológiája rá is hatottak – minden emberi jóérzése ellenére. Ezek a konfliktusok pedig, ha tesszik, ha nem: a mi határainkat is tágítják, látókörünket szélesítik, és erkölcsi elköteleződésünket, végső soron emberi méltóságunkat segítenek megőrizni.

Varga Viktor

Bene Zoltán (1973, Szeged) író. A szegedi JATE művelődésszervező–média, majd könyvtár szakán végzett. 2001 óta publikál rendszeresen, elbeszélései a legkülönbözőbb irodalmi folyóiratokban, illetőleg antológiákban olvashatók. Fehér Klára-díjat (2006) kapott, illetve átvehette a Teleki Pál Érdemérmét (2013), a Kölcsey-érmét (2014), 2017-ben Év Könyve Szeged díjban részesült. Szegeden él. Legutóbbi kötete: *Az érdemes, nemes Rózsasándor kalandjai* (betyárpikareszk, 2016).

Bertha Zoltán (1955, Szentes) kritikus, irodalomtörténész, a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének docense. Többek között Kölcsey- (1996), Tamási Áron- (2003) és József Attila-díjas (2004). Debrecenben él. Legutóbbi tanulmánykötete: *Nemzet a csillagokban* (2016).

Bíró Gergely (1979, Budapest) író, szerkesztő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar–kommunikáció szakán végzett 2003-ban. Azóta a Magyar Naplónál dolgozik, próza- és olvasószerkesztő. Egy évtizedig szerkesztette *Az év novellái* antológiasorozatot. Legutóbbi kötete: *A kristálynak mindegy* (interjúk, esszék, kritikák, 2014).

Bolla Eszter (1995, Pápa) a Károli Gáspár Református Egyetemen szerzett diplomát 2017-ben magyar alapszakon, 2018-ban gyermek- és ifjúsági irodalom szakirányú továbbképzési szakon. Első szakdolgozatát Szendrey Júliáról, a következőt az ifjúsági irodalom nemi szerepmintáiról írta. 2017 óta szerkesztőként dolgozik a Magyar Napló Kiadónál. Publikációi a Magyar Naplóban, az Irodalmi Magazinban és az ÚjNautilusban jelentek meg.

Csapody Miklós (1955, Sopron) irodalomtörténész, történész, szerkesztő, politikus. 1979-ben szerzett diplomát a szegedi József Attila Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom, történelem és XX. századi magyar irodalom szakon. Végzése után a Művelődési Minisztérium Irodalmi Főosztályának előadója, illetve főelőadója, majd az OSZK munkatársa volt. 1990 és 2010 között országgyűlési képviselő (MDF). Jelenleg a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Molnár Tamás Kutató Központjának munkatársa. Kutatási területe: erdélyi magyar irodalom-, eszme- és politikatörténet a XX. században; Bálint Sándor munkássága. Legutóbbi kötete: *Bánffy Miklós kettős küldetése* (2015).

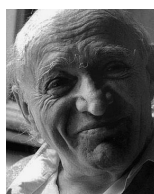
Csillag Tamás (1987, Gyula) költő. Tanulmányait a gyulai Szent István Egyetem szociális munka szakán végezte. 2010 óta él Békéscsabán. Körösök Gyöngye-díjas (2018). Legutóbbi kötete: *Megtalált ország* (versek, 2017).

Erős Kinga (1977, Brassó) kritikus, irodalomszervező, a Magyar Írószövetség titkára, az Orpheusz Kiadó vezetője. Móricz Zsigmond (2007) és NKA alkotói ösztöndíjas (2009). Legutóbbi kötete: *„Fel-lapozzuk egymást a szótárban”* (Ekler Andreával közösen, 2014).

Fecske Csaba (1948, Szögliget) József Attila-díjas költő, meseíró, publicista. Éveken keresztül az Észak-Magyarország jegyzetírója, az Új Észak és az Új Holnap szerkesztője, az Új Holnap Stúdió vezetője. Legutóbbi kötete: *Nehéz világgá menni* (mesék, 2018).

Füst Milán (1888. július 17., Budapest – 1967. július 26., Budapest) Kossuth-díjas költő, író, drámaíró, esztéta, egyetemi tanár. A Nyugat munkatársa, a szabadvers egyik megteremtője. *A feleségem története* című regényét 1965-ben Nobel-díjra jelölték. A Digitális Irodalmi Akadémia posztumusz tagja.

Hamar Péter (1943, Budapest) tanár, irodalom- és filmtörténész. Az ELTÉ-n szerzett magyar szakos tanári oklevelet, doktori vizsgát filmesztétikából tett. 1988–2002 között a Kölcsey Társaság titkára volt. Legutóbb megjelent kötete: *Karöltve a kísértettel: Balázs Béla utolsó évei* (2017).

Hegedűs Imre János (1941, Székelyhidegkút) író, irodalomtörténész. Sepsiszentgyörgyön volt gimnáziumi tanár és szakfelügyelő, 1984-ben emigrált Ausztriába. Bécsben és Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Székelyország. Szerelmes földrajz* (második, bővített kiadás, 2017).

Jancu Laura (1978, Magyarfalu) József Attila-, Bella István- és Jankó János-díjas költő, író, néprajzkutató. A Magyar Művészeti Akadémia tagja. Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja Néprajztudományi Intézetének munkatársa, a Moldvai Magyarság szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Gerlice* (rövidprózák, 2018).

Ircsik Vilmos (1944, Városlőd) író, műfordító irodalmi munkásságát a Tiszta szívvel nemzedékében kezdte. Veszpremben él. Magyar Napló-nagydíjas (2000), Szabó Zoltán-díjas (2005), a Magyar Írószövetség és a HM pályázatának nívódíjában (2003, 2004, 2009), különdíjában (2005) és összevont díjában (2007, 2011) részesült. Legutóbbi kötete: *Bűnök és bűnhődések* (esszék, tanulmányok, 2017).

Jánosi Zoltán (1954, Miskolc) egyetemi tanár, irodalomtörténész, a Magyar Napló főszerkesztője, a Kölcsey Társaság elnöke, 2007 és 2015 között a Nyíregyházi Főiskola (2016. jan. 1-től Nyíregyházi Egyetem) rektora volt. József Attila-díjas, legutóbbi könyve: *Oláh János* (monográfia, 2018).

Kodolányi Gyula (1942, Budapest) József Attila-, Prima Primissima- és Mikes Kelemen-díjas költő, író, műfordító, amerikanista. Az Európai Tudományos Művészeti Akadémia tagja. Az ELTE magyar–angol szakán végzett. 1970–2009 között az ELTE BTK Angol Tanszékén és amerikai egyetemeken tanított. 1992 óta a Magyar Szemle főszerkesztője, 2010 óta a Hungarian Review szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A létezés hálói – amerikai költők versei* (műfordítás, 2016).

Kókay Krisztina (1943, Esztergom) Ferenczy Noémi-díjas textilművész és grafikus. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja 2013-óta. 1991-től a Kulturális Alapítvány a Textilművészetért alapító tagja és kurátor. 1996-tól a Magyar Kárpitművészek Egyesületének alapító tagja. Tagja, vezetőségi tagja még számos hazai művészeti társaságnak. 2007-ben a Magyar Köztársaság Érdemes Művésze lett, 2018-ban Magyarország Kiváló Művésze. Kötetet szerkesztett a zsenyei és a kecskeméti textilművészeti alkotóműhelyek tevékenységéről, amelyeket ő vezetett. Rendszeresen kiállít itthon és külföldön is. Alkotásait több közgyűjtemény őrzi, köztük a Magyar Iparművészeti Múzeum, az esztergomi Keresztény Múzeum, a kecskeméti Ráday Múzeum és a Szombathelyi Képtár.

Lackfi János (1971, Budapest) József Attila-, Gérecz Attila-, Déry Tibor-, kétszeres Quasimodo-, Prima Primissima-díjas költő, író, műfordító. Az ELTE magyar-francia szakán végzett. 1994–2013 között a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanára. Legutóbbi kötetei: *Emberszabás* (versek, 2018).

Lajos Nóra (1977, Püspökladány) tanár, irodalomtörténész, költő, író, kritikus, szerkesztő. 1999 óta Debrecenben él. A Nyíregyházi Főiskola magyar-ének-zene (zongoraoktató), a Debreceni Egyetem magyar szakán végzett. Doktori (PhD) fokozatot 2013-ban szerzett. Fő kutatási területe Sánta Ferenc rövidprózája. Tudományos és szépirodalmi írásai többek között az Itk-ban, a Hittelben, a Forrásban, a Magyar Naplóban, a Szépirodalmi Figyelőben, az Agriában, a Partiumban jelentek meg. Legutóbbi kötete: *Sorsszimfóniák* (versek, 2015).

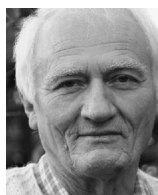
Lezsák Sándor (1949, Kispeszt) Pilinszky János-Bethlen Gábor-, Szent Adalbert- és József Attila-díjas költő, tanár, politikus. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola magyar-történelem szakán végzett. 1988-ban a Magyar Demokrata Fórum alapítója. A Lakitelek Alapítvány és Népfőiskola alapítója, kuratóriumi elnöke. A Mindszenty Társaság ügyvezető elnöke. 1994-től országgyűlési képviselő, 2006-tól a Fidesz frakció tagja. Az Országgyűlés alelnöke. Legutóbbi kötete: *A rozsdás kések ellenében – Válogatott írások* (2018).

Mirtse Zsuzsa (1967, Budapest) író, költő, szerkesztő. 2016 óta a MANK Nonprofit Kft. művészeti tanácsadója. Díjak: MÚOSZ újságírói díj (2000); Magyar Köztársaság Ezüstkeresztje (2005). Hat megjelent kötete van, legutóbbi a *Sötétkamra – előhívott versek* (versek, 2013).

Oláh András (1959, Hajdúnánás) Bánkuti Miklós- és Ratkó József-díjas (2016) költő, drámaíró. A nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán és a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végzett. Jelenleg Mátészalkán él, a Partium szerkesztője. Legutóbbi kötete: *április boldondjai* (versek, 2017).

Oláh János (1942–2016) költő, író. A Kilencek költőcsoport tagja. 1994–2016 között a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Többek között József Attila- (1994), Márai Sándor- (2012) és Magyarország Babérkoszorúja díjas (2014). Legutóbbi kötete: *Csókkold meg a csizmám!* (elbeszélések, 2017).

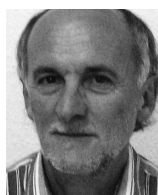
Péntek Imre (szül. Molnár Imre, 1942, Lenti) József Attila- és Radnóti-díjas költő, író. A Kilencek tagja. Az ELTE magyar-filozófia szakán végzett. Az Árgus alapító-főszerkesztője, 2003–2016 között a Pannon Tükör főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Emlékpróba* (versek, 2015).

Rácz Gábor (1976, Budapest) költő. Születése óta Budapesten él. Tanulmányait az Újpesti Műszaki Szakközépiskola és Gimnáziumban végezte. A Magyar Írószövetség munkatársa. Legutóbbi kötete: *Éj a kopár hegyen* (versek, 2003).

Simon Adri (1974, Szeged) Budapesten él. Verseket, irodalomkritikát ír, írásait többek között az Irodalmi Jelen, a Magyar Napló, a Parnasszus, A Vörös Postakocsi print és online folyóiratok közlik. Legutóbbi, *Földéregés* című verskötete 2015-ben jelent meg. 2016 óta a Magyar Napló Kiadó szöveggyűjtője, 2017 óta az Irodalmi Jelen kritikarovatának szerkesztője.

Szikra János (1954, Bácsalmás) költő. Verset, kisprózákat és szociográfiát ír. A Fejér megyei Pátkán él. Legutóbbi kötete: *Közép-európai nyár* (összegyűjtött versek, 2012).

Udvardy Zoltán (1964, Budapest) évtizedekig dolgozott újságíróként különböző sajtóorgánumokban. Emellett az SBS ausztrál közszolgálati rádió magyar nyelvű adásának egyik budapesti tudósítója is volt. 2011 óta pártfogó felügyelőként dolgozik. Legutóbbi kötete: *Izgatás Babylonban* (regény, 2018).

Varga Viktor (1987, Budapest) szerkesztő, kritikus. 2011-től a PPKE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási területe: a fantasztikus műfaj elmélete és magyarországi megjelenési formái. A Kortárs Online filmes rovatának vezetője volt.

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő. 2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. A Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke, a Magyar Napló versrovatve vezetője. Bella István- (2008) és József Attila-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Örökség, mulandóság* (tárcák, esszék, kritikák, 2018).